

Jutulen

2023

Årgang 27
Årsskrift frå Vågå Historielag

Redaktør: Knut Raastad

Annonser: Dag Valde Aasheim
Trykk: Dale-Gudbrands trykkeri as

Vågå Historielag vil rette stor takk til alle som har medverka til utgjeving av Jutulen 2023. Stor takk til artikkelforfattarane som har kome med interessante, lokalhistoriske artiklar! Vidare går takken til dei som har lånt ut bilete, til annonsørane og elles andre som har gjeve god hjelp.

Framsdebilde: Presten Johan Storm. Foto frå Johan Storm Munch.

Fotograf: Molbech Lundh, Anders

Øvste bildet av Anders Molbech Lundh frå før 1900 viser korleis Finna breidde seg utover. Nedste bildet av Ansgar Brekke ca. 1940 viser tydeleg skille mellom prestgardsjordet og Håkenstadøyen. Sjå artikkel om Finna og Finnbrua før 1789.

Innhold

Johan Storm Munch: Presten Johan Storm	side	4
Knut Raastad: Finna og Finnbrua før 1789	side	17
Knut Raastad: Ivar Skurdal – pottemakeren ved Mela	side	18
Ivar Teigum: Bondelensmenn og Flatningen	side	21
Knut Raastad: Larsbua og Stade-Lars	side	26
Ola Grøslund: Talemålet er mangfaldig	side	30
Trond-Ole Haug: Sjøe – «den skinande»	side	34
Jakup Skjedsvoll: Siem – «Sjøheim» utan sjø?	side	36
Kjell Nyhus: Skulen i Randsverk	side	38
Tor Henning Evensen: Turister og mat på Tronhus i 1964	side	40
Knut Raastad: Gamle blomsterbua	side	53
Kari Hølmo Holen: Mat og målføre	side	54
Eirik Haugen: Ny tid med elektrisk strøm	side	60
Regler for husoppvarming	side	61
Klasse 10 A 2021-2022: Min familie i historia, 2. verdenskrig	side	62
Ola Grøslund: Maleriet «Utvandrere» av Gustav Wentzel	side	71
Ivar Teigum: Den første vagværen i Amerika?	side	74
Knut Raastad: Frå Rustom til Fosen og Wisconsin	side	76
Paul Kleiven / Vegard Veierød: Elggraver	side	82
Margit Hoen: Dommerfuldmæktigen – med hytte på Pulløya	side	86
Björg Schultz: Fra Caroline Halvorsen til «Visible Mending»	side	89
Knut Raastad: Hanna Resvoll-Holmsen og Thekla Resvoll ...	side	92
Knut Raastad: Kampen	side	94
Anne Silje Berg: Kunnskap, fellesskap, skaparglede	side	97
Jorun Vang: Eit lyft for frivilligheita!	side	98
Knut Raastad: Målerisamling	side	109
Asgeir Brekke: Skisseblokk etter Ansgar Brekke	side	110
Kristin Akslen Hagen: Fotosamling fra Gunvor Ahlberg	side	112
Knut Raastad: Sætrene i Vågå	side	114
Vågå Historielag: Årsmelding 2022	side	116

Presten Johan Storm

Av Johan Storm Munch

Presten Johan Storm var en betydelig person i Vågå i det 17. århundre. Det er mange grunner til å trekke ham frem som en tidstypisk embetsmann. Han var kongens representant og sjelesørger i Vågå fra 1745 til sin død i 1776. I hele 31 ½ år var han sogneprest i Vågå. Ingen annen prest har hverken før eller siden sittet i embetet i Vågå i så mange år. Dertil var han en meget godt likt prest som passet vagværene utmerket. Ivar Kleiven mente Johan Storm var den beste presten Vågå noen gang hadde hatt. (1)

Johan Storm var også den presten som førte verden til Vågå med utvidet kontakt i alle retninger. Han hentet varer fra mange steder og fikk opp til Vågå produkter som før bare var å finne i sentrale strøk i Norge. Johan Storm var også den personen som ved sin etterslekt ble stamfar til betydelige slekter i Norge. Både familiene Munch og Bull regner Johan Storm som en av stamfedrene og ærer hans minne ved å gi hans navn ved dåp til nye generasjoner i familiene.

Presten Johan Storm var førstegenerasjonsprest og var meget bevisst på sin stand og hvordan han skulle holde på sin standsposisjon i det norske samfunnet på 1700-tallet. Han uttalte seg helt kategorisk at: «Skulle en være lykkelig i livet måtte en ikke gifte seg under sin stand.» (2) Det førte blant annet til at bare en av hans fire døtre giftet seg i prestens levetid, og sønnen Edvard ble hurtig sendt til København da faren oppdaget at unggutten svermet i Prestberget med hushjelpen på prestegården, Ragnhild Hammer.

Johan Storm kom fra en håndverk- og- handelsstand i Christiania. Både presten og hans søsken tok morens navn som familienavn.

Den første vi kjenner til i denne familien Storm var bestefaren, Henrik Storm, som var født i Skottland ca. 1650. Han flyttet til Christiania rundt 1700 og etablerte seg som forretningsmann i byen. Hans datter Sophie Elisabeth Storm var født i Skottland i 1690. Hun giftet seg med Michael Kjeldsen. Han var født i Sverige i 1686 og var løytnant og smed på Sagene. Han bodde på en gård som naturlig nok ble kalt «Smedgården». Smeden på Sagene var nok verdsatt og hadde en posisjon i samfunnet, siden han ble gift med datter til en forretningsmann i byen. Sagene var også et viktig sted for Christiania; for dit kom bøndene med sine fedrifter for å slakte dyra ved slakteriene der. Det skaffet kjøtt til byens innbyggere.

Det var tydelig at familienavnet Storm var gjevere enn farsnavnet til Michael, siden alle i familien tok navnet Storm som familienavn, også smeden. Faren, Michael Kjeldsen Storm, er tillagt en dramatisk historie. Han har blitt forvekslet med en svensk offiser, Arvid Christian Storm som i et drikkegilde på en skummel bar i Stockholm den 12. august i 1674 utfordret den svenske dikter Lasse Johannson, kalt «Ludidor» til duell. I duellen ble dikteren drept. Adelsmannen Storm ble arrestert, men rømte den 7. november 1774 og flyktet til Norge. Der ble han offiser først i Bergen og giftet seg med datter til kommandanten. Arvid Christian Storm endte opp som general i Fredrikstad og døde der i 1712. I den svenske hovedstadsavisen ble saken omtalt slik: «Udi Stockholm har en søflansk Herrmand nerskucken den berømmelige svenske Poet Ludidor». (3) Felles for adelsmannen og Smeden på Sagene var at de begge var offiserer, kom fra Sverige og het Storm, men adelsmannen, født 1640 var over 40 år eldre enn smeden, født 1786. Det var maleren Edvard Munch som blant andre bragte historien frem og i lodige selskaper påsto han at han opprinnelig stammet fra en morder.

Johan Storm var den yngste av tre brødre, født i 1712, og det ble tydelig et familieprosjekt i familien Storm at den yngste av sønnene skulle få

utdannelse og komme seg opp i embetsstanden i Norge. Den eldste sønnen, Kjell Mikkelsen Storm, som var fire år eldre enn Johan (eller Johannes som han også ble nevnt) reiste til London, utdannet seg til urmaker og kom tilbake til Christiania og etablerte en forretning. Faren døde 6. november 1728 og da fortsatte eldstebroren Kjell med å underholde studenten Johan. I prestens selvbiografi har han skrevet om dette. Johan Storm skrev nemlig en utfyllende biografi i sitt eget eksemplar av Frederik Stresows «Huuspostill for lærde og ulærde», København 1752. Huspostillen har familien Munch Søegaard. Johan Storm er detaljert i starten av sin livshistorie:

«Ao 1712 d. 28 Dec er jeg Johan Michelsen Storm født til Verden af fattige, men ærlige Foreldre, og døpt i Ager Kirke d. 1. jan. 1713.

Ao 1728 in Junio og altsaa i mit 14de Aar, blev jeg satt i Chrisiania Latinske Skole. Rectore Jacobo Rasch.

Ao 1728 ult. Nov. Døde min Sal. Fader Michael Kielsen, efterladende mig og min Moder i Slett Omstændigheder, saa det hadde seet ilde ud med mine nys begyndte Studeringer, om icke Gud hadde sendt mig en annen Fader, da min ældste daværende Broder kom just hjem fra London i samme Tiid og nedsatte sig i Christiania som Uhrmager, hvilken tog mig til seg indtil sin Døde Dag som tilligen indfandt sig i 1714

Det var helt i tidens stil at Johan Storm karakteriserte sine foreldre som «fattige og ærlige». Det er dertil klart at det var broren som reddet studenten Johan Storm ved å la han få bo hos seg så lenge broren levde, selv om det bare var tre år. Hva Johan Storm levde av i studietiden sier presten ikke noe om, men han nevner at han hadde en rekke private lærerstillinger som gav han inntekter til det teologiske studiet. Han ble student i 1733. Familien Storm skulle ha en prest i familien.

Men før Johan fikk et embete, var han i flere år privatlærer. I Kongsvinger var han lærer for barna til kaptein Johan von Cappelen i

tre år. deretter bodde han hos Jens Arctander, Egebjerg på Skjelland. Den 27. september 1738 ble han cand. teol. og praktiserte som vikar for flere prester i Christiania, og en vinter var han vikar hos presten Thomas Boesen på Stange. Endelig fikk han personell kapellanstilling hos sogneprest Hans Hansen Frisach i Lom. Dit kom Johan Storm den 30. september 1739. To år etter, i 1743, hadde han en stilling som feltprest i det Søndenfjeldske Gevorbne Infanteriregiment i anledning av en planlagt invasjon i Sverige. Den ble stoppet. Men Johan Storm mønstret på som feltprest den 13. september 1743. Regimentet ble også kalt Generalmajor Rønnelings Norske Gevorbne Regiment. Han kunne gjerne ha fått ideen til feltprest-stillingen av sin sogneprest Hans Hansen Frisach, fordi også han startet sin prestekarriere som feltprest. Feltprest-stillingen gav meget bedre avlønning enn det personellkapellanen kunne få, noe som var nødvendig for Johan Storm nå med to barn i familien.

Som nyutdannet prest starter Johan Storm på laveste nivå i prestestigen. Det var som personellkapellan for sognepresten Frisach i Lom. Den gang var ordningen slik at sogneprestene kunne sitte i embetet så lenge de selv ønsket under forutsetning av at de kirkelige tjenestene ble utført av prester. Det førte til at de eldre prestene ansatte yngre teologer til å utføre tjenestene for seg. Det var tilfelle i Lom i 1739 da Johan Storm som ny utdannet teolog, ble hjelpeprest for sogneprest Frisak. Johan Storm var i dette embete i fem år.

Da han kom opp til Lom, ble han kjent med niesen til prestekona. Hun het Magdalena Stub og var datter av presten Axel Stub i Christiania. Det unge paret ble forlovet i 1741, og Magdalena Stub fødte en datter den 30. desember 1741, men først et halvt år etterpå den 6. juni, ble de gift. Det førte til at Johan Storm av moralske grunner ble utsatt for kritikk. Så ærekjær som han var, nevnte han det flere ganger siden som en ubehagelig situasjon. I denne perioden ble han også utkommandert som feltprest den 30. september 1743 til det Søndenfjeldske Gevorbne

Infanteriregiment. Johan Storm kom tilbake til Lom og fortsatte som personellkapellan til 1745. Men i 1744 hadde Johan Storm vært i København sammen med de andre feltprestene i Fredriksten og søkte embete og Johan Storm fikk et presteembete i Karise og Alsløv menigheter i Skjelland, den 22. januar 1745.

Johan Storm var en munter og glad prest som sang godt i kirken og likte seg meget godt i Nord-Gudbrandsdalen. Han hadde fått et meget godt, vennskapelig forhold til sognepresten Herman Treschow i Vågå. Etter et besøk på prestegården i Vågå ble de enige om å søke om å bytte embeter. Det var visstnok Hermann Threschow som gjerne ville til et mer behagelig pretekall enn den Vågå var og foreslo et bytte som Johan Storm fant lønnsomt og praktisk. Det ble innvilget, og Treschow kunne reise til Karise på Sjelland og Johan Storm kunne ta med sin familie, som da var en kone og to barn og flytte inn på Ullinsvin i Vågå. Som et synlig minne om dette originale embetsbytte ga Herman Treschow en bok til Johan Storm med påskriften «Til Erinding af den 25. Februari fra en oprigtig Ven H Treschow». (5) Boka het «Belisarius» og er en filosofibok skrevet på engelsk og gitt ut i 1744. Boka har familien Munch i Vågå fortsatt.

På alle måter passet det Johan Storm å slippe den lange reise med sin familie til Danmark. Han var på det tidspunkt en fattig prest med familie. Det forsterkes ved at det går en historie om at han måtte låne fin-bokse til tiltredelsesprekenen i kirken. Før gudstjenesten i Vågå sendte Johan Storm bud til bonden på Øvre Øy med spørsmål om presten kunne låne av ham en fin bukse til gudstjenesten. Mannen sendte presten den beste helligdags kledningen som bonden hadde til foræring. Johan Storm holdt sin inntredelses tale for overfylt kirke og vandt menighetens kjærlighet og velvilje fra første dag. (6) Den nye presten i Vågå var en nidkjær og samvittighetsfull prest som røktet sitt kall med iver og kraft og dyktighet. Han øvet streng kirketukt uten

persons anseelse. Johan Storm var stadig etter militære og hjemvendte soldater for fyll og usedelighet.

Johan Storm fikk i 1745 av forgjengeren Hermann Threschow seks arkivsaker som fulgte prestekallet. Det var: 1. Kallsbok, 2. fattigprotokoll. 3. Gavebok til de fattige. 4. Ministralbok. 5. Fragmenter av gammel minstralbok etter prestene Dopp og Anders Munch. 6. Kopibok fra Threschow. Dertil måtte presten Johan Storm overta det økonomiske ansvaret for prest-enka etter Andres Munch. Hun skulle ha 45 Riksdaler og tiende av fullgården Dale på Sel. Prest-enka døde den 31. januar 1757.

*Vågå prestgard
ca. 1900. Foto
frå Resvoll-
Holmsen
samlinga i
nasjonal-
biblioteket.*

Året etter at familien Storm kom til Vågå, fødte Magdalena Stub Storm datter nummer to, den 18. april 1746. Hun ble døpt Christine Sophie Storm. Like etter innflytting på Ullinsvin var det en befaring på eiendommen som resulterte i at hovedbygningen som bare var vel 20 år gammel ble vesentlig endret og reparert. Johan Storm var 33 år gammel da han kom til Vågå, og han startet energisk med å utvikle prestegården til et mønsterbruk. Hans forgjenger hadde gjort vesentlige endringer i driften ved å legge jordene på nordsiden av husene ut til grasmark og dyrke opp sørsiden til kornåkrer. Dette arbeidet fortsatte Johan Storm og hentet kunnskaper om landbruk fra nye bøker som han jevnlig fikk

sendt opp fra København. Johan Storms bibliotek på Ullinsvin imponerte Gerhard Skjønning på reise i Gudbrandsdalen i 1760-årene. Bøkene om landbruksdrift på prestegårdene som ble gitt ut, var selvsagt danske, men ga tips om hvordan en kunne forbedre dyrkingen av landbruksprodukter, også i Norge.

I 1762 skrev Johan Storm at han har skaffet seg boka: «Landvæsen og åkerdyrking», skrevet av doktor Holmboe. Det var en bok om de siste grepene for bedre utnyttning av jorden, skrevet av prester i Danmark. Johan Storm fikk etter det han selv skrev, plantet frukttrær i haven og anlagt urtehage for å forbedre matlagingen på prestegården. (7)

I mange av brevene vi har etter Johan Storm er han opptatt av god mat. Det er på alle måter en skatte-kiste alle de 85 brevene som er bevart etter Johan Storm som han skrev til sin gode venn overinspektør Hans Krejdal ved Tukthuset i Christiania og til sin bror. Han het Hans og var forretningsmann og fattigforstander i Christiania. Brevene er skrevet fra 1755 til ut året 1762. Veldig mange brev handler om pengeforsendelser fra presten til Christiania og København.

Det er oppsiktsvekkende at presten i Vågå har så mange pengeforsendelser ut av sognet. Det er stadig instruksjoner om hvor pengene skal sendes videre. Johan Storm kunne sende pengene i postpakker som verdipost, men helst sendte han dem med folk som han stolte på. Det kunne være slektninger eller sønnen Axel eller andre embetsmenn på reise. En måte som Johan Storm ofte brukte var å sende penger med fe-handlere eller slaktehandlere som kjøpte opp krøtter på bygdene og drev buskappen om høstene fra Gudbrandsdalen til slaktestedene utenfor Christiania. Sagene og i noen tilfeller Sinsen var steder der disse kvegdriftene endte opp. Denne måte var sikker, men det tok lang tid fra Vågå til byen, hele tre til fire uker tok det å få dyra fra beitene i Gudbrandsdalen til byen. Det var først og fremst

Gudbrandsdalen og Valdres som hadde slike drifter, fordi de hadde fjellbeiter som gav dyra nok grasbeite på fjellviddene om somrene.

I et brev skriver Johan Storm til Hans Krejldal at han kan hente ei ku eller en gris på Sinsen fra slaktehandler Erik Querberg som har ført en buskap fra Vågå til Sinsen. (8) Det er overraskende at det var med griser i slaktedriftene kanskje helt fra Vågå. Da er det ikke rart at en transport til byen tok over tre uker.

På Ullinsvin var det mange hus på 1750-tallet. Byggeskikken den gang var slik at hver funksjon hadde sitt eget hus. Det ble mange hus siden det var mange slags husdyr på gården som kyr, sau, geit, hest, gjess og høns og mange funksjoner for folk. Det var hus for familien og gjester og tjenere, og for lagring av korn, mel, kjøtt og bakverk. På prestegårdene var det også offentlig bygninger som husvære for biskopen til visitas med stallplass. Disse siste bygningene var det menigheten som hadde plikt til å bygge og til å vedlikeholde.

Da Johan Storm kom til Vågå i 1745 var den gamle hovedbygningen med tilleggs-hus på fløyene i dårlig stand og det ble bestemt at bygningen skulle repareres grundig. Det var dertil et behov for plass fordi alle embetsmenn på reise gjennom distriktet tok inn på prestegården og overnattet der.

Presten Gerhard Skjønning besøkte Vågå flere ganger på sine reiser gjennom dalen og skriver om oppholdene. Han nevner prestegården i Vågå og var imponert over boksamlingen til Johan Storm. Ellers er Skjønning opptatt av å se Sundbrua som var blant de lengste bruene på Østlandet og dermed verd å oppleve. Gerhard Skjønning fikk også oppleve Johan Storm som en systematisk driver av prestegården. Johan Storm laget en oversikt over kornavlingen på prestegården fra 1749 til 1774. Skjønning var på besøk i 1775 slik at Johan Storm nok fortsatte med sine registreringer. Opplistingen har rubrikker for såkorn og avling for bygg og rug. Toppåret var 1767, da fikk presten hele 186 tønner bygg og 8 tønner rug. Samtidig hadde presten notert for det året at det var «Vaad Sommer». For året 1774 har Johan Storm notert at kornet frøs før det var modent. Gerhard Skjønning skriver at han er imponert over de store avlingene i bygda som forteller at det ble solgt en del korn til gruveanleggene i Folldal og Røros.

Det var ikke bare prester som tok inn på prestegården og som forventet at de skulle få overnatting og mat. Sent på høsten i 1758 får Johan Storm besøk av to militære, amtmann Collett og fogd Prom, som skulle inspisere våpnene som bøndene hadde hjemme hos seg i et våpenting og se til at vardene var intakte. Dette var ifølge Johan Storm noe som tok flere dager og herrene var da stasjonert på Ullinsvin og fikk kost og losji på prestegården.

Presten Johan Storm hadde et stort nettverk og hentet varer fra alle retninger. I et brev til Hans Krejdal fortalte presten at han hentet salt og sild fra Romsdalen, fra Grundset-markedet fikk han svensk jern og

humle, fra jernverket på Lesja bestilte han en gang en hel oksehud med rødvin. Det var 283 liter, så det var et storinnkjøp. Fra Trondheim fikk presten opp tønner med sild til hverdagskost for tjenerskapet. De fleste varene fikk han fra Christiania levert av Hans Krejdal og broren Hans Storm. Fra fabrikken på Tukthuset fikk Johan Storm tobakk og i flere brev skrev han at han var lens for god tobakk og måtte røyke blader. Det smakte dårlig, skrev presten. Han fikk også bomullsstoffer fra tukthuset. En leveranse var på hele 40 alen som han bestilte til sin svigermor Anne Sophie Hauritz. Hun var også prestedatter med fortid i Vågå, født Munch og datter av presten Anders Munch som var prest i Vågå i 1723 til 1737 og bygget den hoved-boligen som Johan Storm nå brukte.

Johan Storm fikk også drikkevarer fra Christiania. I 1758 fikk han mjød sammen med oster fra broren Hans Storm. Det var problemer med transporten. Hans Storm hadde sendt varene med en bonde som var en drukkenbolt, slik at presten i Vågå ikke visste hvor bonden og varene var blitt av. Senere fikk presten vite at de hadde kommet til Sel, slik at Johan Storm fikk sine gode varer til slutt.

Det mest eksklusive Johan Storm fikk opp fra Christiania var 6 sitroner, sommeren 1755. Han skriver til Hans Krejdal den 5. mai det året: «Send opp hit 4 til 6 Citroner, koste hva de koste vil. Her på prestegaarden skal det holdes Bryllup den 3 juli.» I flere brev var sitronene tema, og de kom opp i slutten av juni, tilstrekkelig til at det var tid nok til å lage sitron-terte til bryllupet. Johan Storm holdt bryllup for sin svoger Erik Røring som giftet seg for andre gang med presteenke-datter Hermanna Katarina Stud. Hun bodde også på Veøy, der Erik var prost. Brura var 20 år, mens prosten var hele 52 år gammel. Men han overlevde også sin andre kone.

De to prestene var gode venner og viet hverandre til sine koner. Johan Storm ble viet til Ingeborg Birgitte Røring i Veøy våren 1748: Hun var

søster til prosten, Erik Røring. Derfor var det rimelig at Erik og Hermannine dro til Vågå i 1755 for å bli viet av vennen Johan Storm. Samarbeidet med prestefolket på Veøy var godt og hyppig. Flere ganger tar Johan Storm og Ingeborg turer til Veøy sommerstid, og flere ganger hører vi i brevene til Johan Storm at han har fått sendt hjortekjøtt og kirsebær fra Veøy til Vågå prestegård.

De samarbeidet også om utdanning av sine barn. Våren 1760 fikk vi høre at eldste sønnen til Johan Storm, Axel var ferdig med utdanningen han hadde fått av en lærer som var tilsatt av Johan Storm og bodde på Ullinsvin. Axel Storm var da klar for København og det teologiske studiet. Men sammen med Axel reiste også Christian Røring som var eldste sønn til Erik Røring på Veøy. Han hadde hatt undervisning sammen med Axel av samme lærer. Som vi ser samarbeidet prestene Johan Storm og Erik Røring om utdanning av neste generasjon prester. De to ungdommene reiste sammen med læreren direkte til København og startet på den mest vanlige utdanningen den gang, nemlig det teologiske studiet.

Tilbake i Vågå satt Johan Storm som nå hadde blitt enkemann. Hans kone nummer to Ingeborg Birgitte, døde våren 1760 av tæring etter mange års sykdom. Johan Storm hadde nå bare en sønn hjemme, den 12 år gamle Edvard som presten skulle skaffe lærer til. I brev til Hans Krejldal ba han om at vennen skaffet han en ny lærer til erstatning for han som reiste sammen med guttene Axel og Christian. Her var Johan Storm helt klar i sine krav. Han ville ha en lærer som kunne undervise i fransk og klaverspill. Det var emner som presten selv ikke hadde kunnskaper om. Johan Storm kunne love god betaling, hvis det dukket opp en god kandidat. Det er interessant at det var Edvard Storm selv som lovt å øve hver dag om han bare fikk en lærer i både fransk og klaver. Han var 12 år sommeren 1760.

Faren hadde i 1760 også tre døtre i huset. De var 14, 10 og 7 år. Men han nevnte ikke døtrene sine i ønske om en ny lærer. Det er bare sønnen Edvard som skal ha utdanning. Men det er klart at også prestedøtrene fikk del i undervisningen ellers hadde de ikke kunnet vise slike gode kunnskaper senere, som for eksempel Christine Storm Munch tydelig hadde både i skrift og tale. Hun var 14 år og snart konfirmert i 1760. For jentene av embetsfolk på 1700-tallet var det viktig å kunne skrive og lese, men dertil underholde i sosiale lag i familien. Da var det viktig å kunne spille spinett eller pianoforte. Selv hadde faren Johan Storm en fele som han brukte og som ble gjenfunnet bak en plankevegg på Sygard Kleppe for en god stund siden. Fela er i dag i eie hos Vågå Historielag.

Fela etter Johan Storm har innskrift innvendig om at fela

vart reparert i 1637. Einar Bergnord kjøpte fela av Ola O Kleppe i 1928, restaurerte ho og gav ho til historielaget i 1987.

Det var også viktig at jentene hadde kunnskaper om matlaging for å kunne administrere det store kjøkkenet som alle embetsgårder hadde. Matlaging var avansert på embetsgårdene på 1700-tallet. Kostholdet blant embetsmenn var også et viktig skille fra de andre og lavere stender den gang. Hverdagskosten på embetsgårdene var ikke så forskjellig fra storgårdene, men til fest og fremmedbesøk var det stor forskjell med mange og kompliserte retter. Her er kokebøker fra tiden en viktig dokumentasjon. Johan Storm spiste nok vassgraut ofte, selv om han mislikte grauten stort. Han skriver slik i et brev til sin venn. «Med mig er det som vassgrauten. Den mangler immer noe». Den matglade presten i Vågå hadde ikke noe til overs for vassgrauten.

Jentene i prestegården fikk også en videre utdanning ved at de ble sendt til slektninger i Christiania og til Thorshaug på Romerike, der moren, Ingeborg Birgitte kom fra og hvor søstrene til moren bodde og kunne gi de unge jentene praktisk kunnskap om matlaging og andre kvinnesysler. Både eldstedatter Sophie Elisabeth og Christine var i Christiania og bodde da hos Hans Storm eller Kristine Munch. Kristine var søster til Ingeborg Birgitte og drev et hotell som var meget velrenommert. Der lærte de kokekunst av beste slag. I flere brev uttalte presten Johan Storm at døtrene var for mye i byen, men i andre brev hadde han omsorg for dem og sørget for at de fikk penger til å leve som embetsdøtre.

I brevene fra 1755 til 1762 kan vi se at det var mange lærere som gjennom årene bodde på prestegården og underviste barna til presten. Flere av dem har vi navnene på. Først treffer vi på Mr. Egede. Han blir senere prest. Deretter heter læreren Østrup og blir i 1758 forlovet med Sophie Elisabeth Storm. Han ble Kinamisjonær, men døde før han landet i Canton og kunne begynne som misjonær i Kina. Mr. Dyrstad er læreren til Axel og Christian Røring. De reiste samlet til København høsten 1760, alle for å studere teologi. Den neste læreren presten Johan Storm vil ha opp til Vågå vet vi ikke navnet på, men han skulle undervise den 12 år gamle gutten Edvard Storm både i fransk og pianospill. (9)

Noter:

- 1: Ivar Kleiven: Vågå i gommoldaga 1946
- 2: Brev fra Johan Storm til Hans Krejldal 1755
- 3: Adlige ætten Storm. Personistoiske tidsskrift 1903, side 141-145
- 4: Opptegnelser av Johan Storm i hans Huspostill fra 1752, privat eie
- 5: Belarius, filosofibok, en gave fra Hermann Threschow, London 1744
- 6: Lassens personalhistorie, Nasjonalbiblioteket, Håndskriftavdelingen, Oslo.
- 7: Brev fra Johan Storm til Kreidahl, juni 1762
- 8: Brev fra Johan Storm til Kreidahl, brev 71, 15.aug. 1760
- 9: Brev fra Johan Storm til Hans Krejldal, brev nr 67, 15.juni 1760

Finna og Finnbrua før 1789

Av Knut Raastad

Finnbrustugu vart nemnd på 1700-talet. Ole Arnesen fekk i 1751 bygsel på plassen Findbrodstuen frå brukaren av Haugøy. Liste over husmannsskatt til kyrkja i 1780 viser Johan Finnbrustuen på ein

plass under ein av Øy-gardane. Finnbrustugu har dermed vore på Haugøy-sida av Finna. Eit militærkart frå 1700-talet viser at Finnbrua den tida kan ha vore nedanfor kyrkja. Dette stemmer også med grensa mellom området som låg under Haugøy og det som låg under Blessom, grensa er nedanfor Villarunningen. Finnbrustugu vart heilt øydelagd under ofsen i 1789.

På båe sider av Finna har det vore mange plassar med namnet Øyen, på nordsida har desse opphav frå grunn som tilhøyrd nordgard Blessom og på sørsida grunn som tilhøyrd nordgard Blessom og Håkenstad. På sørsida av Finna omfattar dette Finndokka, og grensa mot prestgarden skriv seg frå at Finna har endra far slik at Blessom som har fått Finna på sin grunn har overteke det gamle Finnfare. Ved frådeling av Finvang (nåverande Coop) frå nordgard Blessom i 1907 skulle grensa mot prestgarden gå oppe på kanten av det gamle elvefaret frå 1789. Vestre delen av Øyen i Finndokken låg under Håkenstad, dette vart makeskifta frå sygard Blessom mot skogteig ved Storvik i 1828. I følge Ola Håkenstad ville stortingsmann Ole Hågenstad bruke Øyen til tomter for handverkarar. Viss ein trekkjer grensene til jorda mellom Blessomgardane tvert over Finna så vil det passe med grensa mellom Håkenstadøyen og Blessomøyen.

Ivar Skurdal – pottemakeren ved Mela

Av Knut Raastad

Ringebu prestegard har senter for keramisk kunst. I 2022 hadde dei utstilling om keramikk i Gudbrandsdalen – frå fajansefabrikken på Lesja 1760 til MENT på Fåberg 2022. Interessant for Vågå er bl.a. pottemakeren ved Mela, Ivar Skurdal. Elles kjem pottemakeriet på Maihaugen frå Vågå, men da det stod ved Finna var det verkstaden til fargaren.

Tidleg på 1750-talet etablerte klokkaren Fredrik Wiborg fajanseproduksjon på garden søre Leiren vest for prestgarden på Lesja. Den danske porselensmålaren Christian Brøsløw som kom til Norge i 1750-åra var etter det ein trur med på produksjonen. Brøsløw budde i Vågå denne tida og det måtte ha vore han som dekorerte fata og krusa som vart produserte.

Wiborgfajanse måla av Christian Brøsløw.

Elles er det artig med historia til Egersund fajansefabrikk og tilknytninga til Vågå. Christian Feyer 1792-1879 frå Vågå var sorenskrivar i Egersund frå 1834 til 1867, og det var sonen hans med god hjelp av faren som etablerte fabrikk i 1847.

Om Ivar Skurdal siterer vi frå utstillinga i Ringeby: «Ivar hadde funne god leire opp ved Mela, elva mellom Melingen og Bjølstadvatnet, og her sette han opp pottemakerverkstaden sin. Han bygde brennomn og på dreieskiva laga han fat, skåler og anna husgeråd. Gjenstandane hans var i beste «trøndertradisjon», fint dekorerte med gul og grøn begitning med hammerjerndekor. Med fleirtanna rissereidskap laga han vakre stiliserte tulipanar og rogneblad. I botnen av skålene og fata finn vi gjerne det universelle fuglemotivet, due på olivengrein, men også sjølvdikta vers. Han dikta gjerne og frå krigen i 1814 laga han fleire dikt og rim, men dikta også om lokale hendingar.

Ivar Skurdal dreiv verkstaden sin i 9-10 år, og hadde stor produksjon med god avsetning på produkta lokalt. Ivar begynte etter kvart å interessere seg for treskjæring, og gav opp pottemakeriet. Han spesialiserte seg i å laga grautemberar, og desse vart etter kvart populære, «Skurdalsemberar» vart eit begrep. Ivar Kleiven skriv at skurden på emberane var «grov og snøgg-gjord», - han kunne laga ein ember på dagen, -om han «skonda se».

Ivar Skurdal 1785-1831 var frå Svarvarhaugen, son til Knut Amundsen Skurdal 1755-1842 og Marit Knutsdotter Svarvarhaugen 1757-1834. Som ung reiste han frå bygda og kom i Trondheim i pottemakerlære. Skurdal var husmannsbruk under nedre Skår og Ivar overtok Skurdal etter besteforeldra sine, truleg da bestefaren døydde i 1811. Ivar vart gift med Rønnaug Steinarsdotter Nessel 1786-1849 frå nørde Stokstadnesset, dei fekk ni barn frå 1806 til 1829. I 1814 var Ivar soldat ved Halden og Hvaler. Fram til om lag 1821 var familien i Skurdal, etter dette var dei på Rottenseige som truleg var øvre Bakkom.

Fatet på bildet skal vera etter Ivar Skurdal, det har årstalet 1829. På digitaltmuseum.no med bilde av skrivestell har Maihaugen opplyst at aktiv periode som pottemaker var 1814-1825. Men han kan likevel ha

laga noko etter dette. Som nemnd
flytta familien frå Skurdal i 1821-
1822. Både øvre Bakkom og
området ved Melsætra var
Rottemseige.

Kjelder:

Ringebu prestegard utstilling 2022

Digitaltmuseum.no

Ivar Kleiven, I gamle Daagaa: Iva Skurdal

Digitalarkivet: panteregister,
folketeljingar, kyrkjebøker mm.

Opplandsarkivet Vågå: familieark, avskrifter pantebøker mm.

Lesjahistorielag.no: Fajanseproduksjon på Lesja 1750

Ember og fat i Jutulheimen.

Bondelensmenn og Flatningen

Av Ivar Teigum

Bondelensmann og lagrette

I ein artikkel om telemarkbønderenes forhold til stat, eigedom, kyrkje og helvete i mellomalderen peikar Lars Ivar Hansen mellom anna på ombod som lagrettemann og bondelensmann som del av den sosiale eller symbolske kapitalen i bygdekollektivet. Ein kan spørja om lensmenn og lagrette representerte ein breiare del av allmugen eller berre ein snever elite av bygdekaksar? I bygdeboka for Vågå og Sel viser eg til talet på bønder som tok del i valet på utsendingar til fem kongehyllingar i perioden 1591-1661. Desse kom frå 10% av gardsbruka i skattelistene ved det siste hyllingsmøtet, gardar i dei beste bygdelaga i hovudsoknet. Ein ser lett konturane av ein lokal elite. Ser vi på lagretta i tiåra kring 1700, legg vi merke til at i større saker kunne lagrette frå andre bygdelag i soknet eller til og med frå grannesoknet bli innkalla for å overhøyre vitnemål og dom.

Lensmennene i Vågå i perioden 1578-1698 kom derimot alle frå sentrale gardar i hovudsoknet, og sat i gjennomsnitt i fem år i ombodet. Lengste funksjonstida før Pål Tolstad hadde Tosten Knutson Kleppe med 18 år i 1667-85. Etter Tosten Kleppe følgde sonen Ivar i ombodet. Med Pål Tolstad og Ivar Kleppe som hovudaktørar skal vi nå sjå døme på korleis bondeeliten, som lensmannen var rekruttert frå, var i stand til å manøvrere i posisjonen mellom embetsverk og allmuge.

Ved overgangen til eit nytt hundreår hadde bonden på Tolstad nådd ei konsolidering med omsyn til eigedom og rettar. For lensmannen på Tolstad kunne det sidan bli aktuelt å fremje allmugen sine rettar mot initiativ frå andre einskildpersonar. For femte gong på 125 år var tolstadmannen oppnemnd som bondelensmann i Vågå i 1699. Ein gong

til møter vi Pål Tolstad i mellomposisjonen mellom allmuge og embetsmenn, denne gongen i ei sak om bruksrettane i fiskevatnet Flatningen.

Allmugerettar, fiskevatnet Flatningen

I Vågå stod einast eitt fiskevatn i fjellet mellom Ottadalen og Valdres i ei særstilling. Det vatnet åtte garden Søre Sandbu etter eit kongebrev utferda av kong Sverre, sist fornya den 6. mars 1700. Fleire andre vatn hadde kome på private hender under 1600-talet. Mellom desse gardane var Tolstad og Kleppe. Desse to gardane ligg på kvar si side av Ottadalføret. Frå Kleppe ser ein Tolstad breie seg midt imot over eit mindre dalføre og ei fløyme i elva, frå Tolstad ser ein gardstunet på Kleppe mot himmelranda på den andre sida. Rett over åsen bak Kleppe ligg fiskevatnet Flatningen. I sørhellinga mot vatnet låg fleire seterstular der mellom andre både prestegarden og skrivargarden Sunde hadde seter. Elles gjekk vegen til allmenningsskogen og seterstulane i Sjudalen der forbi.

*Nordgard
Kleppe ca.
1930. Foto:
Hans Joramo*

Kring Flatningen var interessene fleire og motstridande: Ein lensmann som stelte seg i spissen for allmugen, ein tidlegare lensmann som representerte egne interesser, presten og sorenskrivaren. I ei sak om rett

til fisket stod Pål Tolstad denne gongen fram som allmugens mann, ikkje mot embetsmennene, men mot forgjengaren i lensmannsombodet. Vågåpresten og sorenskrivaren, som eigarar av dei to gardane Søre og Nordre Sunde, hadde hevd på fisket i vestenden av vatnet. Bygsel på eit sagbruk og fisket i austenden av vatnet var innvilga etter søknad frå major Ole Brun og den daverande bondelensmannen Tosten Kleppe. I 1685 kjøpte Tosten Kleppe, som framleis var lensmann i Vågå, Ole Brun sin tidlegare part av assessoren og godseigaren Anders Simensen, og gav alt vidare til sønene sine, Ivar og Tjøstolv. Ivar Kleppe tok samstundes over ombodet som lensmann i Vågå.

Slik låg det til med Flatningen i 20 år. Da gjekk Pål Tolstad til aksjon, nå som lensmann, saman med fem andre representantar for allmugen, av dei ein tidlegare lensmann. Dei oppsøkte Ivar Kleppe heime, og fekk han til å gje ifrå seg retten til heile den austre delen av Flatningen for 100 riksdalar. Ivar Kleppe på si side klaga sidan på vegner av seg sjølv og bror sin over åtak frå ”avindsmænd og efterstræbere” ved dette høvet.

Saka på tinget vart førd av sorenskrivaren i Sør-Gudbrandsdalen. Henrik Schmidt kunne ha føremon av at allmugen fekk kjøpe den austre delen av Flatningen. Som innanbygdsbuande ville han da i prinsippet få fritt fiske på heile vatnet saman med dei andre. Ved eit tidlegare høve som lensmann hadde Ivar Kleppe fare fram ureglementert i forhold til saksgang og utfylling av dokument, og hadde gjort seg til uvenns med sorenskrivaren på Sunde. Også denne gongen skreiv han sjølv skøytet til allmugen på Flatningen, og enda ein gong på ugyldig papir. Sjølv om han sidan hevda at det berre dreia seg om eit utkast, visste motparten å nytte dette formelle spørsmålet imot han under behandlinga på tinget innunder jul i 1705. Med det tapte han heile salssummen på 100 riksdalar i bot på grunn av slurvet med dokumentbruken, og i tillegg 12 riksdalar til motparten for kost og tæring. Etter klage til statthaldaren vart han einast vist til ein høgare rett.

Var spørsmålet om fisket på Flatningen ein aksjon sett i gang av ovundsmenn og etterstrevarar slik Ivar Kleppe hevda, eller synte Pål Tolstad som lensmann eit reelt ansvar for interessene til allmugen? Med hjelp frå futen har vi sett at far hans skaffa seg seter og fiske i annekset i strid med lova og allmugens interesser i Heidal. Nå var Pål Tolstad lensmann, og hadde fått med seg forgjengaren sin i ombodet og fire lagrettemenn, og stod saman med dei som representantar for interessene til allmugen i hovudsoknet. Som tapande part meinte Ivar Kleppe han var truga til å gje ifrå seg Flatningen. I skøyttet som vart dømt ugyldig, hadde han freista få inn ein klausul om arverett for barna sine.

*Bønes og
Flatningen
1910. Foto
frå album
etter Ivar
Kleiven.*

Saka mellom Ivar Kleppe og Vågå allmuge vart førebels avslutta med ein lagtingsdom i 1726. Men framleis representerte forholdet til eigarane i vestenden av vatnet ei utfordring. I 1729 sat Pål Tolstad framleis i ombodet som lensmann. Ivar Kleppe var død, men broren samla tingallmugen omkring seg, og skulda tolstadmannen for å vera den som selde retten til vestenden av Flatningen til presten og skrivaren.

Denne påstanden vart vist attende både med vitneprov og med innhaldet i eldre skattelister.

Elles var ikkje det delte fisket utsett for provokasjonar. Medan Henrik Schmidt levde, hadde ein allmugemann sett seg opp buer i vestenden utan at sorenskrivaren tok det ille opp, berre han ikkje gav seg til å fiske der. Både for presten og skrivaren hadde fleire bygdekarar forpakta enden deira av Flatningen mot ei avgift lik ei halv tønne fisk i året. Meir påfallande var det kanskje at Pål Tolstad også hadde vore utpå med garn innanfor einemerka til sorenskrivaren. Dette var nok i forståing med Henrik Schmidt, for på spørsmål hadde sorenskrivaren den gongen svara at saka ikkje kom andre ved. Men i bygdeaugo hadde lensmannen med dette kome embetsmakta såpass nær at eit fleirtal meinte dei kunne bruke det imot han.

Lensmennene stod i ei særstilling. Både med eigne interesser og på vegner av allmugen har vi sett kor sjølvstendig ein posisjon Pål Tolstad hadde som lensmann, storbonde og som eigar av Tolstadkvernberget. Like eins var det med lensmennene frå Kleppe nokre år tidlegare. Mot embetsmennene kunne dei forhandle og manipulere seg fram. Dei kjende lover og smutthol, og kunne nytte dei både til eigen føremon, og til beste for sambygdingane – og i ein vedvarande maktkamp seg imellom. Med allmugerettane sikra i Flatningen var det likevel ikkje aktuelt å ta opp kampen mot presten og sorenskrivaren, og det sjølv om særrettane dei hevda i vestenden av Flatningen låg til gardar dei åtte og ikkje til embeta deira. I så måte var den sosiale posisjonen deira grunnfest om ikkje heimla i lov slik vi såg presten Dop sin rett i forhold til leigendingane under prestegarden.

Ein komplett versjon av artikkelen «Embetsfolk og allmuge i Vågå 1680-1720» med noteapparat og litteraturliste kan hentast ned som pdf-fil frå internett.

Larsbua og Stade-Lars

Larsbua ved Fuglsætrene har namn etter Stade-Lars. Lars var frå Sør-Stade, son til Torø Larsdotter Stade f.1746 og Amund Olsen Sandbu oppigard søre f.ca.1731 d.ca.1782. Stade var prestgods og Torø og Amund overtok bygselen av Stade i 1764. Dei hadde fleire døtre, men berre ein son Lars som vart fødd i 1775. I 1788 overtok syster til Lars og mannen hennar bygselen av Stade, desse var Anne f.ca.1765 d.1800 og Halvor Olsen Køyen frå Sel f.ca.1753 d.1807. Til vanleg var det sønner som overtok også på leiglendingsbruk, men da systera overtok var Lars berre 13 år gammal. Etter at Halvor døydde i 1807 vart Stade teke til kapellan-gard og familien på Stade fekk ikkje fornya bygselen.

Stade-Lars var flink treskjærar. Denne rullargonga i Jutulheimen er frå Gards-Øy og skal vera etter Stade-Lars.

Lars Amundsen Stade 1775-1838 vart 1801 gift med Kari Knutsdotter. Dei hadde eitt barn:

Mari f.1802

Seinare levde Lars og Kari kvar for seg, det var skifte mellom dei i 1804.

Lars fekk fleire barn utanom ekteskap, i kyrkjebøkene i Vågå er det nemnd tre:

Mari f.1798, mora var Marit Torgersdotter (faren var Lars

Amundsen, men det står ikkje Stade).

Marit f.1805, mora var Imbjør Poulsdotter (hans 2. leiermål).

Ragnhild f.1832, mora var Marit Olsdotter Vistekleiven (hans 3. leiermål).

I kyrkjeboka i Øystre Slidre/Volbu finn vi at Lars hadde ein son:

Lars f.1808, mora var Sigri Olsdotter Rogne(-eige?).

I kyrkjeboka i Kvikne/Skåbu finn vi at Lars hadde to barn:

Rønnaug f.1819, mora var Marit Andersdotter Haugen under Graupe (oppgjeve som hans 1. leiermål).

Ole f.1822, mora var Embjørg Poldotter Hardenget (oppgjeve som hans 2. leiermål).

Lars budde siste åra i ei stugu ved søre Myrum der dotter hans budde. Ivar Kleiven skreiv i boka «I gamle Daagaa» ein god del om Stade-Lars og opphald i Skåbu og Valdres. Det viktigaste ser ut til å ha vore jakt i fjellet.

Den gamle Lars-bua stod tidlegare noko lenger oppe i Larsbulia, like ved bilvegen. Der tek det av ein gammal veg som kom frå Larsbusætrene, lenger oppe går den saman med gammal kjerreveg frå Fuglsætrene som gjekk opp til Rindtjønnene. Pål Raastad på Kvarberg bygde i 1902/1903 kjerreveg frå Randsverk til Fuglsætrene, før var det berre kløvveg. Han fekk tilskot frå turistforeninga til å opparbeide veg, om det var strekninga til Fuglsætrene eller vidare til Rindtjønnene og Veodalen er usikkert. Dette var den tida Kvarbergssætra vart utbygd for turistar. Det fanst gjestebok intakt frå 1903, og Kvarberg kan ha hatt turistedrift i sætra fram til mellom 1915 og 1920.

Lillehammer – Gudbrandsdalens turistforening hadde i 1905 Bertrand Narvesen som formann og gav det året ut reisehandbok for Gudbrandsdalen og Lillehammer. Der står det:

Randsverk – Glitterheim – Spiterstulen.

Denne Rute har paa Grund af de lange Afstande mellem Stationerne været lidet befærdet. Nu er her to nye Stationer, Fuglsæter og Glitterheim, hvorfra Turistveie udgaar i forskjellige Retninger, og hvorfra flere Tinder lettest bestiges, deriblandt Glitterind.

Fra Randsverk gjennom Skog langs Rinda paa ny Kjørevei, bygget med Bidrag af Den norske Turistforening til Fuglsæter. 6 km., ca. 1 ½ Time. Indehaver Paal Raastad, Vaage. 16 Gjæstesenge. Vinterturister vil træffe Folk her i Regelen fra Midten af November til Midten af Februar. Fuglhø, hvorfra vid og vakker Udsigt, bestiges i løbet af 4 Timer frem og tilbage.

Det vart bygd nytt sæterhus i Fuglsætra da det gamle vart teke i bruk for turistar, dette er seinare flytta og er hytte ovanfor kvea. Foto frå Ola Kvarberg.

I 1889 vart det utvist tømmer til stall til Larsbua og i mønsåsen står SK 1891. I 1928 vart det frå almenninga gjeve materialer til Larsbua og stallen der, og i mønsåsen i stallen er det også innskore årstalet 1928. Når sjølve

bua vart flytta er usikkert, kanskje var det rundt 1890 da det vart bygd stall. Nåverande bu er truleg nyare, kanskje frå 1928. Tomta etter den gamle er synleg ved sida av. Da almenninga gav materialer ba dei om at bua skulle stå ulåst, truleg for at alle som haugde og kjørde tømmer kunne nytte ho. Etter at narkomane på 1970-talet tok til å bruke bua vart ho låst.

Eigarane av Larsbua har vore Kalbakk, Fluguhaugen, nørde Nesset, Ringnessætra B (Maristugu), Ringnessætra A, Perstugu, Perstugusætra, Bondesens plass, Synslien, Kviten, megarden Storvik og sygard Storvik. Enkelte har sagt frå seg retten. Statskog

bekrefta i 1980 rett til avgiftsfri tomt så lenge bebyggelsen står. Da almenninga ville gje bort Larsbua eller stallen til Skogbruksmuseet, gjekk eigarane i 1974 saman og restaurerte. I 2005 la Per Nesset, Øystein Formo, Kristian og Dag Aasheim nytt tak på Larsbua.

Kjelder:

Dag Aasheim (om Lars-bua som står nå), Paul Heggero, Olav Kvarberg
Digitalarkivet.no: folketeljingar, kyrkjebøker mm.

Opplandsarkivet Vågå: familieark, utskrifter pantebøker mm.

Ivar Kleiven: I gamle Daagaa

Rolv Fritsvold, 1999: Langmorkje Almanning, Glimt fra historien

Talemålet er mangfaldig

Av Ola Grøsland

Århundre med union førte til at skriftspråket vårt vart dansk, medan det norske talemålet heldt seg i dei mange dialektane. Vi har ikkje nokon offisiell talemålsnormal, så det er ikkje noka opplæring i talemål på skulen. Det er lovfesta alt frå 1878 at elevane kan bruke sitt eige talemål utan noka form for normalisering. Interesse for dialekt og bevisstheita om at det lokale talemålet endrar seg raskt, er tydelege teikn i tida. I radio og fjernsyn, grupper på facebook og at dialekt som eit tema under diktardagar, seier sitt om interessa for målføre.

«Vi er eit folk som talar dialekt», sa Sven Moren i eit foredrag i BUL Oslo i 1925. «Eg synest det er heilt flott at ikkje alle høyrest ut som om dei kjem frå Oslo» sa Kong Harald i eit intervju i Norsk Tidend i 1999. Kloke ord som mange av oss stiller seg bak. Noreg er eit land med stort dialektmangfald der målføra nyt større vørndnad og er oftare brukt enn i andre europeiske land. Også på talarstolen i Stortinget høyrer vi titt og jamt bruk av målføre og dialektfarga språk. Slik har det ikkje vore alltid.

Holdningar til dialektbruk har endra seg

Særleg i 1970-åra fekk vi ein snunad med omsyn til omdømmet av dialektbruk. Bygdekulturen fekk ein heilt annan status. Vi opplevde eit politisk klimaskifte med vekt på mellom anna miljø og naturvern, og det vart blæst rundt lokalkultur og dikting på dialekt. Motstanden mot diskriminering av dialektane vart samla i slagordet «Fram for dialektane!», ein protest mot det sentraliserte maktsystemet og ein strid for lokale kulturverdiar. Det vart lettare å tala dialekt.

Det er nøgda av utsegner som vitnar om eit nedlatande syn på bruk av dialekt tidlegare: «Bygdemaalene ere Døden hjemfaldne, lige saa vel som de gamle Nationaldragter, og forhaabentlig og den spedalske Syge og Skabben» (Otto Theodor Krogh, 1878) «Eg kan sætte en Streg paa Væggen: saa høit kan Bonden naa i Kultur, ikkje høiere». (Bjørnstjerne Bjørnson i 1899). «Dette landet har vært utsatt for to fatale ulykker. Det er Svartedauen og Ivar Aasen» (Henrik Groth, 1973). Slike utsegner verkar nærmast utenkjelege i dag.

Stygge og pene dialektar?

At dialektar får ulike verdiar som pene, stygge, rare, komiske og koselege kan føre til at mange føler seg pressa til å leggje om talemålet. «Det ser ut til at en dialekts prestisje er proporsjonal med avstanden frå maktsentrene» skriv Geirr Wiggen i Dagbladet i 1973. Iblant høyrer ein utsegner som «Her snakkar vi så breitt» eller «Dialekten vår er så flat», altså uttrykk for at folk vurderer sitt eige talemål negativt. Det er ofte former som særpregar språket åt bønder og arbeidarar, som får låg prestisje. Ikkje minst har dette vore tilfelle i byar og bynære strøk.

Det verkar som denne nedvurderinga av eige talemål er lite utbreidd i Gudbrandsdalen. Dei fleste har ei positiv oppfatning av dialekten sin, og ei vanleg oppfatning er at talemålet, særleg i Norddalen, er vakkert. Diktaren Olav Aukrust sa dette om bygdemålet i ein tale i Lom heradsstyre i 1926: «Ette mi meining e det byrgare og traustare enn vestlandsmaalet, og det er edlare og reinare enn flatbygdmaalet. De` è sjølve høgnskens, fjellnskens som her slæ imot oss med sin veldige gufs.- - I mi dikting ha` è freista lyfta dette maal inn i vaar litteratur». Det er ikkje tvil om at diktarar og andre

kunstnarar har betydd mykje for den vanlege oppfatninga av dialekten. Tenk t. d. på Alf Prøysen, Einar Skæråsen og Jakob Sande.

Språket – i forfall eller vekst

Grauten var så mykje grautare før i tida, hevda Odd Børretzen. Vi pratar ikkje skikkeleg dialekt lenger, er ei utsegn ein jamt høyrer. Under nasjonalromantikken i første hundreåret hadde slike holdningar sitt uttrykk i eit syn som hevda at språket hadde utvikla seg frå ein fullkomen tilstand under gullalderen til forfalne leivningar i dag. Årsaka til reaksjonane kan au vera at ein følte seg trygg i og kjent med det gamle som fell bort medan det nye er usikkert. Naturleg nok er det særleg dei eldre som reagerer mest på språkutviklinga.

Språket har endra seg heile tida, og dei største omveltingane hadde vi frå ca 500 til 700 og på 12- og 1300-talet. Frå rundt 1500 til i dag har det skjedd lite med talemålet når det gjeld lyd- og formverket. Her er det eit atterhald: Særleg frå 1960 – 70- åra har det vore ei gradvis forenkling av formverket, og dette er tydelegast blant yngre og ikkje minst i bynære strok.

At tida går og at samfunnet utviklar seg, merkar ein best i at ord døyr ut og at nye kjem til. Ord som skåk og bukjord er nok ukjende for mange, ganske enkelt fordi vi ikkje har bruk for dei. Utviklinga innan den materielle kulturen har ført til store endringar i ordtilfanget. Mange ord har mist funksjonen og blir gradvis borte, medan nye kjem til. Ord som humul, eit krøkje, ein stytting, ei aktarkorg, ei attlego høyrer til i ei anna tid. Mange spesielle dialektord som ikkje er så vanlege i normalspråket, blir au gradvis borte. Her kan det gjevast ei mengd med døme, men eg nøyer meg med nokre: Ein dysk, å mutle (småregne), å idast, å huluke (hægtide), ein fyLe hund, ein bolung, gron (grjon), låmhard (adv). Forståinga av slike ord vil nok variere ein god del, avhengig av alder, yrke, bakgrunn elles og kor i bygda ein bur.

Men ordforrådet i språket minkar likevel ikkje. I boka *Nyord i norsk 1945 – 75*, som kom ut i 1982, er det registrert 7- 8000 nye ord. Sjølv om mange av desse orda er døgnfluger, er ein god del av dei ord som er daglegdagse: korona, halde meteren, å nave, jaktstart, frynsegode, idédugnad, data, datavirus, bunadpoliti, lusekjøre.

Vi pratar ikkje likt

Til slutt må eg understreke at det er både endring og variasjon når det gjeld dialektbruk. Ingen pratar likt, særleg viss vi trekkjer inn ordbruk og uttrykksmåte. Samfunnet er langt meir mobilt enn før, og folk frå andre område og andre land flyttar til Vågå og andre bygder. Såleis møter ulike dialektar og språk einannan, noko som au forsterkar språkendingane. Ein del lokale særtrekk blir gradvis borte.

Det er talemålsskilnader særleg bestemt av alder, kor ein bur og kven ein er saman med, men den tradisjonelle dialekten held seg nok godt her, særleg samanlikna med t d Hallingdal, Hemsedal og noko Valdres. Talemålet har status, og eg påstår at vi finn lite skilnader ut frå den sosiale bakgrunnen til folk, altså yrke, utdanning og familie. Den største talemålsvariasjonen er nok bestemt av alder, og gjeld særleg ordbruk, noko og grammatikk, slik som bruk av dativ. Ei anna sak er at innflyttarar kjem med eit anna talemål. Ei bygd, og særleg ein tettstad, representerer eit stort språkleg mangfald.

Den store endringa i det materielle samfunnet særleg den siste generasjonen fører logisk til at talemålet endrar seg. Likevel er det få stader i landet der dialekten held seg så pass stabil som i Gudbrandsdalen.

Kjelder:

Vårt eget språk. Bind 2 (Aschehoug 1987)

Ottar Grepstad: Den store nynorske sitatboka (Det norske samlaget 2000)

Sjoe – «den skinande»

Av Trond-Ole Haug

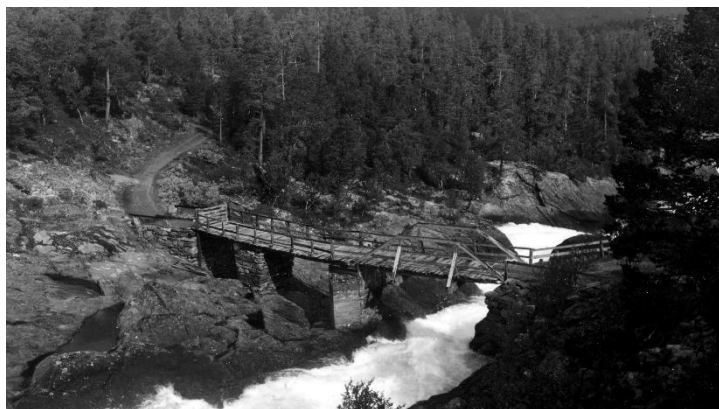
Namnetolkingar: Sjoe, Sjudalen, Sjødalein, Sjørdalen, Heidalen

Sjoe er ei stor elv. Ho har sitt utspring i Gjende og renn gjennom Øvre og Nedre Sjudalsvatnet, vidare nedigjennom Sjudalen og Heidalen, for så til slutt å renne uti Lågen, nær Sjoa stasjon.

Når ein høyrer namnet Sjoe, kan ein fyrst lett tenkje på det gamalnorske verbet sjoda (med stungen d), som tyder «koke, syde, suse». Men eldre skriftformer avviser tvert eit slikt opphav. I 1349 vart forma Hiardalswotn nytta om Sjudalsvatna. Like eins er Sjudalen nemnd Hyordal i 1465, berre for å nemne dei eldste formene. Professor Gustav Indrebø har gjort ei grundig drøfting av Sjudalen og andre namn med same opphavet. Grendenamnet Sjørdalen i Vågå er eit av desse namna, bygdenamnet Heidalen i nabokommunen Sel eit anna!

Namneforskarane er samde om at fyrsteleddet i desse namna må vera eit elvenamn. Professor Sophus Bugge tek Hior- for Hjór og meiner at elvenamnet opphavleg har vore Hjó. Dei moderne uttaleformene med trong vokal, til dømes Sjoe kjem av Hjór. Av Hjár kjem derimot dei med open vokal, til dømes Sjørdalen og Sjødalein med lang å-lyd og einstavings tonelag. Sjødalein er eit samlenamn på Øvre og Nedre Sjudalsvatnet.

*Sjoe ved Russtangen
1953. Foto frå Anne
Marie Bolstad,
historielagets
fotoarkiv.*

Ein reknar altså med at eit elvenamn Hjó er opphavet til ei rekkje namn, og at det er ein språkleg samanheng mellom namna Sjoe, Sjodalen, Sjødalein, Sjørdalen og Heidalen. Når Hjó har vorte til Sjoe, har hj gått over til ein «sch-lyd». Denne lydovergangen er velkjend i målføra i Nord-Gudbrandsdalen. Jamfør Hjerkin, Hjell, hjå etc.

Sjodalen, gamalnorsk Hiordalr, har den yngre genitivforma Hjór- (Hior-) som førsteledd. I Hjórdalr har r falle framfor d, noko som er vanleg i austnorsk. I tillegg har hj vorte til «sch» (sj) og attende står da Sjodalen. Sjødalein blir brukt som samlenamn på dei to Sjødalsvatna. Høyrast kan og eintalsforma Sjørdalen, da brukt berre om eitt av dei to vatna. I dette namnet er det den eldre genitivforma Hiar-/Hjár (som kjem av Héar) som ligg til grunn, som har gjeve ei uttale med open vokal.

Eit bortkome elvenamn, identisk med det fleire gonger nemnde Hjó, ligg truleg til grunn for grendenamnet Sjørdalen. Namnet Sjørdalen har tostavings tonelag, ikkje einstavings tonelag, slik som Rygh: Norske Gaardnavne opplyser. Hjó i Sjørdalen var mest truleg namnet på det som i dag heiter Sjørdalsbekken. Namnet er skrivi «i Hiordale» i 1419. Den eldre genitivforma Hjár- forklarar namnet, men her har ikkje r falle framfor d, slik han har gjort det i Sjodalen og Sjødalein.

Heidalen skal etter S. Bugge, også ha samband med Hjó. Han jamfører med den eldre genitiven Héar-, og seier at den eldre stammeforma Héda forklarar Hédalr. Vidare forklarar han diftonguttala Hei- med at ein j er innskoten mellom dei to vokalane i Héar, for at uttala skulle bli lettare.

Men kva tyder så elvenamnet Hjó? For å følgje Bugge vidare, meiner han at elvenamnet inneheld same stamma som hé- i gamalnorsk hégomi, som tyder «tomt skin». Svensk har eit nærskyldt ord hy, med tydinga «andletsfarge». Elvenamnet Hjó, som i dag har vorte til Sjoe, skulle da gå på usjånaden på vatnet, og truleg tyde «den skinande».

Siem – «Sjøheim» utan sjø?

Av Jakup Skjedsvoll

Ut frå namnet må Siem – eit namn samansett med -heim – vera ein av dei eldste gardane i Skogbygdé, og i heile Vågå. Namnet, og dermed garden, er nok litt yngre enn usamansette naturnamn som Svaré litt lenge sør i grenda, og Lundé og Øy synnafor Måla, og av same alder som Sørem og Austrem enda litt lengre unna. Garden er truleg frå tida før den store krisetida frå 550 e.Kr. og utover, mest truleg frå folkevandringstida, eller kanskje frå så tidleg som sein romartid. Eg reknar med at Siem helst må ha vore yttergrensa for jordbruksbusetjinga i Skogbygdé før den krisetida som nettopp er nemnt, sjølv om dèt ikkje kan seiast sikkert. Vilråra for korndyrking er dårlegare lengre nordover.

Det har hittil vore rekna at namnet her har same opphavet som dei mange andre namna Siem/Sem/Sjem i Noreg, og dermed har tydinga ”ein gard/bustad ved ein sjø”. Det passar på alle dei andre stadene, men absolutt ikkje på Siem her. Namnegranskaren Oluf Rygh kommenterer dette i verket Norske Gaardnavne, der han også nemner to andre namn der det heller ikkje er noko vatn i nærleiken – Sem på Eiker og Sjem i Grong. På båe desse stadene er det seinare påvist at gardane har lege ved ein morenedemt sjø som har vorte borte ved at elva har grave seg ned i utlaupsosen. Siem i Vågå er dermed det einaste Siem som ikkje har lege ved sjøen eller ved ein sjø da garden vart namngjeven.

Det har vore nemnt at eit tidlegare vatn i Finndalen kunne vera grunnlag for namnet. Det synest vera svært lite truleg – avstanden er stor og det djupe Skjervegjelet ligg i mellom, og ein kan ikkje sjå eit vatn i Finndalen frå Siem, eller omvendt. Vågåvatnet – det gamle *Vaga* – er heller ikkje synleg frå Siem. Eg meiner at denne forklaringa – garden ved (inn)sjøen – ikkje kan vera rett her.

Men det finst meir nærliggjande forklaringar. I gammalnorsk har vi ei ordrot *sið*. I den forma kan ordet stå for sein. Kanskje har Siem vore (*hinn*) *siðarsta heimr* – den siste garden? Det er vel mogleg, men eg finn det tvilsamt. Det ville vera ein uvanleg namnelagingsmåte så tidleg, og språkleg kan det kanskje også vera vanskeleg.

Men i den norrøne litteraturen – i Grimnismål i Den eldre Edda – er det også nemnt eit mytisk elvenamn *Sið*, som er tolka som den seine eller den djupe. Det synest vera eit meir nærliggjande forklaringsgrunnlag. I gammalnorsk har vi ordet *siðr* av same rot, med tydinga sid (t.d. ein sid stakk), noko som heng eller rekk langt ned. Det kunne vel òg tenkjast brukt om at noko låg djupt nede, eller rokk langt ned, var djupt.

Elva nedanfor
Siem renn djupt
nede, i eit djupt
gjel. Her kunne
ein tenkje seg *Sið*
som namn både på
elva nedanfor,
som renn i eit
djupt gjel, og også
på sjølve gjelet.

Elva nedanfor

garden heiter nå Finna, men ho kan tidlegare ha heitt *Sið*, etter samanlaupet av dei nær jamstore elvane Finna og Skjerva nokre kilometer lengre oppe. Men som nemnt, det kan også vera gjelet her som har heitt *Sið*, det er nettopp her det er på sitt trongaste og djupaste.

Namnet på garden Siem kan dermed ha vore *Siðeimr*, garden ved (elva/gjelet) *Sið*. Kanskje var dette den mytiske elva *Sið*? Namnet er i alle fall eineståande i landet, så langt vi nå veit.

Skulen i Randsverk

Av Kjell Nyhus

Intervju med Ivar Vassdakken.

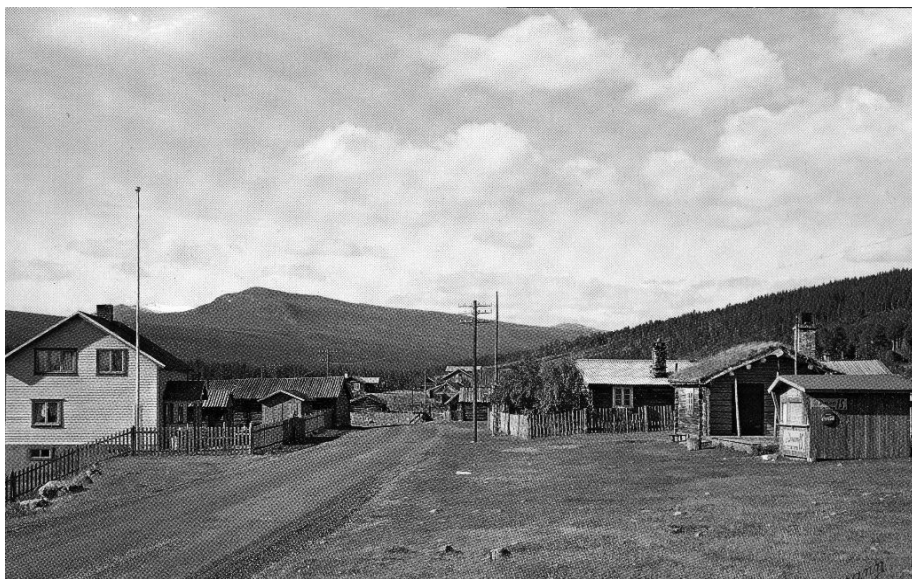
-Eg er fødd i Sætasetra på oversida av riksvegen når du nærmar deg vegkrysset i Randsverk frå Lemonsjøen. Da krigen kom i 1940 var eg sju år, og vi starta opp på skulen på Vangen her i Randsverk. Skulehuset var der det raude huset står på utsida av vegen ved Vangen som er setra til Gjesling Sandbu. Sjølv om det var krig gjekk skulen sin gang. Vi hadde Magnus Vetlesæter som lærar, og eg hugsar han som ein fredeleg lærar, fortel Ivar. Magnus var lærar i Randsverk 5-6 år, og Ole Rønning Johansen frå Hamar var siste læraren. Julie Lundh frå Vågå var også lærar ein vinter. Skulen brukte eitt rom, og så var det kjøkken og soverom i huset, for læraren budde i skulehuset.

-Det gjekk ikkje nokon skulebuss i Randsverk den gongen? -Nei, det skal vera visst, smiler Ivar, sjølv om det på den tida var folk i alle hus. Vi var nok ni elevar på det meste på skulen i Randsverk, og eg hugsar spesielt skulevegen til to av elevane. Anna Tøfte budde på Darthus, og ho reid på hest til og frå skulen. Det var stall på Vangen og eg hugsar at ho delvis overnatta heime hjå oss i Bomstugu, fortel Ivar. Den eleven som nok hadde lengste skulevegen budde i lag med faren sin i ei brakke som allmenninga eigde ved Veo. Han hadde nok ein skuleveg på ei god mil kvar veg. Dei tyske soldatane låg i vintertreningsleir i Leirungsdalen innanfor Maurvangen, så det var ein del militær trafikk på vegen den tida, hugsar Ivar.

-Korleis var skuledagen på den tida? Ivar fortel at skule tok til att i august, og at dei gjekk på skulen kvar dag. Elevane hadde med seg niste, og dei hadde lekser heime. -Eg hugsar vi hadde lesebok, reknebok, bibelsoge og geografi, fortel Ivar, og så skreiv vi med penn

og blekk når vi hadde formskrift. Vi brukte blyantar, og eg meiner vi var nokså snille og disiplinerte elevar, seier Ivar før han legg til at det stod stor respekt av Mari Vangen som nok kunne blande seg inn i skulekvardagen.

Ivar fortel oss at ein dag om vinteren kvart skuleår måtte elevane i Randsverk gå til Tessanden for årleg legek kontroll. Ja, vi gjekk, seier Ivar. -Vinterstid gjekk vi isen på Lemonsjøen og da vart vegen noko kortare enn i dag. Det vart kanskje ein alternativ skuledag på eit par mil. Vi hadde alltid med oss vaksenfølge på den turen. Eg hugsar Ragnhild Gjeilen var med oss. Det var trafikkfarleg på den tida også. Når dei kom med hest og store forlass måtte vi krabbe opp på snøkanten, for det var ikkje plass i vegen ved sida av forlasset. Etter kvart når vi kunne feire 17. mai på Tessanden brukte vi sykkel, og da møtte vi også fleire frå Garmo som kom syklande for å feire dagen på Tessanden. Det var ei triveleg tid.

Skulen stod på utsida av vegen på søre Vangen, der det nyare huset står nå. Bak dette ser ein kvilingsfjøset. Skulehuset er nå hytte ovanfor Hindsæter. Foto: postkort utlånt frå frå Asbjørn Kvarberg

Turister og mat på Randsverk Turiststasjon/Tronhus i 1964

Av Tor Henning Evensen

Dette er den andre artikkelen om emnet «Turister og mat på Tronhus». Den første artikkelen sto i Jutulen 2022, og var om dengang Jens Tronhus drev turishotell i Randsverk tidlig på 1900-tallet. Artiklene bygger på ei semesteroppgave i studiet «Matkultur» fra 2004. Oppgavens fulle tittel er «Randsverkturister og matkultur i tidligere tider. Mat, måltider og servering på Randsverk Turisthotell / Randsverk Turiststasjon i 1912 og 1964».

BAKGRUNN

Reinsjegeren og fjellføreren Jens Tronhus (1846-1924) kjøpte i 1881 Ommonseter i Randsverk. Han bygde stedet opp fra å være en nedslitt seter til å bli en av datidens ledende turistbedrifter i denne delen av Jotunheimen. Stedet ble først kalt Randsverks Seter, etter hvert Randsverk Turisthotell. Jens Tronhus drev turistvirksomhet og gårdsbruk der fram til sin død.

Etter Jens Tronhus' død fortsatte noen av barna hans å ta imot og servere turister. Liksom Jens drev de gårdsbruk parallelt med pensjonat og kafé. Navnet ble etter hvert Randsverk Turiststasjon. Etter 1950 var pensjonatdelen bortleid til forskjellige personer som i kortere tid drev virksomhet som tidligere.

De siste årene av Jens Tronhus sin levetid bygde han seg et nytt toetasjes privathus for seg og sin familie. Deler av det som hadde vært familienes bolighus tidligere, Gammelstugu, ble i 1953 revet, og et nybygg i samme laftestil ble satt opp. Dette ble nå kalt Nedre Peisestue,

og var som tidligere bygd sammen med den eldste peisestua, det som senere ble gårdsmuseum. I Nedre Peisestue ble det nå kafeteriavirksomhet for bussgjester og for andre gjester på dagsbesøk. Bortsett fra noe renovering av enkelte overnattingshytter, og nytt fjøs i 1933, var bygningsmassen sist på 50-tallet omtrent som da Jens døde. Den største forandringen var nytt kjøkkentilbygg på Hotellbygningen i 1950. Overnattingsgjester ble innlosjert både i «Hotellet» og i andre hytter og rom på gården, til sammen en kapasitet på 25-30 sengeplasser.

Inga (1917-2003) og Karl Klashaugen (1915-2005) fra Heidal leide det meste av stedet og drev førsteklasses pensjonat i mer enn 10 år på 1950- og 60-tallet. Det ble drevet som en typisk familiebedrift. To av Jens sine gjenlevende døtre, som nå var over 60 år, hadde omvisning i gårdsmuseet og fortalte stedets historie.

Ransverk Turiststasjon

To postkort fra den periode da Inga og Karl Klashaugen drev pensjonat på Tronhus. Privat foto Tronhus.

I semesteroppgaven om matkultur ble året 1964 valgt ut fordi det var ca. 50 år siden Jens Tronhus sin storhetstid. Inga og Karl Klashaugen m/familie hadde i 1964 drevet turistvirksomhet i flere sesonger, med mye erfaring bak seg, og hadde sannsynligvis funnet sin måte å drive

på. Vertskapet var fortsatt unge og spreke, og vi må regne med at de fortsatt hadde entusiasmen i behold, siden det ennå var 5 år til de avviklet leieforholdet.

Innsamlingen av informasjon om turister og mat på 1950- og 60-tallet er basert på intervju med personer som var knyttet til virksomheten den gang. Jeg har valgt å sitere informantene på tilpasset skriftspråk, ikke dialekt. Informantene bekrefter og utfyller hverandre i beretningene fra den gang de var ungdommer og arbeidet for Inga og Karl.

Inga og Karl Klashaugen (t.h.) og deler av "arbeidsstokken". Foto lånt fra Rannveig Steine.

TURISTENE

I motsetning til Jens Tronhus, som bodde fast på Tronhus, hadde Inga og Karl Klashaugen turistvirksomhet i to adskilte perioder hvert år. Den første perioden var påsken. Den andre var sommersesongen fra først i juni til tidlig i september. Det var Inga som var formell leietaker, og som

sto for varebestilling, regnskap "og slikt". De hadde, liksom Jens, et variert tilbud: "Matsservering. Forfriskninger. Overnatting. Faste gjester". De begynte juli 1958 med overnattingskapasitet på 20 gjester, og fikk disponere tre rom ekstra i 1966. Og rommene ble godt fylt opp. "Kanskje det lå både 40 og meir om sommeren".

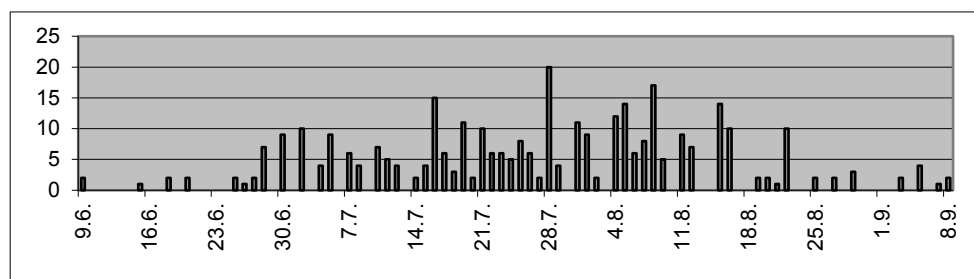
Vegskilt for Randsverk Turiststasjon på 1960-tallet. Privat foto Tronhus
Faste gjester var det hovedsakelig bare i påsken, og de samme gjestene kom igjen år etter år. I sommersesongen var det for det meste enkeltnatts gjester som fylte opp i stuer og på rom. Men noen få bodde her i lengre perioder også om sommeren.

Når det gjelder omfanget av gjester som besøkte Tronhus, skilte jeg for 1912 mellom dagsbesøk og overnatting. For 1964 inneholder

gjesteboka bare ankomstdato for overnattingsgjester. Avreisedato er ikke angitt. Det finnes en egen bok for kafeteriagjester/ gårdsmuseumsbesøk, men denne er svært ufullstendig m.h.t. dato. Det er derfor ikke gjort noen analyse av gjestenes oppholdstid i 1964, heller ikke omfanget av dagsbesøk.

Tallene viser likevel at det i påsken 1964 til sammen var 31 ”faste” overnattingsgjester. 18 gjester ankom palmesøndag 22.mars, 7 gjester mandag, og de siste 6 påskegjestene kom onsdag. Gjennomsnittlig oppholdstid var normalt fire netter pr. person.

Totalt antall overnattingsgjester hele året var 373, av disse 342 om sommeren. Maksimum antall sommergjester på én dag var 20.

Sesongvariasjon overnattingsgjester på Tronhus sommeren 1964.

I 1964 kom 20 % gjester fra Oslo. Så mange som 19 % av gjestene kom fra utlandet. Elleve land var representert. De aller fleste utlendinger kom fra de nordiske land.

Mer enn 70 % oppga stilling/beskjeftigelse i gjesteboka. Yrker med universitets-/akademisk tilknytning var 16 %. Den nest største gruppen var handel- og kontor-yrker med 13 %. ”Husmor” (13 %) og ”Helse og omsorg” (2 %) var nye grupper fra 1912 til 1964.

Men den absolutt største del av driften om sommeren var bussgjestene og kafeteriadriften. Rutebussene til og fra Gjende, både fra Vågåmo og fra Sjoa, stoppet ca. en halvtime inne på tunet på Tronhus flere ganger om dagen. Det *”kom fulle busser som skulle til Jotunheimen, og folk strømmet inn i kafeteriaen”*. Det var *”fullt av folk; de satt overalt”*. Et skilt ved inngangen lovte hurtig servering, og da var det hektisk, med mye løping over tunet. Men da sa gjerne Inga: *”Ta det med ro; dem vente gjerne på å få ny og god og varm kaffe”*. I tillegg til rutebussene kom det også enkelte turistbusser. Sjøførene, særlig de lokale, kjente til Inga og Karl. Bussene var det store, og representerte en garantert omsetning.

MATEN

Råvarer

Med helårs bilveg både fra Vågå og Heidal, med regulære bussruter innom Randsverk, med faste leveranser fra Gartnerhallen, og etter hvert også med egen liten lastebil, var det nå greit å få råvarer fram til Tronhus.

Når Karl ikke var på Tronhus i påsken og om sommeren, hadde han deltidsjobb på HedOpp-slakteriet på Otta. Kjøttvarer ble kjøpt inn og oftest hentet derfra. Noe ble også sendt med rutebussen sammen med andre handelsvarer. Selv om Inga og Karl hadde gård med husdyr i Heidal, og etter hvert også dyr på Tronhus, ble dette aldri brukt som råvaregrunnlag i matserveringen. En fiskehandler på Otta kjørte på den tiden fiskebil rundt i norddalen, også Randsverk, og de handlet noe fersk fisk og fiskevarer der. Ørret ble også kjøpt fra lokale folk som fisket i Sjodalen, til dels mye og ofte. Det ble ikke dyrket verken poteter eller andre grønnsaker på Tronhus i Inga og Karl sin tid, men de brukte rips og rabarbra som vokste der. Grønnsaker ble bestilt og levert fra Gartnerhallens bil. Poteter ble gjerne kjøpt fra gårder i Vågå. På sagbruket like i nærheten var det en mann som i denne tiden hadde et flisfyrt drivhus, og der kjøpte de agurker og tomater. Inga og Karl

hadde ølrett, og Lillehammer Bryggeri, ved transportfirma I.O.Kleiven i Vågå, kjørte en del øl, brus og denslags, men mye kom nok også med rutebuss. Mel og påleggsvarer ble kjøpt dels i Vågå og dels i Heidal.

Rømme var en viktig del av matserveringen i denne perioden. Karl reiste hver dag til ysteriet i Heidal og kjøpte inn fløte i 25-30 liters spann. Denne ble syrnet til rømme på Tronhus.

Oppbevaring av maten

Etter hvert fikk Inga og Karl et kjøleskap på Tronhuskjøkkenet. Men dette var bare for å ha en del mat lett til hånde. Det aller meste, bl.a. rømme i store kar, ble oppbevart i aurbua bak kjøkkenet, der temperaturen var lav hele sommeren. Melk i store spann ble holdt avkjølt i ei trekasse bygd inn i en liten bekk bortenfor kjøkkenet. Det var den gang fortsatt en jordkjeller under ei av utleiehyttene. Der ble mineralvann og øl oppbevart. Tørr mat, bl.a. flatbrød, ble oppbevart på stabburet.

Hva ble servert?

Informantene uttrykker respekt for kvaliteten på maten som ble laget og for de som laget den: Det var *”vanlig ordentlig mat [...] det var nok tradisjonell mat [...] de var fryktelig flinke med mat, disse tantene mine, de laga allting sjølve”*. De laga *”tradisjonsrik solid norsk mat. Heimelaga mat var det [...] ingen posesuppe, alt blei laga her [...] god og ordentlig mat, skikkelig mat; skulle være varmt”*. Det ble bare brukt ferske grønnsaker, ikke hermetiske. Men tørre erter ble brukt til ertesuppe.

Til bussgjester og andre dagsbesøkende ble det i kafeteriaen servert rømmevafler, rømmegrøt og kald rømme. Rømmen ble servert i breddfulle glasskåler, med bare sukker på (og kanskje litt kanel), og spist med skje, gjerne med kake eller flatbrød til. Randsverk Turiststasjon var spesielt kjent for rømmeproduktene sine. Den dag i

dag stopper eldre folk om sommeren og spør etter rømmevafler og kaffe. ”Det var det de var mest kjent for ”. Det ble også solgt forskjellige tørre kaker som krumkaker, rømmebrød etc. Kaffe hørte med, og ”den skulle være sterk og skulle være varm og nykakt”. Men det var ikke alltid like lett å få til dette, med mye folk og knapt med tid. Og det var sjokolade, mineralvann og øl å få kjøpt (”maksimum to flasker øl pr person”).

Familien Klashaugen sammen med bl.a. Jens Tronhus sine døtre foran Kafeteriaen på 1960-tallet. T.v.: to serveringsjenter. Bak: Kristoffer Bakkom, Karl og Inga Klashaugen. Foran: Julie og Karen Tronhus. Foto lånt fra Rannveig Steine

Til overnattingsgjestene om sommeren var det naturligvis frokostbord. Dette var et langbord midt i rommet, omkranset av 6 småbord. Det var koldtbord med brødkiver og forskjellige slags pålegg som var vanlig på denne tiden, slik som ”leverpostei, store oster, alle slags syltetøy, egg, sjølsagt, både bløtkokt og hardkokt”. Det ble ikke servert grøt, muligens med unntak av havregrøt til frokost. ”Vassgraut, det var

simpelt [...] for mor og far [...] vassgraut var dårlig [...] var ikkje slikt som du serverte åt byfolk". Mange ønsket også middag, men siden de fleste gjestene bare lå over ei natt, var det begrenset meny, og oftest det samme hver dag. Det som ble servert var da oftest skinkesteik. Da *"steikte ho mor slike digre griselår inne på ovnen"*. Skinkesteika ble servert kald med surkål til, kanskje også med kjøttkaker, og riskrem var fast dessert. Til en avveksling ble det ofte servert fjellørret fra Sjødalen. Grønnsaker var typiske for den tiden, gulrøtter, erter, og blomkål i sesongen. Og selvfølgelig poteter. Ris og pasta hadde ennå ikke funnet veien hit, bortsett fra ris i risgrøt, men det var *"makaroni i tomatsuppe"*.

Ingen av informantene husker mye konkret fra påskens middagsmenyer, bortsett fra at den varierte, i og med at gjestene bodde der fast ei hel eller ei halv uke. Men alle påpeker at det var tre retters middag: Suppe, hovedrett og dessert, pluss kaffe og kaker i peisestua. Og *"de kunne umulig ete kjøtt hver dag"*. Men de husker lite om fisk som alternativ til kjøtt. På direkte spørsmål utelukkes frossenfisk, slik som torsk- eller seifileter (ikke frysemuligheter). Lutefisk og klippfisk elimineres også (ikke påskemat). Men det kunne evt. ha vært ferske fileter fra fiskebilen. Mer sannsynlig er fiskepudding, som kan oppbevares ferdiglaget og kjølig. Fiskepudding var dessuten betraktet som festmat på den tiden, i motsetning til hermetiske fiskeboller, som var hverdagsmat. *"Fiskepudding, det var ein middagsrett i påsken"*. Fiskepudding ble da servert med gulrot og gule erter – og hvit saus ved siden av. På videre spørsmål huskes heller ikke spekemat med rømme som selvstendig middagsrett, heller ikke kylling eller pannekaker. Siden middagen ble servert på bordene på store fat, utelukkes det ikke at det i en slik serveringsrutine kunne ha vært servert fiskegrateng eller skinkegrateng. Av dessert nevnes karamellpudding og riskrem.

De fleste som var påskegjester på Tronhus på 1950- og 60-tallet gikk bare korte småturer, og det var ikke snakk om nistepakke. Oftest var det

en formiddagstur, deretter lunsj-koldtbord i spisesalen, og så en liten ettermiddagstur. Påskeaften var det alltid fest i Nedre Peisestue (kafeteriaen), etter at de stivpyntede faste gjestene hadde spist en bedre tre retters påskemiddag i spisesalen i Hotellet. I Nedre Peisestue var det dans og ølservering, der også bekjente bygdefolk var invitert. Mannfolka sto gjerne ute i gangen og drakk litt, før de turte gå inn til dansen. Når festen omsider var slutt rundt midnatt, ble det servert nattsuppe (ertesuppe?) til de faste gjestene, også nå i spisesalen.

Tillaging og servering

Inga og Karl drev virksomheten i tett samarbeid med Jon og Marit Rindhølen (Ingas søster). Den viktigste arbeidskraften var egne barn og slektninger, men også jenter fra bygda hadde påske- og sommerjobb som serveringshjelp ved måltider og i servicen overfor gjestene. Det var billig arbeidshjelp på den tiden. De fysiske rammene på Tronhus hadde ikke forandret seg mye, og arbeidsoppgavene var omtrent de samme som på Jens Tronhus' tid. Inga var den overordnede vertinne. *"Mor for alle steder, var overalt"*. Karl var altnuligmann, som sammen med Jon vasket og rullet klær, vasket opp, hentet varer osv. På kjøkkenet var det ansatt egne velvoksne damer som laget mat, gjerne to stykker, og det var til enhver tid et par ungjenter i full virksomhet, hit og dit. Anna, ei eldre søster til Inga, var ofte med i kjøkkenet. *"Ho var sånn roleg og avbalansert, og då slappa alle av; [...] då vart alle rolege, då fekk ho Inga mindre ansvar"*. De som lagde mat var oftest selvlærte, men både Inga og Anna hadde gått på Klones husmorskole i Vågåmo. Ungjentene hadde ingen fagutdanning. Det var ingen ni til fire jobb, men hardt arbeid fra tidlig morgen til sein kveld.

Det ble i Inga og Karl sin leieperiode lagt inn vann i Hotellbygningen, men med dårlig kapasitet. Klesvask og koking av vann til rengjøring ble derfor som i Jens Tronhus' tid gjort på vedfyring i eget vaskehus, med vann fra brønnen. Etter hvert kom det en liten elektrisk komfyr på kjøkkenet. Men det elektriske opplegget fra 1949 hadde ikke stor

kapasitet, så i hele perioden ble det aller meste av maten laget på vedfyrt svartovn. Den brant hele tiden. Her ble så godt som all mat kokt og stekt, og her ble alle brød og kaker bakt. Vedkomfyren var hurtig, og det ble veldig varmt på kjøkkenet. *”Han sto og hoppa, han, fullt med kjeler”*.

Flatbrød og tørre kaker ble bakt opp hjemme hos Inga og Karl i Heidal, og tatt opp til Randsverk etter behov. Rømmevafler til bussgjester og andre kafébesøkende ble de første årene stekt på ovnsjern på svartovnen, men etter hvert skaffet de seg to elektriske vaffeljern. Dette arbeidet var det Ingas mor som stod for. Kaffen til bussgjestene ble kokt på store kjeler i hotellkjøkkenet før bussene kom. Den ble båret over tunet i mindre serveringskanner, og holdt varm på kokeplate i kafeteriaen. Oppvask og søl ble båret i retur. Det var ikke vann eller kokemuligheter i tilknytning til kafeteriaen.

Middag til overnattingsgjestene ble servert ved bordene i spisesalen, med hvite duker på bordet, og personlige tøyservietter i dekorerte konvolutter med gjestens navn på. I påsken ble det påskeaften lagt inn nye servietter. Ingen av de som ble intervjuet kunne huske noen trykt meny, men dagens meny var oppslått på eller ved døra til spisesalen. Randsverk Turiststasjon hadde også fått laget egendesignet dekketøy med egen logo. De som serverte var alltid kledd i bunad, og det hele ble holdt i stilrene former.

Tilbakemelding fra gjestene

Gjestebok for 1964 har, liksom for de andre årene med Inga og Karl, en del kommentarer om opphold og servering. De aller fleste påpeker gode senger, vakkert sted, gode vertsfolk og deilig mat; én person nevner også vakre umalte jenter!

”Deilig mat og vakre, umalte jenter” på Tronhus på 1960-tallet. Foto lånt fra Rannveig Steine

Kilder

- *Gjestebooks (fremmedbooks) for Randsverk Turisthotell/Turiststasjon 1901 – 1970.
- *Privat skriftlig materiale og fotografier.
- *Intervjuer i 2004 med personer knyttet til Randsverk Turiststasjon i 1964.
- *Evensen, T.H. 2004. Randsverkturister og matkultur i tidligere tider. Mat, måltider og servering på Randsverk Turisthotell / Randsverk Turiststasjon i 1912 og 1964. Semesteroppgave UiB. Inst. for kulturvitenskap / Vestnorsk Kulturakademi.
- *Evensen, T.H. 2019: Randsverk Turiststasjon/Tronhus. Jutulen 2019.
- *Evensen, T.H. 2022: Turister og mat på Randsverk Turisthotell/Tronhus i 1912. Jutulen 2022.

Gamle blomsterbua

Av Knut Raastad

I 1910 budde skomakermester Hans K Ødegård og kona i eit våningshus på prestgardens grunn. Urmaker Kristian Johansen med familie budde da i same huset. Truleg var dette det som i nyare tid har vore hjå

Dehs. I avisartiklar er det opplyst at huset stod i Rosten/Nord-Sel under jernbaneutbyggjinga og nokre år i Sveaholen før det kom hit ca. 1912. Det stod truleg ikkje noko hus der før så kanskje er rett årstal 1910. Hans K Ødegård 1859-1948 var son til Knut Arnesen Ødegården (Arnøygarden) 1829-1910 og Guri Hansdtr. Valdeie 1830-1896. Hans var skomaker og kyrkjetenar, han var gift med Annette Fredrikke Fredriksdtr. Pedersen, Moss 1870-1967. Hans og Annette hadde 1 barn: Knut Fredrik f.1912, g.m. Aslaug Olsdtr. Svare f.1916

Knut Ødegård fekk feste frå presten i 1947 som festnr. 35. Festeretten vart i 1953 overført til Reidar Svendsen som dreiv blomsterbutikk der. Anne og Bjørn Dehs kjøpte eigedommen av Svendsen, dei overtok festet i 1959. Etter at dei bygde nytt hus i 1962 var det gamle ei tid fram til 1985 bortleigd til Karen Gillebo som dreiv blomsterbutikk der. Nå er det dotter til Anne og Bjørn, Kari Dehs Austrem som har eigedommen. Det gamle huset blir flytta til anna tomt i Vågåmo.

Kjelder: Turid Dehs

Digitalarkivet / Opplandsarkivet Vågå: folketejingar, panteregister, pantebøker mm
Pål Øystein Kvarberg, 2000: Slektar i Vågå og Lom

Kjell Nyhus, Norddalen 1.7.2021: Dehs-huset skal rivast

Arve Danielsen, Fjuken 8.12.2022: Den gamle blomsterbue er rivi

Mat og målføre

Av Kari Hølmo Holen

Under Diktardagar i september 2022 hadde Vågå bygdekvinnelag saman med Mållaget Ivar Kleiven ei utstilling av gamle og nye kokebøker, gammal kjøkkenreiskap og forkle på biblioteket. Vi lånte ei utstillingsdokke frå arkivet i Ullinsvin som vi kledde opp med ermeforkle og tørkle, slik tradisjonen var. Da eg henta ho i arkivet, måtte ho delast i to for å få plass i bilen, øvre halvdel vart sett naken i baksetet med sikkerheitssele, og nedre del vart lagt i bagasjerommet. (Godt det ikkje var kontroll)

Mållaget Ivar Kleiven er medeigar i Diktardagar, og vi ønskte å vidareføre temaet til adventsmøtet i desember, med vekt på julemat og juleførebuingar, og her vart det servering av over sju slag kaker attåt kaffe/te. Her er litt frå tema på dette møtet:

Eg hugsar frå mi budeietid i Russli 1963-65 at vi vart invitert til setra til Anna og Aksel Lund, og Guri og eg som var unge budeier, hadde berre Gjendekjeks kjøpt på Krambua. Vi fekk minst 7 slag, og smakte på alle! Dei eldre husmødrene sette ære i å ha rikeleg med kaker til kvar tid, ikkje berre til jul!

Mange har skrivi om mat, og i dei fleste handskrivne kokebøker finn vi og kjelder til kven ein har fått oppskrifta frå – hos meg er det m.a. skrullo frå Emma Randen, tørrvafler frå Anne Hølmo, tjukksnippo frå Inga Hjellum m.fl.

Når det gjeld kokkekunst, er det mange som kan nemnast, m.a.:

1. Arne Brimi og kva han har betydd når det gjeld mat og kokkekunst

2. Ingrid Espelid Hovig
3. Klones husmorskule
4. Og tidlegare m.a.: Christine Storm Munch (1746-1825), Hanna Winsnes (1789-1872), Henriette Schønberg Erken (1866-1953)

Christine Storm Munch (1746 -1825) samla matoppskrifter, og laga ei bok på 900 sider med register. I 2016 kom delar av oppskriftene ut i ei praktbok, eit samarbeid med m.a. Unn Bostad, Arne Brimi, Johan Storm Munch, Ivar Teigum og Torveig Dahl m.fl. Christine Storm Munch laga mellom anna urtehage i prestegarden i Vågå, og denne framstår i dag som del av hagen i Ullinsvin. Det var nok ikkje alle som hadde slike matrettar som ho hadde, som til og med fekk importert sitronar til si sitronkake.

Edvard Storm, presteson frå Vågå (1749-1794) skreiv brev og songar:

- I brev til syster si 11. juli 1777 medan han var i København:
«Vær viss på at jeg kommer, naar jeg kan, Men du maa give meg god Mad. Er det Sommer, maa jeg have Jordbærsold, Brændsnute, Syregryn, Fiskesodd og Rypesuppe ere saadanne Rariteter for mig, som jeg ikke har smagt siden jeg forlod Norge, Ei at tale om den ædle Vørterkage, Eggelefse, Buforditto eller saadanne Nationale sager som jeg ikkje engang hører nævne her nede»
- I sangen «Seterreise: Markje grønast, sjogen bråna» skriv han om ost, mysu, smør og kjuke
- I diktet Færdmeinn skriv han om at kjerringa sendte med niste, kaku, smør og ost i kiste

Frå Hanna Winsnes sine kokebøker, der Arne Garborg er kritisk bokmeldar av ei kokebok i Samtiden i 1890 – «man tager – tager – tager – og plages ikke av spørsmålet om, hvor man skal tage det fra. Thi

verden er i orden». Seinare skreiv Hanna Winsnes også kokebøker for dei som var dårlig stilt.

Vi er i dag så heldige å ha Arne Brimi i Vågå, og som er i full aktivitet, og har sett sine spor både i Ottadalen, regionalt og nasjonalt – gjennom Fossheim, Vianvang og matoppleving, gutta på tur, alle kokebøkene sine, lærlingar og mange matkurs. Vi i mållaget Ivar Kleiven er så heldige at han er medlem, og han fekk i år målprisen for sin bruk av nynorsk og dialekt.

Vågå bygdekvinnelag står bak heftet «Gamle matoppskrifter frå Vågå», her står det at det skal vere mjøl til passe røre eller passe deig, noko som var vanleg tidlegare.

Juleførebuingar

Av juleførebuingar var nok slakting ein del som tok mykje tid rundt ikring. Som oftast var det ein slaktar som gjekk frå stad til stad, og førebuing kravde sitt: Mange gjekk husmorskule. Her er litt om dette i ei bok vi fekk låne frå Asbjørn Kvarberg, som mora Hjørdis Kvarberg skreiv i medan ho gjekk på husmorskulen:

«Slakting er et av husmorens største arbeider. En må forberede arbeidet og utføre alt planmessig og omhyggelig, skal alt bli utnyttet på beste måte, og samtidig raskt utført.

1. Kjørel til utvatning og salting må i god tid før slaktingen settes til tetting.
2. Ha i hus alt en trenger til arbeidet – grovt og kjøkkensalt, sukker og krydderier, is hvis det ikke er snø
3. Alt må være i orden til slakteren kommer. Slakte- og oppbevaringsrum må være rene, fat og trauer til å ha fett og innmat i. Slaktebordet rengjort, øks og sag må være tilstede, varmt vann til skolling av slaktet (85 grader celcius).

Rengjøring av trekjørel:

Kjørel til utvatning, baljer og traub o.l. blir satt til tetting noen dager før slaktinga, hvis det ikke nylig har vært brukt. Skur innvendig med sand og vatn, stiv børste. Utenpå blir reint såpevatn brukt, skylt godt og fyll hvert kjørel med kokende einelåg og la den stå i kjørelet til den blir passe avkjølt til å skure i.»

*Slakting,
truleg på
nordre
Haugen i
Holongs-
øyom. F.v.
Ivar
Aasgaard,
slaktar (?),
Ragnhild
Haugen*

Andvord og Semon Aasgaard. Foto og opplysningar frå Ola Stokstad.

Men det var ikkje berre slakting som skulle ordnast:

- For dei som brukte lutefisk, så skulle den lutast i bjørkeoske og vatnast ut i bekken
- Det var kakebakst – minst 7 slag
- Det var vasking og rydding inne og ute – (vi blir i dag minna på at det er ikkje i skuffer og skap vi feirar jul – kanskje greitt å hugse på!)
- Det var viktig å få juleveden i hus.
- Juletre – henting og pynting
- Julegåver
- Julekort og helsingar

- Julepynta butikkar
- Kornband, fuglane skulle og ha sitt
- Ekstra stell i fjøset – hos oss har vi alltid skrivi «God jul» med sagflis
- Juletreffestar og julesongar
- Og sjølvsagt det som gjer at vi feirar jul: Juleevangeliet

Til slutt nokre nyttige tips for småkakebakst av Henriette Schønberg Erken, som står i «Stor kokebok frå 1921» og gjeld den dag i dag:

1. Mål og vei nøye. Slump aldri.
2. Sikt melet før det veies, og sikt det igjen sammen med hevingsmiddelet (bakepulver, natron, hjortetak).
3. Smør skal være mykt, bør ha romtemperatur. Er det kaldt, sett bollen med smøret en stund i varmt vann (badevannstemperatur).
4. Ha stekeplater og bakeformer smurt og strødd før du begynner med deigen. Bruk pensel.
5. Knus eggene, ett om gangen, i en kopp før du heller det over i deigen. Dersom det viser seg at egget er dårlig, slipper du å kaste hele deigen.
6. Sikt alltid tørt krydder med melet.
7. Ikke åpne stekeovnsdøren unødvendig under steking.

DIALEKTQUIZ (Mållaget Ivar Kleiven v/Ola Grøslund m.fl.) Brukt til konkurranse under diktardagar på Vågå bibliotek.

L = tjukk l; é = trong e

01: grypysje (-pølse; subst, hokj) – gammel middagsrett, småbitar av kjøtt og flesk frå spekeskinke kokt saman med vatn og byggryn.

02: bLandasmør (subst, inkjekj) – matrett, kvit kjuke blanda med rømme og litt salt – servert attåt nepsuppe, kålrot og flatbrød

03: sugL (subst, inkjekj) – pålegg, helst av kjøt

- 04: skjør, (subst, kort staving) – sur mjølk, gjerne skumma sur
- 05: åkåst (åkost) (subst, hankj med trykk på andre staving) – røre, til for eksempel pannekaker/vaflar
- 06: søyll (soll) (subst) – flatbrødbitar med mjølk
- 07: trespon (subst, hokj) – treskei
- 08: turu (subst, hokj) – rørerredskap
- 09: fLøyg (subst, hankj) – bakeredskap av tre til å snu leiven med, tynn
- 10: kjevLé (subst, inkjekj) – rundt trestykke med handtak til å bake med
- 11: forkunnmat (subst) – velsmakande mat som ein sjeldan får
- 12: hå mågåsmål (mage-) (subst) – ikkje eta meir enn til ein blir passe mett
- 13: slubbe (verb) – søle
- 14: bismar (subst, hankj) – vekt
- 15: snøypé (adj) – litt for lite, eller berre akkurat så vidt stort nok
- 16: slagjé (stuttstaving) (adj) – mjukt, for eksempel at flatbrødet har vorte litt mjukt
- 17: lonkjé (luen) (adj) – halvvarm
- 18: råskjé (råsken) (adj) – litt vått
- 19: tatllåt (adj) – at ein person kan vera litt sein eller tufsete til å gjera noko
- 20: føyldom (follom) (adj) – rikeleg
- 21: hækjé (hæken) (adj) – grådig
- 22: hivil (subst, hankj) – hanke til bøtte
- 23: tóté (subst, inkjekj) – stoff, ty
- 24: hå føtlvet – at ein tar for seg av maten
- 25: skålv (skolv) (subst, hankj) – ause av tre
- 26: tullarfjøL (subst, hokj) vaskebrett
- 27: håvar (adj, tostavings tonelag og trykk på siste staving) – beskjeden
- 28: donte (dunte) (verb) – stelle, ordne
- 29: skuLibytte (hokj) – bøtte for matavfall
- 30: sutlklæva (- kleve) (subst, hankj) – spiskammers

Ny tid med elektrisk strøm

Av Eirik Haugen

Oldefar Erik Joten på Haugen var det en kaller til tres og til smeds. Han tømra, dreide, skar ut, sydde sko, sydde klær og gjorde alt mulig. Men noen elektriker ble han aldri. Det ble for moderne for han. Hans levetid var 1873-1947. I 1943 fikk de strøm i Skårvangen, og i gammelstua fikk de da en taklampe med skomakerskjerm. Så røk første luspære. Oldefar så at glødetråden var brekt, og dette ville han selvfølgelig reparere. Så tok han ulltråd og dyppet den i parafin. Tråden ble surra rundt messingen på pæra, og det ble satt fyr på. Så ble pæra dyppa i en bøtte kaldt vann. Kuppelen stokk pent av. Så ble glødetråden surra sammen igjen. Kuppelen ble limt på plass med vannglas. Oldefar stod på en stol for å sette på plass den reparert pæra. Far stod forventningsfull under for å vente på lyset. Så lyste pæra noe forferdelig før den eksploderte. Han hadde glemt å tømme den for oksygen.

Så fikk de tak i en kokeplate og noe elektrisk ledning. Oldefar plugga ledningen i en stikkontakt og oldemor skulle avgjøre hvor kokeplata skulle være. Så rekte han ut ledningen, tok opp kniven og skar av ledningen. Da datt et stykke ut av eggen på kniven hans. Jeg vet ikke om han prøvde seg som elektriker etter dette. Jeg føler veldig slektskap med oldefar, når jeg skal prøve å forstå alt mulig på data. Vi er vel alle barn av vår tid.

Regler for husoppvarming.

Fra Statens Brenselsnevnd.

De mange vanskeligheter som har stillet seg i veien for vedhugsten og vedtransporten i den senere tid, har ført med seg at de brenselmengder som står til rådighet for husoppvarmingen i kommende fyringssesong er betydelig mindre enn ønskelig. Skal en komme gjennom vinteren uten mer inngripende restriksjoner, må det derfor ubetinget vises den største sparsomhet med bruken av all slags brensel. Statens Brenselsnevnd henstiller av disse grunner på det mest inntrengende at hver enkelt forbruker, selv om han har tilstrekkelig brensel til normalt behov for vinteren, overholder følgende regler:

1. I boliger oppvarmes høyst 1 oppholdsrom for husstander med inntil 3 medlemmer og høyst 2 oppholdsrom for husstander med 4 eller flere medlemmer, bortsett fra den absolutt nødvendige oppvarming av kjøkken og soveværelser.
2. Temperaturen må ikke ved fyring bringes over høyst 18°C i oppholdsrom, kontorer og skoler, høyst 15°C i butikker og samlingslokaler, og høyst 12°C i soveværelser. Den siste grense gjelder ikke når hensynet til syke gjør det nødvendig å holde høyere temperatur. Ingen rom må holdes oppvarmet en større del av dagen enn absolutt påkrevet.
3. Rom som ikke faller inn under reglene foran, kan varmes opp til høyst 5°C når dette er ubetinget nødvendig for å hindre frysing av vannledninger, sentralvarmeledninger o. l.
4. Peis eller andre åpne ildsteder må ikke brukes, unntagen til koking der andre ildsteder eller elektrisk strøm ikke står til rådighet.

*Reglane er frå krigens dagar, men minner om dagens situasjon.
Det er Gunnar Gjesling Sandbo som har kome med dette.*

Min familie i historia, 2. verdenskrig

Av klasse 10 A 2021-2022

Forteljingar frå 2. verdenskrig

Klasse 10 A på Vågå ungdomsskule våren 2022 samla inn og skreiv ned forteljingar frå sin familie frå andre verdenskrig. Mange har familie frå andre plassar, her tek vi med utdrag av historier frå Vågå. Også dei andre historiene er teke vare på i arkivet i Ullinsvin.

Mari Flatum Bakke: Mi slekt og deira opplevingar

Eg kjente nokon som opplevde 2. verdenskrig i Vågå, nemleg mi oldemor. Ho heitte Mari Johannesdotter Bakke. Det eg veit frå før, er at ho blei født i 1917 og at ho døde i 2012. Ho var gift med min oldefar, Olav Johannesson Bakke, og dei fekk 4 barn. Eit av barna deira heiter Reidar Bakke og er min bestefar. Han blei født i 1941. Mari Bakke og familien budde på garden Ruskelykkja i Sjørdalen. Her hadde dei både kyr og griser, noko som gav dei ein fordel med tanke på mat og anna næring. Det var som regel Mari som tok vare på garden, medan Olav jobba som møller på Tessanden. På garden var det verken innlagt vatn eller straum, så å gå til bekken for å hente vatn og vaske klede var ein sjølvfølgje. På mølla malte dei både korn og mais. Eg blei fortalt at min bestefar at Olav malte korn i skjul for å sleppe å betale skatt av mjølet til tyskarane. Dette var sjølvsgagt illegalt.

«Den gamle mølla» ca. 1984-1988. Digitalmuseum.no

Min bestefar, Reidar Bakke, fortalde meg om dei to tinga han hugsa frå 2. verdskrig. Han sa sjølv at han hugsa å ha stått i kjøkenglasert og sett krigsfly fare igjennom Sjørdalen på veg oppover dalen. Dette var mest sannsynleg tyske krigsfly. Bestefar fortalte også om dagen det blei fred i Noreg, 8. mai 1945. Han hugsa at han og familien sto på Bergeenda og såg utover Moom. Her såg dei blide og stolte folk som gjekk i tog med det norske flagget.

Adrian Bårstad Ødegård: Soldatar i skjul

Det var januar i 1943 at det dukka opp to tyske soldatar på nedre Lykkjun. Der dreiv Pål og ein nabo og slakta kalvar. Soldatane prøvde å kommunisere ved og peike og gjere teikn, og til slutt skjønnte Pål at dei ville ha klede. Da vart dei med inn og fekk kaffe og vaflar, og andre klede fekk dei også. Da dei «tok avskjed» med uniformane sine, så hadde dei gått med dei i seks år. Den eine var frå Tsjekkoslovakia og den andre var frå Austerrike. Desse landa hadde Tyskland lagt under seg, og da vart den vernepliktige ungdommen innkalla til den tyske armeen. Dei hadde hoppa av eit troppe-transporttog på Dombås på veg til Finland for å vera med i felttoget mot Russland. Dei tok åttått frå nedre Lykkjun.

Da Anne i øvre Lykkjun kom i fjøset neste morgon vart ho mildt sagt skremt, for der var dei to karane, men det enda med at dei fekk komma inn og få traktering, og den neste kvelden hadde dei teke seg inn på Rusten, der var det folkelaust akkurat da. Folk var redde at dei skulle halde til i grenda og bli oppdaga, så dagen etter vart dei ført inn på Hovdassetrene, ein sæterstøl inne på fjellet. Det var mykje snø, men dei brukte ikkje lang tid på å gå opp den bratte lia. Folka i Lykkjun såg dei mot himmelen når dei kom til Høgbrua. Dagen etter tok Pål og Hans Lykkjun oppover lia på ski med mat til dei. Det var ikkje liv å sjå nokon stad der, det einaste uvanlege var at glasa i øvre Lykkje-setra var dekt til med ostepapir. Brått kom den eine soldaten rundt nova med ein pistol i kvar hand, medan den andre for rundt stova og undersøkte at dei ikkje

hadde med seg fleir. Dei kjende att Pål, og da skjønnte dei at det ikkje var noko fare. Dei fekk vera i fred der oppe på setra i to månader, og det vart gjort mange turar opp dit med mat og slikt dei elles trong. Nokre andre vart også set inn i saka, blant anna handelsmannen Sjugurd Braaten, som var med og heldt dei med mat. Etter kvart fekk dei også tak i ei ordbok, da gjekk det greitt å forstå kvarandre.

Ein dag kom den eine av dei to ned i bygda aleine og fortalde at han ville reise til Åndalsnes til ei jente han hadde der. Folk skjønnte at karane hadde blitt uvennar og fekk overtala han til å vera med inn på setra att. Det leid fram mot den tida der folk skulle til å køyre heimatt høyr frå setrene. Da to av setereigarane kom opp til setra tok dei til å måka opp veg. Da dei oppdaga kvarandre vart dei snart like redde som soldatane. Sjugurd fekk avverja at det vart meldt og roa det heile ned att, men dei skjønnte at soldatane snart måtte fjernast. Sjugurd skaffa dei nye klede frå topp til tå, og avreisedagen vart fastsett. Erland Bårstad sykla til Otta om morgonen og kjøpte billettar til Midtskogen. Finn Rasch frå Elverum, som var med i heimestyrkane skulle ta dei imot, og føre dei over til Sverige. Han fortalde seinare at det hadde vore skyting på grensa, men at dei kom seg over likevel. Soldatane kom ikkje i følge ned til Otta, dei satt på kvar sin benk og venta på stasjonen. Erland gjekk forbi dei og knipsa ein billett til kvar av dei. Da toget reiste ut frå stasjonen, stod dei på kvar si side av ein tyskar inne i toget.

Åra gjekk, krigen tok slutt. Det vart tenkt på og prata mykje om desse karane i grenda. Så ein dag, nesten 5 år etter at dei reiste, får Erland eit brev frå den eine. Han fortel at dei vart internert i Sverige, men at den andre kom bort frå han. Sjølv vart han senda til Tyskland når krigen var slutt, men som desertør var han ikkje velsett der, så han kom seg til heimlandet. Nå var han heime, men arbeidslaus og hadde det ikkje så bra. Han meinte at kameraten også var i live ein stad, og at dei skulle treffast att ein gong. «Da skal vi reise attende til fjella, men da må det

vera om sommaren når husfrua bur i dei vesle gamle husa. Da skal vi få takka dei kjekke gutane i dalen for alt dei gjorde for oss».

Øyvind Røhr Berg: Brua på Lalm

Tyskarane hadde planar om å sprengje brua på Lalm. Dei fekk bora hull og lagt dynamitt i stettene på brua. Lars Kleiven og Olaf Kleiven såg dei dreiv på. Og litt bortafor såg dei ei tønne med eit våpen på. Lars og Olaf gjekk bort til våpenet. Dei skjønnte ikkje heilt kva dei heldt på med, for dei var ikkje så gamle og dei skjønnte ikkje heilt at det var krig. Så broren til Lars tok våpenet, og i medan dei studerte våpenet fekk ein tyskar auge på dei, og han vart veldig redd. Da la Olaf frå seg våpenet att. Tyskarane fekk aldri sprengt brua før krigen var slutt.

Marita Ramen: Skottlien

Anne Marie Ramen er bestemor mi. Ho er fødd og voks opp i Vågå. Ho blei fødd 23. juni i 1940, altså når krigen dreiv på. Ho budde på ein plass som heit Skottlien i Vågå. Familien min gjorde ikkje noko stort ut av seg under krigen. Bestemor og familien var aldri med i krigen eller noko liknande. For dei var det å sjå korleis kvardagane var. I Skottlien hadde dei mange dyr. Dei hadde kyr, sauar og hestar. Det var mange «byfolk» og bygdefolk som tok turen innom dei for å få kjøpt seg varer som til dømes kjøt eller mjølk. Skottlien var ein veldig beskytta plass. Det var lite folk som visste om plassen, det var helst bygdefolk eller folk som kom fra byen som visste om plassen, fordi det gikk an å kjøpe varer på garden. Skottlien ligg i Sjørdalen. På denne tiden var det ikkje veg ned til Skottlien, det var berre ein liten sti som dei hadde trakka opp sjølv. Det var også ein grunn til at menneskje ikkje fann dei, spesielt tyskarane.

Ola Sagsletten, som er onkelen til bestemor, budde også der saman med resten av slekta. Det er berre nokre få år som skil bestemor og Ola. Eg fekk fortalt ei historie frå bestemor: Ola skulle gå heim frå skulen, og når han var på tur heim hadde han møtt på ein tyskar. Tyskaren hadde

spurt etter kva gard han budde på og kvar ho låg, men Ola hadde latt som at han ikkje skjønnte kva han sa, eller at han ikkje visste. For det som sannsynlegvis hadde skjedd om Ola hadde sagt kvar han budde, var at tyskarane hadde kome og arrestert dei som budde der og teke dei og kanskje tinga deira med seg. Dei hadde også risikert å miste garden.

Tommy Alexander Sørensen Lillegård: Livet på setra

Oldemor Karen var buedeie på ei seter der det marsjerte ein tropp soldatar forbi kvar morgon etter fjøsstellet. Ho vaska opp mjølkeutstyret i ein bekk som rant rett ved setra. Etter kvart var det ein offiser som byrja å ta kontakt når dei andre gjekk vidare. Dette likte ho dårleg og fekk difor til ein avtale med dei andre buedeiene på setrene rundt omkring at dei skulle kome på besøk i dei tider som troppen kom forbi. Det vart slutt på at offiseren blei att når dei andre gjekk.

Hanna Lovise Berg: Thorleif Andersen og Preststulen

Under krigen budde Thorleif Andersen i fyrste etasje i huset til bestemor, nede ved Ysteriet. Så kom det tyske soldater og tok han med seg, for dei skulle bruke han som gissel for at Hans Enstad som gjemte seg på Preststulen skulle overgi seg.

Marte Sanden Kluften: Oldemora mi

Oldemora mi vart fødd 4. desember 1927 i Vågå og var dotter av Oline Johansdatter Fonstad og Johannes Guttormsen Fonstad. Else hadde ein bror, Jan Ivar Fonstad og ei søster, Ragna Kongsrud. Oldemor var 12 år da krigen starta. Ho gjekk på skule i sju år i Sjørdalen. Når ho var ferdig på skulen, vart ho konfirmert i 1942. Etter skulen arbeida ho på ein gard på Lalm når krigen heldt på. Ho jobba som tenestejente. Når det kom bombefly måtte ho og familien hennar gøyme seg i kjellaren. Det kom tyske soldatar på Fonstad der ho budde og kontrollerte maten dei hadde. For at tyskarane ikkje skulle ta maten deira, grov dei hol i kjellaren der dei gøynde potetar og liknande. Mor hennar styrte mykje heime aleine, for far hennar var mykje på arbeid på Bårstad.

Eirik Aasheim: Vakt under krigen

Bjørn Valde Aasheim er min oldefar, og han var vakt under krigen. Oldefar var ein kunstnar på denne tida. Han malte fine bilete av fjell og vatn. Men så kom krigen da. Den 9. april kom det ei melding at dei skulle ta med seg våpen og møte opp. Dei skulle halde vakt sør for Neslykkja, og der var dei heilt til bombedagen, den 23. april. I kjellaren på Tessand skule hadde dei ei vaktstove, og hjå gamle Anton Storvik fekk dei lånt to gardistuniformar som dei brukte når dei var på vakt. Ingen av dei som skulle halde vakt hadde nokon militær bakgrunn. Dei var saman to og to på vakt. Bjørn og Kåre Herskedal var eitt vaktlag. Bombedagen den 23. april var det fullt av folk på Tessand. Bjørn og Kåre låg på ryggen oppe på ein rande og såg på flya. Det var ei spesiell oppleving, sa Bjørn.

Hans Erik Austrem: Korleis var det å drive ein gard under krigen?

Ei av utfordringane med å drive ein gard under 2. verdskrig var at det ofte var færre folk til å hjelpe til da ein del av dei var borte frå gardane, anten som soldatar, fordi dei vart arresterte eller kunne ha blitt beordra av nazistane til anna arbeid. Når det gjeld garden eg bur på, så dreiv oldefar garden meir eller mindre som vanleg, og han hadde hjelp av oldemor som var lærerinne. Det som var bra med å bu på gard, var tilgangen til eigenprodusert mat som til dømes potet, egg, generelt kjøt og mjølk. Det vart og dyrka korn der det var moglegheit for det. Heime på garden hadde oldemor og oldefar dyrking av potet, nokre grisar, kyr, høner og hestar. Hestane var veldig viktige for å få utført tungt gardsarbeid da drivstoff og maskinar var mangelvare på denne tida. Hesten vart brukt til det meste av arbeid på jordet som pløying, hårving, såing og slått. Den vart også brukt i skogen om vinteren. Gardane her i området var nok litt skjerma frå krigen da det ikkje var så mange tyske troppar utplasserte i nærleiken, slik som det var i meir bynære strøk. Det var også tryggare å bu på landsbygda sidan det var langt færre viktige mål det vart kjempa om i nærleiken.

Min oldefar heitte Pål Ottosen Austrem. Oldefar vart fødd 8. august 1904. I 1934, då oldefar var 30 år gammal, tok han over garden etter sin far, Otto Austrem. Nokre år seinare kom oldemor Inger frå sør-Skogbygda til Vågå for å vere lærerinne på Sjørdalen skule. Ho hadde med seg to ungar frå eit tidlegare ekteskap, og ho fekk bu her på garden som ligg rett ved skulen. Oldemor og oldefar vart eit par og fekk ungar, der bestefar var den fyrste. Dei gifta seg i Vågåkyrkja 30. mars 1940.

Oliver Horten Spakrud: Hans Enstad og dramaet på Preststulen
Hans Enstad var fødd 23. september 1903 på Nistugu Enstad på Lesjaskog. Han var vaktmeister i Vågå-området heilt til han tapte i ein kamp mot tyskarane. Han var son av Ole Hansson Enstad (f. 1875) og Marit Jakobsdottir Enstad (f. 1872). Han var gift med Sigrid Øvstedal, som var frå Vågå. Han dreiv Brustugu og Enstad snekkerverkstad i Vågåmo. Hans Enstad var involvert i oppbygginga av Milorg i Gubrandsdalen frå tidleg i 1941, etter kvart vart han områdesjef. Frå hausten 1944 gjekk han i dekning i ei skogshytte ovanfor Preststulen i Skogbygda på nordsida av dalen.

Rinnan var på jakt etter Hans Enstad og hans motstandsgruppe. Dei har klart i ein viss grad å infiltrere i nord-Gudbrandsdalen hausten 1944. Hans Enstad måtte rømme og gøyme seg ein plass det var vanskeleg å finne, så difor drar han til ei skogshytte ovanfor Preststulen og blir der. Rinnan er på jakt på Enstad, så han tek broren til fange og har eit langt avhøyr. Dei tek inn mange frå motstandsgruppa til avhøyr der dei brukte tortur. Under avhøyra får tyskarane kjensla av at Hans Enstad er på Preststulen, så dei drar dit. Tidleg om morgonen 14. mars drar omlag 20 tyske soldatar under kommando av Flesch, Rinnan og ein del av folka hans til Vågå der dei setter marsj frå Håkenstad og oppover den ubrøyta Slådalsvegen mot Preststulen. Ein av dei torturerte i Vågå vart tvunge med, og det var Thorleif Andersen.

Idun Bergheim: Ragnhild og Magne Bakken

Den 22.11.1930 kom Ragnhild til verda. Ho budde i Nordherad som barn, på Visdal. Ragnhild var 10 år gamal då krigen byrja. Ho gjekk på skule. Det er ein spesiell dag ho hugsar godt. Denne dagen skulle ho og dei andre gå til skulen. På tur til skulen høyrde dei bombefly. Dei var veldig redde. På vegen gjekk dei forbi huset til læraren som budde på Vetlesæter. Han sa at dei skulle bli med han inn i skålen som var full med ved. Læraren sa at bomba ikkje gjekk gjennom der og at dei var trygge. Oldemor og dei andre barna var ikkje redde lengre, dei trudde på det læraren sa om at bomba ikkje gjekk gjennom der. I ettertid skjønner ho at bomba fint kunne gå gjennom veden og skålen.

Gardslivet for ho var likt som før, dei laga maten sjølv, strikka klede av garn dei fekk frå sauane heime, reparerte på klede med hull på slik at dei kunne bruke dei igjen. Rasjoneringskort hadde dei. «Gardslivet gjekk slik det måtte gå.» Ho seier dette på grunn av at dei kunne ikkje ta fri og sitte inne, men dei måtte ut og mate dyra og stelle dei. Viss dei ikkje gjorde det, fekk dei ikkje ull eller mat frå dyra som dei trengte. Med ulla frå sauane laga dei garn. Sidan dei budde på gard hadde dei nok mat fordi at dei laga ein del heime. Dei trengde ikkje å flykte eller å flytte på seg.

Magne Bakken født den 5.5.1928 og døde 25.12.2019. Han fekk 6 barn saman med Ragnhild f. Visdal. Ragnhild og Magne gifta seg i 1952 og budde på gard i Skårvangen. Magne var i Tyskland etter krigen. Dei hadde militærtjeneste i Tyskland i staden for i Noreg. Han var 21 år når han reiste, han reiste ned i oktober 1949 og kom heim februar 1950. Julehelga var dei heime. Dette her var tysklandbrigaden, dei skulle liksom ordne opp etter krigen. Dei var fleire frå Vågå som var der nede, men dei var ikkje på same plass. Magne budde i Flensburg. Når dei var der, hadde dei vakter. Oppgåva til Magne var at han skulle vere sjåfør på ein bil når dei var i Tyskland. Dei brukte båt og buss for å komme seg dit. Dette var ikkje noko dei valte sjølv, dei vart berre sendt dit, slik som det er i militære i dag. Den kommunikasjonen dei hadde var via

brev. Så det vart mangt eit kjærleiksbrev på den tida. Tysklandsbrigaden varte frå 1947 til 1953. Dei gjorde dette for å stabilisere Tyskland slik at det ikkje skulle bli ein ny krig. Den norske deltakinga var styrt av britiske styrker.

Kristian Moen: Mi oldemor og bombene i Vågå

Mi oldemor Gunnhild Johannsen vart fødd 16. mai 1932 på Steinstugu i Vågå. Da krigen starta var Gunnhild berre 7 år gammal. Da hadde ho akkurat begynt på skulen. Det ho opplevde som barn har vore veldig skremmande og utfordrande for ho. Ho hadde blant anna sett på bombinga av Vågå. I ettertid har ho prata mykje om at krigen var ein veldig forferdeleg ting å oppleve. Sjølv om ho ikkje opplevde noko veldig farleg, så er ikkje 2. verds-krig noko ein gløymer veldig lett. 23. april 1940 prøvde tyskarane å bombe Vågå. Den dagen falt det mange bomber, og det såg ut som at Sundbrua var målet til tyskarane. Heldigvis bomma dei med alle saman. Tyskarane hadde som hovudmål å bombe Sundbrua for å hindre kongen å reise frå bygda. Kongen hadde nemleg overnatta på ein gard i Vågå som heiter Sandbu, berre to dagar før tyskarane bomba.

Det var også ei bombe som fell ned ved Nuggebrua i Øygarden. Det var berre 500 meter frå der Gunnhild budde. Ho budde rett ovanfor, og fekk sjå alt frå heime. Ho fortalde at dei gøymde seg i kjellaren og såg ut eit vindaug for å sjå kva som skjedde. Ho såg da nesten alle bombene vart slept. Dette var noko som gjorde at ho og heile familien hennar vart veldig redd. Etter at Vågå vart bomba fekk ikkje Gunnhild ein gong lov til å gå på doen deira, fordi den var for langt frå huset. Dei fekk ikkje lov til å gå bort i frå husveggen i frykt for å bli bomba. Det var berre far henna som fekk reise ut av huset for å handle og arbeide, resten av familien var heime.

Maleriet «Utvandrere» av Gustav Wentzel

Av Ola Grøsland

Gustav Wentzel og Vågå

Ein av mange fleire kunstmålarar som har vore ein del i Vågå, er Gustav Wentzel (1959 – 1927). Før Gustav og Kitty Wentzel busette seg fast i Nørdre Lia i Lom, var dei i Vågå med jamne mellomrom over kortare og lengre periodar medan dei hadde fast bustad i Asker. Dei kom til Vågå rundt hundreårsskiftet og budde først ei tid på Nordigard Sandbu. Kitty Wentzel skriv om dette i boka si: ”Men herlig var det da vi i kveldingen kom frem til Vågå, ut av den trange dal og oppover bakkene til Norigard Sandbu, hvor vi hadde tinget hus hos gamle Barbro”. Sommaren etter, truleg i 1900, flytte dei så til Nigard Kvarberg, og Kitty Wentzel skildrar møtet med Kvarberg slik ”-den gamle ættegård som ligger så pussig gjemt for alle ned i bygden, på plataået ovenfor Prestberget. Temmelig ufremkommelig den gang, men vidunderlig vakkert. Der ligger Tingsvaet, den sletten med den bratte stup hvorfra Hellig Olav i sin tid lot de sta døler som ikke ville anerkjenne hans tro, styrte utfor. – Det var store velstelte gårder innover plataået der. Like gamle og tradisjonsrike som Sandbu og Kleppegårdene, alle høytliggende. På Kvarberg hadde de en herlig samling av sølv, gammelt slektseie. Og de hadde Svarteboka - -”.

Det var her det kjende maleriet ”Utvandrere” vart måla i 1900. Kitty kommenterer kunstverket slik i boka: ”Det er ikke noe romantisk over motivet, ikke noe sentimentalt. Det er dypt alvor over de menneskene, det er ikke eventyrlyst som driver dem avsted. Det er troen og håpet om å kunne skape et bedre hjem for seg og den oppvoksende slekten i et fremmed land. Det er jo også et minne fra den tid da utvandrerne dro av

sted med sine eiendeler på en stolkjerre, med et knytte på ryggen. Hjemmevevde klær, hjemmesydde sko. Også et minne fra den tids kultur.”

Utvandring til Amerika

Motivet på det kjende måleriet framstiller folk som har teke det avgjerande valet om å vandre ut, og har lagt attende dei første kilometrane. Rundt hundreårsskiftet var utvandringa til Amerika framleis stor, så det motivet på det kjende maleriet var typisk for samtida. Ein del av dei som reist, kom seinare att til Noreg. Wentzel var nok vitne til fleire slike følgje medan han var på Nigard Kvarberg, for hovudvegen frå Nordherad og ned til Vågåmo gjekk midt gjennom tunet på garden..

Vi veit t. d. om to ungdomar frå grenda som reiste til Amerika i dei tidene. Det var Ole Paulsen frå nedre Valbjørsløkken, fødd i 1878, og den fem år yngre Per frå øvre Valbjørsløkken. Båe kom seinare attende til Nordherad. Ole Paulsen, eller Ola som han var kalla, budde i ei stove i Stavseng før han reiste, og det bar visst så snøgt av stad at han ikkje fekk rydda bordet hjå seg etter det siste måltidet ein gong. Da han kom attende, budde han i ei stove oppe ved vegen sør for nedre Valbjørsløkken, og denne stova vart seinare flytta til øvre

Valbjørsløkken. Ola var ein stor og sterk kar. Som attenåring lyfta han ein stor stein opp i knehøgde. Denne lyftarsteinen, som i tillegg til å vera stor og tung, dessutan er rundvolen og lei å få tak på, ligg enda på sletta nedanfor Dønjarflata ovafor Valbjør. Her samlast folk iblant til dansefest før i tida. Ola var bror til Jakup og såleis onkelen til Anton og Jørgen, som lever i dag.

Folka på bildet

Kven er så folka på maleriet til Wentzel? Somme har sagt at det var Ola og følgjet som verkeleg var på tur til Amerika. Å laga skisse til eit slikt maleri tok naturlegvis ei tid, så det er nok meir rimeleg at folk stod modell. Eva Stavsen kan fortelja at dei fem personane stod modell og difor ikkje var reelle utvandrarar. Kvinnfolka skal vera Hanna Høgberget og Ymbjørg Stavsen, karane Jo Stavsen, mannen til Ymbjørg, og Imbert Valbjørsløkken, far til ovannemnde Per. Alle desse var frå Nordherad, men guten som sit i kjerra, er Hans Skålen frå Skogbygda. Stavsen-folka arbeidde forresten mykje på Nigard Kvarberg, og var difor lett tilgjengelege for Wentzel.

Det er lett kjenne att Vågåvatnet og gardane og landskapet i baksida, og motivet skal vera frå Tingsva-området. Her gjekk det forresten ein stig, kalla Blekastigen, nedover berget og ned til Vågåmo. Dei som kørde med hest og doning, for helst gjennom tunet på Kvarberg og vidare sørover jordet og ned på baksida av Prestberget, vegen som har fått namnet ”Likvegen”.

Kjelder

- Kitty Wentzels bok om Gustav Wentzel (1956)
- Aase Marstein i Lom
- Eva Stavsen, Nordherad
- Sigurd Ryen, Nordherad
- Jørgen Valbjørsløkken, Vågåmo
- Inger Hidemstredet, Skårvangen

Den første vagværen i Amerika?

Av Ivar Teigum

Marcus Bang Wang var prest i Vågå 1803-14. Saman med kona Jacobine Edvardine, dotter til Christine og Peter Munch, prest i Vågå 1776-86, hadde han åtte barn. Den yngste, Markus Frederik Bang Wang, var fødd i Vågå det same året som foreldra kom til embetet. Markus Frederik var handelsmann og gift med ei Susanne Eggum frå Romerike, går det fram av boka *Munch - familiebok 1686-2000*, skriven av Johan Storm Munch.

Om Markus Frederik Bang Wang og livet hans i Amerika finst det to tradisjonar. I den nemnde familieboka heiter det at han drog til New Orleans som handelsmann i 1835 og døydde der det same året. Den andre tradisjonen har vi etter Jehans Nordbu frå Venabygd.

Cleng Person var leiar for det første følgjet av nordmenn som utvandra til Amerika. Det var i 1825. Sju år seinare drog Jehans Nordbu frå Venabygd i Ringebu med kone og fire born, skriv Einar Hovdhaugen i

boka *Frå Venabygd til Texas – pioneren Jehans Nordbu* (1975). Hovdhaugen siterer eit brev etter Nordbu som han skreiv i 1837, der han gav gode råd til folk som tenkte på å koma etter. Mellom mangt anna nemner Nordbu Fr. Wang frå Vågå:

«Naar en Karl kunde saaledes komme over til Nev-York, saa gaaer han ved Stranden did, som han ser de Takler til Skibe, saa raaber han saaledes: ‘Svedisker Norskeisk Mand’, saa er der snart Nogen, som han kan komme i Tale med, spørge videre efter Bekmann, Takkelmester, Østerberg, Bager, og norske Fr. Wang, Handelsmand, en søn af Presten i Waage, saa og Tybring, Søn af en Prest i Drammen, Johnsen af Laurvig, norsk Williamsen o. Fl.».

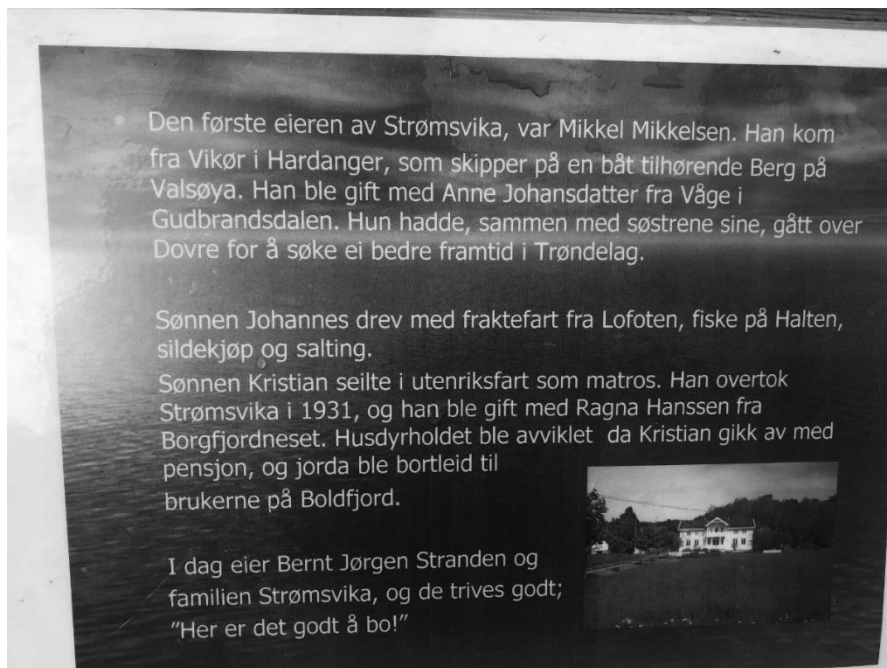
Brevet til Nordbu må helst vera ei usikker kjelde med tanke på Bang Wang. Han reknar opp nokre namn for å illustrere ein framgangsmåte for å få hjelp av personar som tala skandinaviske språk, og skriv namn han kjem på. Samstundes var det så få skandinavar i Amerika til den tid at dei truleg kunne kjenne dei fleste av omtale.

Johan Storm Munch opplyser at Bang Wang hadde to barn, Carolina Mathilde, gift med ein Theodore Lund og ein son George fødd 1828 i Christiania, død i Town of Raymond Wisconsin i 1880. Inntil noko anna er påvist kan vi med det seia at Markus Frederik Bang Wang var den første vagværen i Amerika, at han drog til New Orleans i 1835 med kone og to barn, og at han døydder det same året. Sonen døydder i Wisconsin. At dottera også levde i Amerika, ser vi av den engelske skrivemåten av namna Carolina og Theodore.

Frå Rustom til Fosen og Wisconsin

Av Knut Raastad

Bjørn Brandt har i Trøndelag sett eit oppslag om ei jente frå Vågå som kom til Jøssund i Åfjord. Jenta heitte Anne Johansdotter og var gift med ein Mikkkel Mikkelsen frå Vikør i Hardanger. Anne hadde saman med systrene sine gått over Dovrefjellet for å søkje ei betre framtid i Trøndelag. Dette er ikkje mykje opplysningar, men etter å ha sett saman opplysningar frå folketeljningar, kyrkjebøker m.m. ser det ut til at Anne var frå Rustom i Nordherad. Faren heitte John, men John og Johan ser ut til å ha vore brukt om einannan i skrift. Fødselsdatoen 11.8.1851 i folketeljninga for 1920 stemmer med Anne frå Rustom.

Interessant er det at denne familien har eg også fått spørsmål om frå amerikanarar. For nokre år sidan vart eg oppringt frå kommunehuset

om at det stod nokre amerikanarar der som spurde etter Rustom. På sparket vart eg med ei runde rundt Nordherad der eg peikte ut Rustom og Sveum og alle plassane dei hadde slekt. Med dette oppslaget frå kysten av Trøndelag blir historia meir komplett og viser utflytjing og utvandring fyrst til kysten og seinare til Amerika.

John Olsen Visdal 1808-1882 var frå nigard Visdal, son til Ole Johansen Visdal 1761-1848 og Rønnaug Jonsdotter Sandviken/Gjelbakken 1776-1870. John vart 1834 gift med Ingeborg Olsdotter Svareplass 1810-1885. Familien budde fyrst på Visdal. I 1844 fekk John feste på 3,5 mål i statsalmenninga i Nordherad, dette var oppstarten av bruket Flåten. Syskjenbarnet til John, Ola Amundsen Veslesæter hadde starta med jordbruk i Rustom. Men Ola og John bytte bruk slik at John fekk Rustom og Ola fekk Flåten. Frå 1844 til 1854 var John og Ingeborg husmannsfolk i Ulsbustugu, så truleg har dei starta på Flåten og i Rustom medan dei var i Ulsbustugu. Ved folketeljinga i 1865 var familien i Rustom i statsalmenninga, dette ligg ovanfor Veslesæter. Det var denne tida midt på 1800-talet at mange rydda og bygde i almenninga for å skapa seg ein heim.

John (Jo) og Ingeborg Rustom hadde 10 barn:

Mari f.1832, til Åfjorden

Rønnaug f.1834, til Sveum øvre f.1831

Ole 1838-1922, neste brukar

Barbro f.1841, utflytta til Rennebu 17.3.1862.

Guri f.1844, utflytta til Rennebu 17.3.1862.

Anne 1844-1846

John 1848-1931, utflytta til Nordfjordeid 4.8.1871.

Anne 1851-1927, til Jøssund

Mari f.1853, døydde truleg som barn

Kari f.1854, utflytta til Rennebu 4.8.1871,

Vi ser at systrene Mari, Barbro, Guri, Anne og Kari kom til Trøndelagskysten, medan broren John kom til vestlandet. Berre to av syskjena vart verande i Vågå, eldste sonen på heimplassen Rustom og ei syster på nabobruket Sveum.

Anne Rustom 1851-1927 vart gift med Mikkel Mikkelsen f.1843 som var gardbrukar og skipper. I 1920 står det at han var forhenverande førar av eige seglskute med leigd hjelp, i 1900 jakt-skipper for eige rekning. I 1875 budde familien på ein stad som heitte Drillen og var huseigar. Drillen er området like ved Strømsvika og kan ha vore brukt som stadnemning for det som vart gardsbruket Strømsvika. På oppslagstavla står det at Mikkel var den fyrste eigaren av Strømsvika. Strømsvika er ved Sandnesbrua som går over til Vallersund i Jøssund på Fosen. Jøssund var tidlegare i Åfjorden, seinare vart Jøssund eige kommune som i nyare tid er samanslege med Bjugn og Ørland. Mikkel og Anne hadde 5 barn: Johannes Marius f.1874, g.m. Grete Sofie Olden f.1881, Gudrun f.1877, gift 1898 med Johan Jensen Olden f.1870, Margot Alfhild f.1886, gift 1905 med Rikard Roesen Vahl, Bjugn f.1880, Inga 1887-1887, Dorthea f.1892, gift 1912 med Sofus Kristian Andersen Tinnen f.1888.

Johannes Marius Mikkelsen f.1874 vart i 1900 nemnd som matros og sjømann i innanriksfart, og i 1910 som sjømann. Johannes budde i 1920 i Strømsvika og dreiv han med fisking med eigen motorbåt. På oppslagstavla står det at han dreiv med fraktefart frå Lofoten, fiske på Halten, sildekjøp og salting. Sonen til Johannes, Kristian Mikkelsen f.1910 segla i utanriksfart som matros. Kristian overtok Strømsvika i 1931, husdyrhaldet vart avvikla da han vart pensjonist.

I Gudbrandsdalen var det på 1800-talet svært mange som reiste til Møre, Trøndelag og Nord-Norge for å søkje betre kår. Ved kysten var det større moglegheiter med fisking, sjøfart, handel o.s.v. enn i fjellbygdene der jordbruket var heilt dominerande. Anne og Mikkel var

nok også representantar for svært mange langs kysten der mannen dreiv på sjøen med fiske m.m., medan kjerringa styrde småbruket. Anne Mikkelsen frå Rustom i Vågå døydde 6. juli 1927 nesten 76 år gammal, dødsårsak er oppgjeve å vera aldersomssvakheit.

Mari Rustom f.1832 var gift med Hans Morten Pedersen Mittemark, Åfjorden f.1833. I 1875 var dei husmannsfolk med jord. Mari og Hans hadde 2 barn John f.1864 og Petter f.1865.

Barbro Rustom f.1841 var ikkje gift. I 1875 var ho i Åfjorden hjå systera Anne og der var ho så lenge ho levde.

Guri Rustom f.1844 var gift med Ole Hermodsen Vasseter f.1850, Vasseter er ved Dolmsundet på Hitra. Guri og Ole vart nemnde på Vasseter frå 1876 til 1883 og etter dette på bruket Hopen der Ole i 1900 var gardbrukar og skomaker. Guri og Ole fekk 5 barn: Gyda f.1876, Hanna f.1880, Ingvald Marius 1883-1885, Marius f.1885 og Alfred f.1888. Av desse reiste både Gyda og Alfred til Stoughton i Wisconsin.

Kari Rustom f.1854 var gift med Anton Kaaberg, Lysesund i Åfjorden. Dei hadde 3 barn: Othelia, Laura og Johannes. Etter at Anton døydde reiste Kari og barna til Stoughton i Wisconsin.

John Rustom 1848-1931 flytta til Nordfjordeid i 1871 der han i 1875 var murar og fiskar. Han var gift med Oline Rasmusdotter f.1845, dei hadde barna John, Johanna f.1871, Ingeborg f.1873, Jennine og Amanda.

Rønnaug Rustom f.1834 var gift med Ole Olsen Sveum øvre 1832-1917, dei hadde 9 barn:
Ole f.1861, John f.1863, Syver f.1866, Ole f.1869, Anne f.1870, Guri f.1873, Mari 1877-1959, Barbro, Ole. Av desse var det sju som voks

opp, og alle med unntak av Mari som overtok Sveum reiste til Amerika. Ein av dei enda i Sør-Dakota, dei fem andre i Stoughton i Wisconsin.

Ole Rustom 1838-1922 overtok i Rustom, i 1865 dreiv han som vegarbeidar og i 1875 dreiv han med tømrrarbeid i tillegg til bruket. Om lag 1880 var Ole og faren i Trøndelag og bygde hus til systema. Ole vart 1861 gift med Ingebjørg Olsdotter Ulmo 1830-1916 frå Lom, dei hadde 5 barn:

Anne f.1861, til Alstadhaug. Til Stoughton 1887, g.m. Ole Lysaker, Heidal f.1852

John 1863-1958, til USA 1885. I Stoughton. Kom heim att i 1908. Ole 1867-1867

Mari f.1868, til Stoughton, g.m. Thomas Kleven 1861-1927

Ole f.1870. Til Stoughton 1891, g.m. Barbro Løkken f.1870.

Jo(hn) Rustom 1863-1958 var i Amerika, men kom att i 1908 da mora vart sjuk. Jo overtok bruket da faren døydde i 1922. I 1923 vart Rustom skyldsett og Jo fekk kongeleg skjøte for kr 1500,-. Etter at han ikkje kunne stelle seg sjølv flytta Jo til Vetlesæter og kom seinare til gamleheimen. I 1934 vart Rustom overskjøta frå Jo Rustom til Magnus Vetleseter og vart da drivi saman med Veslesæter.

Frå 1865 til 1915 var det svært mange som reiste til Amerika for å få ei betre framtid. Det var vanleg å reise til familie og kjente som hadde kome der før, det er denne familien eit godt eksempel på. Av syskenbarna på Rustom, Sveum og i Trøndelag finn vi at i alle fall 14-15 reiste til Stoughton i Wisconsin. Byen ligg like ved Madison og er kjend for «Syttende Mai Celebration».

Ut over 1800-talet var det svært stor folkeauke som jordbrukssamfunnet i Nord-Gudbrandsdalen ikkje hadde gode nok levekår for. Familien i Rustom er eit godt eksempel på korleis dette vart løyst. I Rustom budde det folk i tre generasjonar. Fyrste generasjon rydda og bygde i

almenninga, frå andre generasjon flytta mange til kysten, og frå tredje generasjon utvandra mange til Amerika.

Kjelder:

Bjørn Brandt: foto av oppslag i Strømsvika på Fosen

Notat 1932: Rustom family history. Kopi fått av etterkomarar

Digitalarkivet: kyrkjebøker, folketeljingar mm.

Opplandsarkivet Vågå: familieark, avskrifter pantebøker mm.

Rustom. Stugu til høgre vart flytta til Veslesæter og teke i bruk bl.a. til verkstad, huset står i nerkanten av Rustoms jordet. Stugu midt på bildet er mura i tre veggjar og tømra i front, nå står berre muradelen att. Truleg var dette fyrste bustadhuset i Rustom. Til venstre på bildet står eit hus som det nå er att berre muren av, til venstre utanom bildet står det att ein låve. Kan det vera Jo Rustom som står til venstre på bildet og faren Ola (Ole) til høgre? Da er bildet frå før Ola døydde i 1922. Foto frå nordgard Viste.

Elggraver

Paul Kleiven / Vegard Veierød

Håndskrevet artikkel av Paul Kleiven (bror til Ivar Kleiven) i Nordalsarkivet. Gjengitt av Vegard Veierød

Det var nok ikke like lettvindt i gamle dager å gå på elgjakt som det er i dag. Nå kan vi bare henge børsa på skulderen, fylle lommene med patroner, og skyte løs. Som vi vet hadde ikke de gamle jegerne børser, derfor måtte de finne andre måter å ta storviltet på. Resultatet ble elggraver.

Til småviltjakten hadde de buer, eller armbrøst som det het og dette var ikke et så dårlig våpen som vi skulle tro. Armbrøst er laget som en kort og ganske tykk geværstokk. I en alens avstand fra avtrekket var en bue av kløvd tykk grankvist som var felt inn i et hull på undersiden av stokken. Denne grankvisten har en temmelig kraftig spennevne, så det skulle mye kraft til for å spenne den opp med en sterk rennesnor. På oversiden var det en trekantet renne, hvor pilen ble godt innfelt så den gikk lett. Når jeg nevner pilen så burde det helst hete skaftet til pilen. Dette skaftet kunne være inntil en alen langt og ble i forenden utstyrt med selve jernpilen. Denne hadde ofte mothaker, og når en Røy eller Tiur fikk pilen i seg var skaftet så tungt at noen flaksing var utenkelig. Da var byttet nødt til å falle ned, eller ikke å komme opp fra bakken og ble jegerens bytte. Hovedpoenget var å balansere pilen så den gikk frem til et bestemt mål uten å synke og denne kunsten var det vanskeligste. Systemet er det samme som stålbuene, som ble brukt av militæret, men disse var så kostbare, at vanlige folk måtte nøye seg med trebuer, og denne var bedre enn vi tenker oss.

Nå må vi tilbake til elggravene hvor det i Bøneslidalen har vært en hel mengde, på begge sider av Flatningen og Melingen. Det ser ut til at dette har vært en godt utnyttet jakt. Etter beliggenheten av mange elggraver i Flatningslia ser det ut som det har vært et slags system for de anlagte elggravene. De ligger ofte på litt opphøyde rander eller hauger, og gjerne to graver på samme sted. Det siste kanskje fordi randene var mer steinfrie og lettere å grave i, eller også kanskje for at man skulle være mer sikker på å få tak i dyret når det var to graver på samme sted. Av seks elggraver jeg har funnet i Flatningslia er de fleste anlagt temmelig nær bekker. Det kan tenkes at jegerne har ligget på lur og skremt elgene mot gravene når den kom frem til bekken for å finne drikke.

Det var ikke enkelt å få i stand en god elggrav. Det skulle masse arbeid til og alt måtte gjøres grundig fra bunnen av. Når hullet var skuffet opp, med tilstrekkelig dybde, måtte veggene mures eller tømres helt fra bunden og opp til kanten av graven. På den øvre kanten var det en sammenhugget ramme av stort tømmer hvor et tak av lette greiner (*P.K. brukte ordet spåner*) ble anbragt. Så ble det hele dekket av lyng og mose og tilbakeført slik det var før graven ble laget. På enkelte steder ser det ut som det har vært laget en godt synlig vei mot graven, til tross for store bjerker og vierkjerr. Jeg har ofte tenkt jeg skulle få meg mannskap og grave opp en av de peneste gravene, for da kanskje å finne murrester eller tømmer.

Eieren av elggravene hadde rett til å ha de i lang tid, kanskje så lenge denne veidemåten var nyttet. Og elggravene var verdifulle den gang. Det viser seg at en odelsarving til en større gård, oppgav odelen av gården og heller tok dyregravene til sin levevei. Dette høres nokså urimelig ut, men er likevel en sannhet.

Det var en sørgelig brutal og hjerteløs fangstmåte å komme elgen til livs på. Men dyrekjøtt var så ettertraktet at alt som kunne høve for fangsten

måtte nyttes. Vi får kanskje ikke være så altfor strikse i vår dom. Det var jo et nokså strengt lovverk om dyrefangsten, og dette hjalp jo til at gravene ble sett etter både sent og tidlig. Elggravene var svært dype og trange nederst, så når et dyr stupte på hodet brakk det nakken, og var ferdig med en gang. Kom dyret derimot ned i graven med bena først, kunne det nok bli en pinefull død. I jakttiden, som nok var ens over hele Østlandet og kanskje også hele landet, slo selvsagt mange jegere seg sammen for hjelpens skyld. Når man fikk et dyr så måtte det nok mannskap til for å få det opp av graven, så da var de nødt til å være flere.

Elggravene og jernblåsingene er nok den første årsak til bebyggelse i seter dalen. Hus måtte de ha da elgjakten foregikk om høsten, da var elgen i godt hold, og da var det lettere å passe kjøttet. Kløvhester måtte de også ha og kanskje også en liten innhegning rundt huset. At denne jakten var spennende, er uten tvil og det var nok med ekte jaktiver jegerne så etter sine elggraver.

Oppe i fjellet, eller rettere sagt, så høyt opp som reinmosen vokser hadde de reins graver, men tidens tann og stormens slit har helt utvisket alle graver, så det knapt nok finnes noen påviselig. Men oppe i selve høyfjellet i Langmorkje, finnes en og annen nokså lang mur som sikkert må ha sin årsak i reins gravene. Disse murene må ha vært nytt til lederegjerder for å få reinen frem til gravene som befant seg i enden av murene og i nokså stort antall. Reinen holder seg jo gjerne i nokså store flokker.

Noe slikt som pil og bue var selvsagt ikke anvendelig på reinen, men de gamle jegere hadde nok mange knep som vi i dag ikke kan tenke oss. At de fulgte reinene og studerte deres vandringer og vaner på alle vis behøver vi ikke tvile på. Disse jegerne kan selvsagt heller ikke sammenlignes med våre reins jegere av i dag, det er for tamt. Nei det var karer med aldri sviktende instinkt, hørsel og syn, uskadet av

kulturen og i sine hudsko med strå inni kunne de være over sitt bytte med en ufattelig lydløshet og raskhet. Disse jegere finner nok helst sine likemenn blant Amerikas beste jaktfolk Indianerne.

Kleivseter 1935

Paul Kleiven

Etterord

Elggraver var i bruk i stor stil i vikingtiden og første del av middelalderen. Mye av virksomheten falt bort under Svartedauden, men kom i sving igjen i betydelig mindre målestokk senere. De var i bruk mange steder frem til på 1700-tallet og i Vågå til så sent som i 1750. Alle former for dyregraver ble forbudt i løpet av årene 1863-1899. Fangstanlegget i Flatningslia som Paul skriver om er antatt å ha tilhørt gården Bjørnstad på Lalm. Ytterligere omtale og stedsangivelse for fangstanlegget finner du i boka Heimfjellet eller i artikkelen «Tur til Vakkersletta i Flatningslia» i Jutulen for 2015.

Kleivsætra påska 1909. Foto frå album i arkivet etter Ivar Kleiven.

Dommerfuldmæktigen – med hytte på Pulløya

Av Margit Hoen

Hvordan kunne det ha seg at en byråkrat fra Christiania i 1915 fikk kjøpe seg en fiskebu ved Nedre Sjudalsvann? Ferierende byfolk var neppe de mest populære blant bøndene som forvaltet ressursene i almenningen. Men min morfar, Anton G.J. Blom og hans eldre bror, overrettssaksfører Christian Blom, klarte det kunststykke å få kjøpe «Søremsbue» på Pulløya av Iver Lunde.

Av en rikholdig brev bunke etter Anton Blom forstår vi at han var en ihuga turgåer både sommer og vinter i Vågå-fjellet; spesielt i Sjudalen og omkringliggende herligheter. Som dommerfullmektig i Nord-Gudbrandsdalen, under sorenskriverne Schönheyder og Quigstad (1907-1911), var han blitt godt kjent rundt om i kommunen. Mange tjenestereiser, både pr. hest og på sykkel og til fots, ga ham anledning til å orientere seg i den vakre naturen til alle årstider. I feriene dro han sjelden hjem til foreldrehjemmet, men foretrakk friluftslivet i fjellet.

Han frekventerte flittig Randsverk Skysstasjon, Hindsæter, Besstrond, Bessheim, Sikkildalssæter, Skaabu, Dalseter, Gjendesheim, Gjendebu m.fl. Og han lånte private hytter, som f.eks. Sakfører Olsen's hytte i nordenden av Nedre Sjudalsvann, og Visdal-hytta v/Postfuru. Han inviterte med seg søsken og bekjente på fotturer, og pleiet omgang med Johannes Sunde (far til Amund Veggum, bestefar til Mari Veggum Holbø), folkene i Kvarbergbua i Pullen og vertskapet på Bessheim, Iver Storvik og søsteren Gunhild, Jens Tronhus på Randsverk, m.fl.

Søremsbue – Nysjaadalsheim

I 1887 «lod overrættssaksfører Walle oppføre en fiskebod på Pulløien». Byggmestere var Ivar Lillesæter og O. Bergehaugen. Ved Walle's død overtok Ole Lunde på Sørem denne bua. En saksgang angående tomterett, om bua er oppført «paa alders hævdets tomt» etc. fulgte fra 1906 og i flere år fremover. Meningen var imidlertid «at afstaa til det offentlig som vederlag herfor en ældre tomteret (ved Gjende?), men det foreligger ikke noe skriftlig. Skogforvalteren anbefalte andragendet - altså tomteretten - og foreslo en festeavgift på kr. 2 pr. år. I 1907 skriver Landbruksdepartementet til Kristians Amt at det finner å kunne anbefale andragendet på 6 vilkår, hvoriblant at hytta ikke kan bortleies til fremmede fiskere eller turister. Men papirmølla var ennå ikke helt avsluttet og i orden, hvilket korrespondanse mellom Skogforvalteren, Almenningsstyret, Landbruksdepartementet, Ole Lunde og Anton Blom viser.

Bilde av skiltet som henger over døra i Søremsbue.

Ole Lunde døde i september 1912. Og sønnen Iver søkte – på oppfordring fra Landbruksdepartementet – om feste på tomten, og det fikk han «paa aaremaal» 26. august 1914. Hermed var dette festet på Pulløya ordnet, endelig.

Anton Blom, min morfar, ble kjent med mange vagværer i sin tid som dommerfullmektig, bl. a. også Ole Lunde og sønnen Iver på skysstasjonen Sørem. Morfar fikk, som tidligere nevnt, låne flere hytte og var på mange turer i Sjudalen. Sitat fra brev 1914: «I de trakter hvor hytten (Nysjaadalsheim) ligger, trives jeg brilliant. Jeg har nu i 8 aar været der sommer som vinter, og i længden trives jeg best i Jotunheimen». Han fikk låne Nysjaadalsheim / Søremsbue på Pulløya i påsken 1914, og skriver til Iver Lunde at «han likte boden godt», men at «den er utæt saa den maa dyttes i sammen-føiningerne og vinduskarmer. Efter hvad Johannes Sunde oplyser er taket utæt og maa tættes». «Jeg vil gjerne kjøpe boden som den staar med tilbehør og 1 baad, og tør be Dem velvilligst underrette mig om hvad De forlanger». Og det var 2000 kr. – atskillig mer enn hva Anton Blom hadde tenkt seg. Så han spurte sin eldre bror Christian, om han kunne tenke seg å være med på kjøpet.

Men «Almenningsstyret vil paa ingen maate anbefale andragendet» står det i brev fra Skogforvalter Simen Wolrath til morfar 27/2 1915. Wolrath skriver videre i privat brev til morfar at han – i motsetning til Almenningsstyret – anbefaler andragendet på tomtene (hytte på øya og naust på fastlandet v/Postfuru), og at Anton Blom skal yte erstatning for almenningvirke (tømmer) «som er medgaaet til baadnøstets opførsel», «og du vil da indrømme at forvaltningen har krav paa betaling herfor, naar det overdrages til ikke brugsberettiget. Erstatningens størrelse skal vi nok bli enige om, antagelig mellom 20 -50 kr. - - - De andre bestæmmelser, som vil bli opstillet i fæstebrevet, skal De ikke bry Dem videre om. Beste hilsen fra meg og min hustru. Deres Simen Wolrath»

Iver Lunde ville gjerne selge boden, og p.g.a. alle reparasjonene som måtte til, gikk han med på kr.1500. Skjøtet ble undertegnet 28. mai 1915. Og morfar fikk utført div. reparasjoner samme høst. Dermed er jeg, som datterdatter av Anton Blom, blitt den lykkelig eier av drømmestedet på Pulløya i Nedre Sjudalsvann.

Fra C. Halvorsen til «Visible Mending»

Av Bjørg Schultz

Jeg kom over Caroline Halvorsen (på nytt) da jeg skulle skrive en oppgave om reparasjon av klær på tekstilkulturstudiet ved Høgskulen på Vestlandet/Vestnorsk Kulturakademi sist høst. Jeg ble imponert over hennes grundige beskrivelser av stopping og lapping av klær. At Caroline Halvorsen viste seg å være født i Vågå gjorde at interessen ble enda større.

Caroline Halvorsen ble født i Vågå i 1853, og fikk som en av de aller første utdanne seg til lærer i «kvindeligt haandarbeide» (Se artikkel om C. Halvorsen i Jutulen 2017 side 58). Hun fikk selv gå på Den kvindelige Industriskole i Christiania fra 1875, det året denne skolen ble opprettet. Seinere underviste hun på den samme skolen og satte sitt eget preg på undervisningen der. Slutten av 1800 -tallet var preget av store samfunnsendringer. Forbrukersamfunnet oppstår, folk flytter til byene og vi får alminnelig sju-årig folkeskole (1889). Kvinner fikk gå på lærerskole (1896). Håndarbeidsundervisningen ble flyttet fra hjemmene til skolen. Behovet for gode lærebøker og opplæring av lærere var stort og Caroline Halvorsen gjorde en stor innsats med begge deler.

Caroline Halvorsen ga ut disse lærebøkene som kom i mange utgaver og i en lang periode preget undervisningen ikke bare i Norge, men i Norden:

- Linsømbog. Veiledning i klipning og syning af undertøi til brug ved haandgjerningsskoler og i hjemmet, 1881 (7. utg. 1921)
- Kjølesømbog. Veiledning i maaltagning, ridsning, klipning og syning af dame- og barnedragter med 64 oplysende tegninger. Til skolebrug og selvundervisning, 1885 (5. utg. 1925, ny utg. ved A. Berge m.fl. 1931)

- Ridsebog. Veiledning i maaltagning og ridsning af kjoler med 15 tegninger, 1889
- Haandbog i kvindeligt haandarbeide. Metodisk veiledning ved førsteundervisningen i søm, stopning, lapning, navning og linsømridsning med 112 oplysende tegninger, 1898 (2. utg. 1923)
- Strikkebog for barneskolen og hjemmet, 1901 (2. utg. 1922)
- Haandbog i vævning, 1904 (10 utg. 1958)

Caroline Halvorsen sine bøker er preget av at hun ville gjøre elevene i stand til å lage og vedlikeholde egne klær. Hun har gode beskrivelser av redskap, materialer og de forskjellige håndarbeidsteknikkene. Det er gode mønstre og beskrivelser av et plagg fra start til slutt, og hun beskriver i detalj for håndarbeidslærere hvordan det er lurt å legge opp undervisningen i de forskjellige teknikker og på de forskjellige klassetrinn.

Norsk biografisk leksikon har denne omtalen av Caroline Halvorsen:
 «Caroline Halvorsen var en enestående banebryter for metodisk

håndarbeidsundervisning fra 1880-årene og helt inn i mellomkrigstiden. Som lærerinne ved Den kvindelige Industriskole og forfatter av en rekke bøker satte hun en høy standard for planmessig, målbevisst håndarbeid, hvor søm, strikking og veving ble utført etter nøyaktige mønstre. Hennes bøker ble brukt i skoler og hjem både her i landet og i Sverige og Finland.»

Gjenbruk og bærekraft på begynnelsen av 1900-tallet og nå

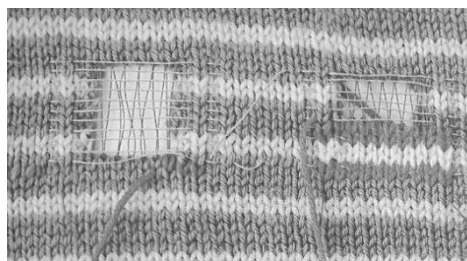
I lærebokene til Caroline Halvorsen er stopping og lapping en vesentlig del. 15 av de 137 sidene i Haandbog i kvindeligt haandarbeide tar for

seg reparasjoner av alle typer tekstiler og beskriver forskjellige måter å reparere på. Hun beskriver hvilken reparasjon som er best til type skade og type tekstil. Alle bøkene hennes er også fra start til slutt innrettet på å bruke gode materialer og lage gode funksjonelle klær som varer og som lar seg reparere. Dette er helt i tråd med Caroline Halvorsen sitt ønske om at elevene skulle lære å gjøre klærne gode og varige. Datidens motivasjon var neppe å stanse overforbruk og miljøbelastning, men heller å kunne ta vare på klærne av rein nødvendighet. Klærne skulle være hele og rene uansett hvor fattig man var.

I våre dagers klesproduksjon lages klær for å ikke vare og lages på en måte som gjør det vanskelig og i enkelte tilfelle helt umulig å reparere. Det resulterer i store søppelberg og sender tekstilbransjen til en lite hyggelig plassering i øverste del av lista over verdens mest klimaskadelige industrier. Forhåpentligvis er trenden med bruk og kast i ferd med å snu. Det stoppes og lappes igjen, og det er «kult» å ha synlig reparasjon på klærne. Da er det morsomt å se at Caroline Halvorsen sine instruksjoner kommer til heder og verdighet igjen.

På disse to bildene ser vi den samme instruksjonen for å reparere et hull i strikkeplagg i Caroline Halvorsen sin bok og i Norges Husflidslag sitt hefte «Fiks det» som ble utgitt i fjor. Selv om Caroline Halvorsen er mer opptatt av at lappe-/stoppearbeidet skal bli mest mulig usynlig mens «Fiks det» viser hvordan stopping og lapping kan være pynt på plagget, så finner vi mye likt i instruksjonene. Forfatterne av heftet har ikke brukt Halvorsen sine instruksjoner

som forbilder i sitt arbeid. Men hennes instruksjoner har tydeligvis overlevd gjennom generasjonene og er godt brukbare også for oss i dag.

Hanna Resvoll-Holmsen og Thekla Resvoll

Av Knut Raastad

Det er dette året 50 år sidan Gjende og Sjoa vart verna og 150 år sidan Hanna Resvoll-Holmsen vart fødd. Her er minnesteinen ved Gjende med desse tekstene:

*Hanna Resvoll-Holmsen
(født i Vågå 1873 – død i Oslo
1943)*

*Kjent botaniker, fjellelsker,
fotograf og naturvern pioner.
Norges første moderne natur – og
miljøverner. Hanna gjorde en
avgjørende innsats for å forhindre
at Gjende og Sjoa ble bygd ut i
1920-årene. Vassdraget ble varig
vernet i 1973.*

*DET FOR SOM EN SKRÆK I
MIG VED DET EVENTYRLIGE SYN – EN SKRÆK FOR, AT
INDUSTRIENS LANGE, KNOKLEDE ARM SKULDE STIKKE SIG
HERIND MELLEM FJELDENE OG ØSE AV GJENDES
SMARAGDGRØNNE VANN.*

Det er også 100 år sidan Thekla Resvoll 1871-1948 som den tredje kvinne i historia vart innvald i Det Norske Videnskaps-akademi. Ho var medlem av hovudstyret i Norsk Kvinnesaksforening frå 1901, mangeårig medlem av leiinga i Kvindestemmeretsforeningen og fyrste formann i Kvindelige Studenters Klub. Her er minnesteinen på Kongsvoll.

I 2022 hadde Galleri Ullinsvin AS ei omfattande dokumentarutstilling i låven i Ullinsvin om pionérsystrene Hanna og Thekla Resvoll. Kurator var Unn Bostad.

Kampen

Av Knut Raastad

Den kjende spelemannen Ola Kampen hadde namnet sitt frå ein plass ovanfor Skultbakken. Det har vore prata om akkurat kvar dette var. Høa ovanfor Skultbakken heiter Kampen og namnet på heimen har nok fått namnet frå denne. I vår fann Kjell Brenden og eg ei hustomt like ovanfor snuplassen der vegen som går ovanfor Skultbakken deler seg til røyrgata. Tomta ligg i skogteig som etter utskiftinga i 1878 tilhøyrer Kviten. Truleg var dette stugu i Kampen, tomta ligg i eit ospeholte der dei kanskje kunne ha funne vatn og det fins eit hol som kan ha vore ein brønn.

Dag Aasheim i kjellarholet i tomta i Kampen.

Bestemor til Ola Kampen på morsida var Kari Olsdotter. Da ho døydde i 1892 går det fram at ho var ugift og fødd i 1807. Eg finn ikkje kven foreldra hennar var, men ved fødsel vart ho i 1830 nemnd i Synslien. I 1834 vart ho nemnd i Skultbakken og det kan vera at ho da budde i stugu i Kampen ovanfor Skultbakken. Kari hadde to barn med gift mann Svend Syversen Storvikseige, d.v.s. at han var på ein plass under Storvik. Svend Syversen 1788-1857 var utanfor ekteskap son til Syver Sandviken. Som enkjemann vart Svend i 1841 gift på nytt med Kari Johnsdotter Kleiven f.1816 og vart da brukar av øvre Kleiven i Nordheradsalmenninga fram til fyrst på 1850-talet.

Kari Olsdotter Kampen 1807-1892 og Svend Syversen 1788-1857 hadde 2 barn:

Anne 1830-1904

Per 1834-1921

Per Svendsen 1834-1921 vart kalla Kampe-Per. Per vart 1867 gift i Lomskyrkja med Kari Syversdotter Randen 1836-1916, ho vart kalla Aaste-Kari etter mora som heitte Aaste. Det er Per og Kari som er nemnde i melodien «Kampen og ho Kari». Per og Kari budde fleire plassar i Lom, og ei tid budde dei i Perstugu som låg ved sida av Greske-Karis plass ovanfor Ulsand. I 1900 budde Per og Kari i føderådshus på søre Ulsanden og seinare var dei i Kvitulen før dei som gamle var hjå dottera i Nyhus. Kari hadde før ekteskapet dottera:

Kari f.1863, til Amerika

Per og Kari hadde 3 barn:

Hans 1870-1870

Mari 1872-1960, g.m. Iver Heggerusten 1881-1968. Til Vollheim, hadde barna Hans f.1894, Kristian f.1902, Inga f.1905, Kristofer f.1908, Ingri f.1909, Paul f.1912, Pauline f.1914.

Anne 1875-1967, g.m. Ole Eriksen Jøndalen Moen 1869-1929. Til Nyhus, hadde barna Pauline 1902-1993, Ragnvald 1907-1964, Oleanna 1909-1992, Marie 1912-1986, Einar 1915-1997, Anne f.1918

Anne Svendsdotter 1830-1904 fekk utan å vera gift barn med Iver Andersen Synslien:

Guri 1854-1936, til Landebrustugu

Anne Svendsdotter fekk også barn med Ole Pedersen Skultbakken 1816-1893:

Ola Olsen Kampen 1862-1945, g.m. Anne Hansdotter Svelstad 1861-1951. Dei hade barna Hans 1885-1942, Torø f.1888, Anne f.1893, Marie 1895-1898, Pauline f.1897, Marie 1900-1983

Ved fødselar i 1854 og 1862 vart Anne nemnd som busett i Synslien, om dette var stugu i Kampen eller annan stad er usikkert. I 1865 budde Anne saman med barna Guri og Ola i Synnesonstugu nedanfor Skultbakken og i 1875 var Anne og Ola på nørdre Nesset der dei budde saman med Hans Bondesen f.1807 som Anne vart gift med i 1887.

Guri Iversdotter 1854-1936 vart i 1883 gift med Iver Syversen Dalestugu 1850-1924, son til Syver Nilsen Dalestugu 1828-1904 og Guri Johannesdotter Runningen i Kveom 1826-1912. Frå 1887 til 1920 vart Guri og Iver nemnde i Landebrustugu og dei kan ha budd der seinare også. Iver var i 1900 gardsarbeidar, Guri oppheldt seg på Fellese som budeie. I 1910 budde jordbruksarbeidar Iver S. Dahl som han da kalla seg i Landebrustugu, medan Guri var budeie på Sunde. Landebrustugu vart også kalla Gurivastugu og låg like sør for Lande sør for det nye krysset ved Randen. Stugu vart flytta til Tessanden, truleg like etter krigen, og det vart bygd nytt hus. Det budde folk i Gurivastugu til 1960-åra da stugu vart rivi i samband med vegutviding. Guri hadde før ekteskapet barn med gift mann Ole Nielsen f.1836 frå Lom:

Anne f.1880, til Amerika i 1912

Guri og Iver fekk 4 barn:

Ole 1882-1897

Syver f.1887

Guri 1890-1898

Jakob f.1894

Foto: Den gamle Gurivastugu.

Kjelder: Geni.com

Kari Bakke Storvik: På heimveg

Knut Raastad, Jutulen 2009: Skultbakken

Historier.no: Kampe-Per og Aaste-Kari

Opplandsarkivet Vågå / digitalarkivet.no: folketeljningar, kyrkjebøker, familieark mm.

Knut Raastad, 2004: Busetjing i almenninga i Nordherad

Kunnskap, fellesskap, skaparglede

Av Anne Silje Berg

Takketale ved utdeling av kulturprisen til Vågå husflidslag

Gjennom husflidslaget blir *kunnskap* om handverk, teknikkar og tradisjonar formidla og vidareført. Det er mange av oss som har behov for å skape noko, lage noko, bruke hugu og hender, sjå at noko fint og nyttig blir til. Denne kreativiteten er det viktig å få utløp for. Husflidslaget skal vere ein stad å få utløp for *skaparglede*. I husflidslaget blir all denne kunnskapsformidlinga og skaparglede til i *fellesskap* med andre. Husflidslaget skal vere ein møteplass som er ope for alle og skal vere lett å kome til, for både unge og vaksne.

For å få til all denne aktiviteten er vi avhengige av å vere mange som bidreg. Engasjement og vilje til å stille opp er ikkje ei mangelvare i Vågå husflidslag. Eg vil nytte høvet til å takke alle som er med for å få til aktivitet og skape gode gode rammer for læring, kreativitet og fellesskap i laget.

Takk til dykk som inspirerer, engasjerer, administrerar, organiserar, deltek, kjøper inn, ryddar, ordnar, informerar, fyrer i omnen, inviterar inn, har idear, framsnakkar og inkluderar.

Sidan oppstarten i 1928 er det veldig mange som har bidrege inn i dette laget. Eg er veldig glad for at vi også nå har eit initiativrikt og arbeidsviljugt styre, og vil gjerne at dykk kjem opp hit.

Og til sist: Tusen takk for at Vågå husflidslag vart tildelt kulturprisen! Det betyr mykje for oss.

Eit lyft for frivilligheita!

Av Jorun Vang, Gudbrandsdalsmusea

Prisen som månadens friviljug vart oppretta i samband med Frivilligåret 2022. Den gjekk til personar som legg ned frivillig innsats for kulturarven i Gudbrandalen. Erfaringa frå året, syner at prisen vart så mye meir enn vi hadde sett for oss. -Det er triveleg å bli verdsett! Sitatet er frå Magnar Bakke, ein av vinnarane av prisen som Månadens friviljug. Den same reaksjonen har komme frå alle prisvinnarar vi har kontakta. Dei har set pris på at innsatsen dei har gjort på sine felt har vorte sett, lyft fram og set pris på. Glade prisvinnarar er berre eit av mange positive resultat når vi ser attende på markeringa av Frivilligåret 2022.

Thea og Olav i Gudbrandsdalsmusea ber om forslag på frivillige. Foto: Kjersti Strass

Det starta hausten 2021 da dei tilsette i Gudbrandsdalsmusea såg framover mot 2022 og kva for aktivitet og tiltak vi satse på det kommande året. Regjeringa hadde bestemt at 2022 skulle ha fokus på frivillig arbeid og inviterte organisasjonar til å synleggjera den frivillige innsatsen, auke kjennskapen, anerkjenne dei frivillige og få fleire med på dugnadslaget. I Gudbrandsdalsmusea har vi forvaltnings- og formidlingsansvar for historia og kulturarven til ni kommunar i Gudbrandsdalen. Det kulturhistoriske arbeidet i dalen hadde vore vesentleg fattigare utan den frivillige innsatsen. Vi har ikkje tal på timar og folk, men det leggest ned ein kolossal innsats på avdelingane våre. Det vert vøla hus, kokt kaffi, hesja, demonstrert og lært bort husflids-

og handverksteknikkar, arkivert, vaska, bakt og reparert. Fleire har vore med gjennom fleire tiår.

Gjennom frivilligåret kunne vi lyfte fram dei frivillige og gjera innsatsen synleg. -Eg bruker nok 50 timar i veka på frivillig arbeid, seier prisvinnar Borgny Skansen Sletten. Ho er i godt selskap. Dei frivillige teller ikkje timane dei driv på, men syns det er artig å gjera noko for andre på eit område dei interesserer seg for.

FRIVILLIG ARBEID FOR KULTURARVEN

Vi ville gje prisen større tyngd og nå breiare ut ved å samarbeide med andre som også arbeider for kulturarven. Difor vart vi svært glade da den nasjonale stiftinga Norsk Kulturarv og paraplyorganisasjonen for historielaga i dalen, Gudbrandsdalen Historielag Dølaringen vart med på prosjektet. Ein jury med representantar frå dei tre institusjonane har lagt føringane for prosjektet, rammer for arbeidet, handsama innkomne forslag og kåra vinnarane. Det praktiske arbeidet og utdeling av prisane har Gudbrandsdalsmusea stått for. Det har vore ei lærerik reise. For kva er eigentleg kulturarv? Korleis kan vi vurdere frivillig innsats? Og korleis kan vi lyfte fram ein framfor dei mange og likevel inkludere alle?

Vegen vart til mens vi gjekk.

– Det er så mange andre som hadde fortent denne prisen meir enn meg, sa ein forlegen Nils Valde da han fekk overrekt den fyrste prisen av direktør Øystein Rudi i Gudbrandsdalsmusea sine lokale i Vågå. Det leggest ned ein enorm innsats, og mange hadde nok fortent prisen. Men, nokon har sett prisvinnarane sin innsats, og gjort eit arbeid i å foreslå vedkommande. Det i seg sjølv er eit bilete på at prisen er vel fortent. Juryen har meint at det kan vere fint at prisvinnaren er ein som fleire kan kjenne seg att i og at det nettopp er kvardagsdugnaden som blir verdsett. Dette vert stadfesta av stor interesse frå media. Kvar pris har vorte presentert både i lokalavis og lokalradio, og nokre også i NRK

si distriktssending på radio. Det kan synast som om prisutdelinga har treft ei trend der vi liker å lese historier om alminnelege menneske som gjer ualminnelege aktivitetar.

Erfaringane frå denne fyrste utdelinga brukte vi til å sette kriteria for kåring og utdeling. Kvar månad fekk sin kategori. Slik ville det bli enklare å forstå kva forslag vi var ute etter. Det ville og gjere synleg kulturarv i eit breitt perspektiv, og at kulturarv både er materiell og immateriell. Vi valde kategoriar ut i frå områder vi visste det var stor aktivitet på i vårt område. Vi ønskte breidde hjå prisvinnaren. Innsatsen som vart lagt ned måtte kome alle innbyggarar til gode. Di fleire som drog nytte av innsatsen, di betre. Dei frivillige måtte også virke innanfor vårt nedslagsfelt, altså heile Gudbrandsdalen, frå Lillehammer i sør til Lesja og Skjåk i nord.

Utdelinga ville vi prøve å legge til arenaer i det offentlege rom, slik at vi kunne gjera kulturarven synleg også utanfor egne rekkjer. Det har vore lett å få innpass til utdelinga både på festivalar og i politiske fora som til dømes kommunestyremøte. -Ein viktig innsats for lokalsamfunnet, sa styreleiar Cecilie Asp, da ho delte ut prisen til Lesja historielag framfor kommunepolitikarane. Slik har prisen bidrege til å gjere innbyggarane stolte av dei frivillige, og innsatsen som leggest ned som gjev resultat alle kan dra nytte av.

Eit lyft for kulturarven

For oss som har stått bak prisen, har arbeidet vore ei bevisstgjerjing av kva vi driv med og kor viktig det er å halde fram innsatsen for å ta vare på og ikkje minst dele kunnskapen om historia vår. Vi har fått arbeide saman mot eit felles mål, og gjennom det gjort tydelegare kva vi kan vere for kvarandre også i framtida. Dette har vore ein god sak for omdømet vårt, men aller viktigast har vi nådd hovudmålsettinga: Den frivillige innsatsen for kulturarven i Gudbrandsdalen har vorte lyft fram og gjort synleg.

Månadens friviljuge i Gudbrandsdalen med juryens grunngjeving:

Januar – Nils Valde, Vågå

For arbeidet han gjer med å dokumentere, formidle, systematisere og arkivere fotografi frå Vågå. Nils Valde skapar engasjement gjennom å bruke sosiale media som ein kanal til å få inn opplysningar om bileta han handsamar. Slik får han fram historia som bileta fortel, og sikrar at vagverane si felles historie blir tatt vare på for framtida. Arbeidet han gjer har høg kvalitet, og det gjer at han har fått inn større prosjekt frå folk i og utafor bygda.

Nils Valde legg ned mykje frivilligarbeid som kjem framtidige generasjonar til gode. Vi takkar for innsatsen han gjer for fellesskapet og at han gjennom det frivillige arbeidet også inspirerer andre til å gjere ein frivillig innsats.

Foto: Kristin Akslen Hagen, Gudbrandsdalsmusea

Februar – fangst og fiske – Reidar Marstein, Lom

For sitt mangeårige arbeid for kulturarven i Gudbrandsdalen. Hobbyarkeolog Reidar Marstein får prisen som månadens friviljug for sin utrettelege innsats i fjellregionen. Innsatsen har gitt oss ny kunnskap om historia vår, gjennom gjenstandar som er funne i samband med bresmelting. Han har vore ein pådrivar for å registrere gamle ferdselsvegar. Funn han har gjort har sett Gudbrandsdalen på kartet og lyfta fram kulturarven vår også nasjonalt. Marstein er også opptatt av å gje historia vidare til nye generasjonar, noko han mellom anna syner

ved å ta med skuleelevar til fjells for å syne gamle fangstanlegg og fortelje historia rundt dei.

Foto: Espen Finstad, Innlandet fylkeskommune

Mars – husflid og handverk – Kirsti Krekling, Lillehammer

For sin formidling av kunnskap om tekstilkunst og drakt-tradisjonar i Gudbrandsdalen og som rådgjevar i ulike samanhengar. Gjennom heile arbeidslivet har Krekling vore engasjert i frivillig arbeid der ho har vidareutvikla og delt fagkunnskapen sin. Ho inspirer andre gjennom rådgjeving og kurs, slik at fleire blir kjende med kunnskapen om tradisjonelle handverksteknikkar, tekstilbruk og draktskikk. Krekling har og ei fagleg tyngd som lyfter det lokale handverket inn i ein større samanheng.

Foto: Olav Tøfte, Gudbrandsdalsmusea

April – landbruk irekna hage og husdyrhald – Hagegruppa ved Ringeby prestegard

Prestegardshagen på Ringeby står fram som ei perle i kulturlandskapet, med vakre velhaldne bed med gamle staudar og roser langs sirlege grusgangar og ein eigen bær og frukthage. Dette kjem ikkje tå seg sjølv. Lokale hagevener legg ned fleirfaldige timar med innsats på dugnad for

å gje bygdefolk og vegfarande eit attraktivt besøksmål. Arbeidet med prestegardshagen i Ringeby syner korleis ein kan lage ein hage for framtida tufta på kulturarv og historie. Innsatsen som har vore lagt ned er til stor glede for alle som kjem på besøk, men også viktig i formidlinga av den norske kulturarven knytt til hagebruk. Når hagen i tillegg blir ei viktig kjelde for å ta vare på kulturarven for framtida, og alt dette er takk vere frivillig innsats, er det ein soleklar prisvinnar av månadens friviljug for april.

Foto: Lars Vendelboe Tvette

Mai – rullande kulturminne – Jan Ivar Randen, Skjåk

For å organisere veteranbil-miljøet og dra i gang det som har vorte landets største veteranbilløp, Flåklypa Grand Prix. Flåklypa Grand Prix er ei årleg hending som lyfter fram historiske køyredningar på ein positiv og særeigen måte. Deltakarar frå heile landet kjem køyrande gjennom byar og bygder. Køyreturen til løpet, og sjølv arrangementet syner fram korleis kulturarven og historia haldast levande når han blir tatt godt vare på. Det vil truleg også inspirere dei som opplever køyredningane til å ta vare på og sjå verdien av klenodia. Løpet krev ein stor innsats frå mange, men nokon må gå framom, vere pådrivar, halde entusiasmen oppe, og ikkje minst organisere og få i stand alt som skal ordnast. Jan Ivar Randen syner korleis ein i små fellesskap kan skape store hendingar som igjen gir enda større ringverknadar for lokalsamfunnet.

Foto: Ottar Lien

Juni – musikk og dans – Leif Inge Schjølberg, Vågå

For sin innsats for tradisjonsmusikk og dans både som utøvar, inspirator og lærermeister. Prisvinnaren har heilt frå oppveksten vore opptatt av å lære seg leiker og lokalt tradisjonsspel frå Vågå. Kunnskapen har han delt gjennom ei lang karriere som spelemann både solo og i ymse samspelformer. Han har vore ein god ambassadør for folkemusikken både i inn- og utland gjennom deltaking på kappleikar og festivalar i tillegg til fleire turar som kurshaldar og spelemann utafor landegrensa. Han har også vore oppteken av dansen ved å ha fokus på at spel og dans høyrer saman. På kurskveldane i VSD er det felles pause med dansesekvens for alle med instruksjon i til dømes springleik. Dette er hans ide og mest han som set i verk. Viktigaste grunnlag for prisen er likevel den etterveksten han skaper, evna han har til å motivere og inspirere unge til å gle seg over spelet og musikken. Han jobbar aktivt for å få fram gode utøvarar. Leif Inge Schjølberg tar også eit tak organisatorisk som musikalsk leiar i VSD og i styret i ei årrekke. Her har han idear og tar initiativ.

Her også driv han med opplæring i grupper og solo som ein viktig inspirator og lærermeister. Det beste dømet på kor inspirerende prisvinnaren er, er at sønene også har tatt fela fatt og vorte habile spelemenn baa to.

Foto: Kari Margot Odnes

Juli – idrett – Eirik André Høyeseven, Ringebru

For innsatsen sin som pådriver, speler, trener og miljøskaper i Fåvang fotball. Høyeseven har synt eit engasjement som langt går utover det som kan ventast av ein frivillig. Seint og tidleg er han opptatt med

footballen både på og utafør bana. Han er like opptatt av det sosiale som det idrettslege og var ein av drivkreftene for det nye klubbhuset som sto ferdig i 2021. Gjennom sin iver, arbeidsinnsats og idrettsglede er han ein viktig person for at barn og vaksne driv med idrett i Fåvang. Slik sikrar prisvinnaren at kulturarven haldast levande til glede for nye generasjonar.

Foto: Tore Steffens, GD

August – industri – Lesja historielag v/Rolf Sørumgård

For oppbygging og forvaltning av Lorkvenne, industriområdet langs elva Lora i Lesja. I anlegget kan besøkande oppleve korleis vatnet brukast til å mala korn, brygge øl eller stampa vadmjøøl. Det er også bygd jernmile slik at fleire gamle handverk kan lærast burt og synast fram. I tillegg til sjølve anlegget er det lagt til rette natur- og kultursti gjennom området. Her er det informasjon om kva som har vore gjort av næringsverksemd i eldre tid, mellom anna kolbrenning, skogsdrift mv.

Ein gong i året lagar også historielaget trekol og tjære ved Lorkvenne. Gjennom arbeidet med Lorkvenne er det eit heilt lag av frivillige engasjert. Dugnaden har vart ved i mange år og omfattar både oppbygging og drift. Den samla innsatsen har skapt ein heilt unik formidlingsarena. Området er lett

tilgjengeleg for den som tilfeldig stikk innom, og i større samanheng, ein levande dokumentasjon over industriutviklinga gjennom fleire hundre år. Slik bidreg dei frivillige i Lesja historielag til å halde

kulturarven levande og sikre at kunnskapen går vidare til nye generasjonar.

Foto: Ellen Sørungård Syse, Gudbrandsdalsmusea

September – mat og drikke – Borgny Skansen Sletten, Vinstra

For sitt mangeårige engasjement for tradisjonsmat. Gjennom vervet sitt i bygdekvinnelaget har ho vore sentral og svært delaktig i å bygge opp nettstaden «norsk tradisjonsmat». Gjennom arbeidet fotograferte ho mat, henta inn oppskrifter og mattradisjonar frå alle 26 lokallag i Oppland fylke. Ho har fagbrev som kokk, og bruker kunnskapen til å lære opp nye generasjonar til å lage mat med gode råvarer frå botn av, noko innsatsen for 4H er eit døme på. Prisivinnaren legg også ned mye frivillig innsats som kokk på festivalar med tradisjonsmat på menyen.

Borgny Skansen Sletten brenn for takkebakst og tradisjonsmat og er aktiv på sosiale medier og ute blant folk. Med engasjementet sitt inspirerer ho stadig nye generasjonar til å bere denne delen av kulturarven vidare.

Foto: Beate Hovde, Dølen

Oktober – utmarksnæring med seterkultur og kulturlandskap – Anne Ragnhild Korsvold Saglien, Kvam

For arbeid med, og talerør for dølafe, sjølvberging og seterdrift. Prisivinnaren har gjennom arbeidet vist kor viktig beitedyr og seterdrift er for kulturlandskapet. For Korsvold Saglien har engasjementet vorte både ein livsstil og eit mål. Ho har også vore politisk aktiv og kjempa for saka i kommunestyresal og i media. Ho har gjort Rustom seter til ein formidlingsarena der folk kan få oppleve seterkulturen. Her syner ho fram matlaging på gamle måten og ressursar frå fjellhagen til

sjølvberging. Ho formidlar også seterlivet gjennom fotografi og dikt og eit eige gardsmuseum. Arbeidet Korsvold Saglien har lagt ned, strekker seg langt utafør det som kan reknast som næringsverksemd. Hennar innsats synleggjer korleis kulturarven og tradisjon kan lyfte landbruket inn i ei ny tid, der bærekraft og sjølvbergingsgrad vil stå sentralt.

Foto: Øystein Rudi, Gudbrandsdalsmusea

November – friluftsliv – Magnar Olav Bakke, Vågå

For gjennom fleire tiår å ha lagt til rette slik at folk skal få komme seg ut på tur. Friluftsliv er ein sentral del av norsk kulturarv som ein nasjonal identitet og som viktig kjelde til høgare livskvalitet og betre helse (Stortingsmelding 2016). Bakke har vore engasjert gjennom Sjørdalen II der han mellom anna har lagt til rette for skiløyper og merka stiar. Han har organisert dugnadar, stått bak opparbeiding av anlegg, vore sentral i større idrettsarrangement og arrangert turar og treningskveldar.

Motivasjonen har vore folkehelse, å legge til rette for andre slik at folk får utøve idretten sin. Juryen meiner Bakke gir eit viktig bidrag for å sikre at friluftsliv som kulturarv haldast levande til glede for nye generasjonar.

Foto: Arve Danielsen/Fjuken

Desember – bygningsvern – Fortidsminneforeininga

Vern om kulturarven har vore berebjelken til organisasjonen sidan starten i 1884. Foreininga vart tufta på frivilligheit, og framleis er det frivillige som ber arbeidet. Målet har heile tida vore å finne, kartlegge og ta vare på verdifulle kulturminne og kulturmiljø for ettertida. Tilsynelatande håplause prosjekt har vorte sett i stand og seld til eigarar som har eit ynskje om å ta vare på dei. Slik har dei kunne finansiert stadig nye prosjekt. Gjennom arbeidet held foreininga kurs for å gi fleire kunnskap om gamle handverksteknikkar. Arbeidet foreininga gjer, kan inspirere eigarar som sitt med gamle bygg til å restaurere framfor å rive. Slik får arbeidet større ringverknader. Foreininga har vore aktive i Gudbrandsdalen med bygg som har vorte sett i stand i fleire kommunar.

Karusbakken, foto frå Fortidsminneforeininga.

Målerisamling

Av Knut Raastad

Vågå historielag får stadig verdfulle gåver i form av gjenstandar og bilder. I haust fekk historielaget ei målerisamling frå Asbjørn Kvarberg. Det er måleri av dei lokale målarane Kristen Holbø, Halvdan Holbø, Jehans Holbø, Olav Hanslin, Trygve Haakenstad, Ola Veggum og Roald Tvedt, samt ein reproduksjon av Herman Willoch som viser Vågå-kyrkja. Også frå andre har historielaget fått fleire måleri. Historielaget har også frå før ei stor målerisamling, bl.a. det som i si tid var gåve frå Simen Wolrath med mange måleri etter Kristen Holbø.

*Måleri av
Olav Hanslin
med motiv
frå nordre
enden av
Melingen.*

Gudbrandsdalsmusea AS har inngått avtale med Vågå kommune om lagring av målerisamlinga som tilhøyrer kommunen. Dette vil bli lagra i museumsmagasinet i Ullinsvin der også samlinga til historielaget blir oppbevara. Dette kan gje grunnlag for utstillingar.

Skisseblokk etter Ansgar Brekke

Av Asgeir Brekke

Eg legg ved ein skisseblokke etter far min Ansgar Olav Brekke frå den fyrste tida han budde i Vågå (1934-35) og freista slå seg fram som forfattar utan å få lukka med seg. Han fann ut at han ville prøve seg attåt skrivinga som portrett-teiknar. Etter at han hadde prøvt seg på nokre vener, skreiv han til systera:

“Jeg har nemlig blant annet opøvet mig, så jeg nu er god til å ta likheten. Det ville komme godt med i fall jeg nu får ut min bok og dermed kanskje kommer inn i en avis. Da har jeg jo både tegning og fotografi som plusferdigheter, hvilket ikke kan ha så lite å si nu, når alle institusjoner rasjonaliserer mest mulig. Da er det udmerket å være mest mulig av mest mulig.“

Blokka inneheld 25 skisser, for det meste portrett.

Han kom etter kvart inn i bygdelivet i Vågå og las opp

dikt i ymse lag og foreiningar, prøvde seg som karikaturteiknar og meinte han hadde vore sær s heldig med profilbiletet av Ola Lunde. Lunde hadde hengt det opp på veggen sin og sagt om far at han var den som hadde klart å teikne han ordentleg av alle som hadde prøvd. Far tykte han hadde fått så godt lag med portrett-teikninga at han reiste til Lillehammer for å tala med redaktøren i Laagen og der fekk han tilbod om å reisa rundt i dalen og skrive intervju med kjente personar og med ei teikning attåt, mellom anna var diktaren Tore Ørjasæter eit tenkt motiv.

Nå trur eg ikkje det vart noko av intervjurunda, men eg tenkte det kunne vera interessant for Historielaget å få denne skisseblokken som inneheld nokre portrett av folk frå Vågå.

Fotosamling fra Gunvor Ahlberg

Av Kristin Akslen Hagen

Gunvor Ahlberg 1903 – 1987 var født i Dalarna, og flyttet til og var fotograf i Gøteborg. Ho var i Ottadalen for første gang i 1950 med rutebuss gjennom her fra Stryn. Høsten 1963 kom ho til Villa hotell og la seg inn der. Ho var veldig interessert i norske stavkirker og gamle gårder. Det var mottoet for å reise hit. Pluss naturen. Det vart mange fotografi, også nærbilder av blomster, steiner og natur.

Vågå samvirkeleg. Foto: Gunvor Ahlberg

Kjell H. Løkken kjørte drosje og hans første tur med Gunvor var til Gjende. Turen kostet egentlig 120 kr, men ho kunne få betale 90 kr så

kunne ho bruke han som sjåfør hele dagen. Dette ble et vennskap som varte heilt til ho døde. Ho var her nesten hvert år fram til 1977. Noe av hotellregningen ble betalt med akvareller og bildevever. Jobben hennes var også å plukke blomster for å pynte på bordene på Villa.

Kjell kjørte drosje fram til 1967 da han startet på lærerskolen. Kjell og Marit tok seg fri og var med Gunvor rundt omkring i Norge. Da betalte Gunvor bensin og overnatting. De besøkte alle unntatt to stavkirker i Sør-Norge. Ho vart kjent med mange i Vågå og var med på mange arrangementer i regi av Villa, bl.a. kvelder i Jutulheimen. Far til Kjell kjørte mange turer med henne mellom 1967 og 1977.

I testamentet etter Gunvor sto det at Vågå historielag skulle arve alle hennes bilder fra Norge. Kjell skulle oppbevare dem og levere de videre. Kjell var i Gøteborg å henta bildene etter hennes død. Samlingen består av ca. 2.400 dias som var godt navna og datert. Disse er nå skænna, registrert og utlagt på Digitalt museum. Originalene blir oppbevart på magasinet i Ullinsvin hos Opplandsarkivet avd. Vågå.

*Gjendebåten
1965. Foto:
Gunvor
Ahlberg*

©: Ahlberg, Gunvor

Gudbrandsdalsmusea

Sætrene i Vågå

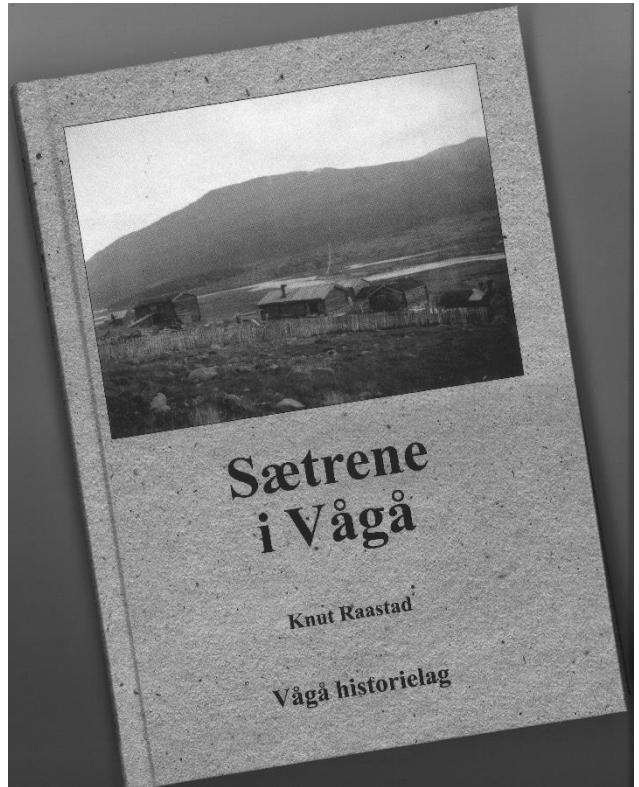
Av Knut Raastad

Boka «Sætrene i Vågå» vart lansert på kveldsseto i Jutulheimen 24. november 2022. Boka har omtale av alle sætrene i Vågå som finst nå, og det er også med ein del om sætrer som er borte. Det er ønskjeleg å få attendemelding om feil og manglar.

Gjendesheim side 172: Panteregister frå 1887 viser at staten betalte kr 400,- til Anders Rusnes for at han erklærte avkall for påstand om eigarskap til ei strekning ved Sjoaelva som var kjend under namnet Rusneslykkja.

Skurdalssætra side 72: Jordebok for Gudbrandsdalen 1661 viser at Ner-Skår hadde ein engplass som heitte Rindsæter.

Liasætra (Brennhaugsætra) side 69: Tidspunkt for mjølking til 1958 er feil. Det rette er at det var mjølking der til ca. 1925. (Ivar Turtum seier at det ikkje har vore dyr der sidan bestefar hans kom til Sørhaugen).

Tessnesplassen side 122: Sætra var i 1878 17,65 mål (feilskrivi 1778).

Dette bildet på side 196 viser Ola Fjellheim som var gardskar på nigard Kvarberg. Fjøset i Kvarbergssætra i Fuglsætrene brann, truleg sommaren 1954. Reisten av sommaren mjølka dei i Lyefjøset som ein ser her. Geitfjøset i Kvarbergsætra vart flytta og teke i bruk til kufjøs året etter. (Opplysningar frå Olav Kvarberg).

Vågå Historielag: Årsmelding 2022

Arrangement

Historielaget har i samarbeid med Gudbrandsdalsmusea hatt fleire foredrag / kveldsseto i Jutulheimen. Det var kveldsseto kvar onsdagskveld heile sommaren. Trond Ole Haug prata om folkemusikkbyga Vågå i samband med at dette var tema i sommarutstilling. Rasmus Kjørstad hadde folkemusikkonsert, medan Kristin Akslen Hagen tok fram musikk og anna frå det rikhaldige arkivet. Kjell Løkken viste bildet etter Gunvor Alberg, og Jakup Skjedsvoll prata om arkeologiske utgravingar i Gudbrandsdalen. Gunnar Sandbo viste postkort etter Hanna Resvoll, Resvollsystemene var også tema i sommarutstillinga i låven i Ullinsvin.

På hausten fortalde redaktør i Årbok for Gudbrandsdalen Geir Beitrusten om årboka som er 90 år og om ståtarkongar (bygdavektarar). Morten Wangen prata om boka si „Fiskevatn utanom allfarveg“. Vågå historielag har gjeve ut boka „Sætrene i Vågå“ med lansering på kveldsseto der Knut Raastad fortalde om boka. Fyrste delen av året vart det ikkje arrangert kveldsseto p.g.a. pandemien og at det pågjekk restaurering av kjøkkenet, men på årsmøtet vart det sett på gamle kart og kva dei viser av gamle ferdselsveggar og råk til fjells.

Jutulheimen

Det er Gudbrandsdalsmusea as som står for drifta av Jutulheimen. Vågå Historielag er aksjeeigar i Gudbrandsdalsmusea as og er aktivt med i planleggjing og drøfting av vedlikehald, drift og utstillingar. Med støtte frå Sparebankstiftelsen DNB er kjøkkenet i Øyastugu fullrestaurert, svært mykje er gjort på dugnad. Det er i året motteke kr 50000 i gåveforsterking frå kulturdepartementet. Tak på purkehuset og kvernhuset er gjort ferdig. Dette og ein del småvedlikehald er utført på dugnad.

Prestgarden

Låven og fjøset har vore brukt til utstillingar, dette omfattar også fjøstrevet og toppetasjen av låven. Delar av hovudbygningen er utleigd til husflidslaget som har stor aktivitet der. Paktarhuset har vore brukt til kafe. Kommunen er hovudaksjonær i aksjeselskapet Galleri Ullinsvin AS, historielaget og husflidslaget har mindre eigardelar. Det er Galleri Ullinsvin AS som har stått for drift av galleri og kafe, medan Gudbrandalsdalsmusea har utstillingar i fjøset og på toppen av låven. Ullinsvin hadde svært mange besøkjande dette året. Det er etablert eit samarbeidsuval for Ullinsvin for alle aktørane der, det var dette som arrangerte julemesse med utstillingar og aktivitetar med godt besøk. Samarbeidsutvalet arrangerte også markdag i Griningsdalen.

Prestgardshågein

Hagegruppa i historielaget er organisert slik at ansvar for stell, luking, vatning mm. er fordelt for kvar veke. Hagen har fungert godt som ein del av tilbodet i Ullinsvin saman med utstillingane. Kari Hølmo Holen (leiar), Magnhild Råstad og Ågot Råstad har leinga av hagegruppa. Ei eige utomhusgruppe har stått for plenklipping samt raking og rydding både i hagen og på tunet i Ullinsvin og Jutulheimen, Jens Hagen er leiar for desse.

Ullinsvin AS

Det heileigde selskapet Ullinsvin AS er eigar av nybygget i prestgarden. Kjellaren husar museumsmagasin og arkiv. Gudbrandalsdalsmusea AS står for drifta av magasinet. Galleri Ullinsvin AS brukar utstillingsbygget. Ullinsvin AS har same styre som historielaget. Det er i året støypt platning framfor inngangen og utført ein del el-arbeid.

Laget elles

Frå årsmøtet 20. april 2022 har styre vore dette:

styreleiar Knut Raastad, nestleiar Dag Valde Aasheim, styremedlemmar Rønnaug Siem Hammer, Steinar Løkken og Elin Hestdal Grev, varamedlemmar Ola Andvord Stokstad, Jens Hagen og Ågot Råstad.

Det har i året vore 9 styremøter, og varamedlemmane møter på lik line med styremedlemmane. Laget har 430 medlemmar.

Revisorar er Astrid Sandbu og Gunnar Sandbo.

Valnemnd er Live Hosar, Reidunn Snerle og Jakup Skjedsvoll.

Trond Ole Haug er styremedlem i Gudbrandsdalsmusea as.

Jens Hagen er styremedlem i Galleri Ullinsvin AS.

Historielaget er medlem i Gudbrandsdal historielag Dølaringen, Knut Raastad er revisor der.

Nils Valde styrer heimesida *vaagaa-historielag.org* og skannar og legg ut innsamla gamle bilete. På heimesida er det ei mappe med gards- og slektshistorie.

God oppslutning om frivillige medlemspengar gjer utgjeving av årsskriftet *Jutulen* mogleg med utsending til alle medlemmane, i tillegg er skriftet utlagt for salg. Historielaget kostar pynting av gravene til Ivar Kleiven, Trond Eklestuen og Jo Gjende.

Pulløybua er bortleigd som anneks til nabohytta. Nordheradsprosjektet disponerer Flåten. Buene ved Gjendeosen vil kunne lånast ut til historielags-medlemmar. Styret takkar samarbeidspartar og medlemmar i laget for god hjelp og støtte i året 2022.

*Nytt kjøkken i
Jutulheimen.*

Vågåkyrkja med beinhuset ca. 1870. Kan beinhuset ha vore port da Finnbra var lenger nede? Sjå artikkel om Finna og Finnbrua før 1789. Foto frå Ivar Viste Flatum, historielagets fotoarkiv.

Flaum i Vågåmo fyrst på 1900-talet. Foto frå Ola Øygarden, historielagets fotoarkiv.

Vi bygger i tre,
gammelt og nytt.

Tlf. 90870332

www.trehuseksperten.no

2680 Vågå

norddalen

AVISA FOR SEL
OG VÅGÅ

Kos deg med lokalavisa!
Gje oss gjerne tips om saker
vi kan omtale i lokalavisa.

Tipstelefon 974 66 388
epost: post@norddalen.no

Sjå oss på nett:
www.norddalen.no

norddalen

AVISA FOR SEL
OG VÅGÅ

HP Bygg utfører alt innen bygg.

- Nybygg
- Restaurering
- Gulvavretting
- Belegg
- Muring

FJELLBANKEN

SpareBank 1 Lom og Skjåk bankar
for folk, framtid og fjellbygdene i
Nord- Gudbrandsdalen.

Nær. Solid. Livgjevande.

Der har du fjellheimen som omgir oss øvst i
Gudbrandsdalen.

Der har du kjerna vår som bank.

Vi er stolte over vår arv og vårt ansvar.

Uansett kvar du bor og kor du er i livet, så er vi din
lokalbank.

#fjellbanken
#bankarfornorddalen

www.fjellbanken.no

SpareBank 1
LOM OG SKJÅK

NORGESFÔR

OTTADALEN

Kufôr frå Norgesfôr Ottadalen

NORGESFÔR OTTADALEN LEVERER KRAFTFÔR
BÅDE PÅ AUST- OG VESTLANDET

Vi leverer fôret frå bulk eller i sekk og tilbyr
eit omfattande fôrspekter med god kvalitet
til rette prisar, gode betalingsvilkår
og punktleg levering utan frakttillegg.

Avd. Lom

tlf. 61 21 18 20

Avd. Vågå

tlf. 61 23 70 72

Avd. Sogndal

tlf. 57 67 18 57

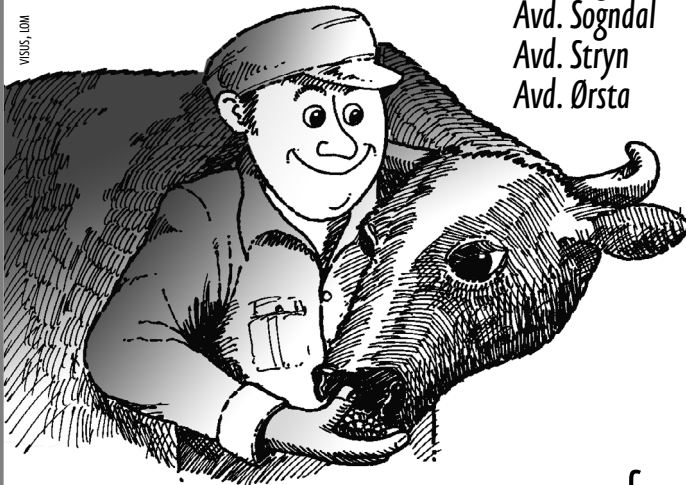
Avd. Stryn

tlf. 57 87 69 15

Avd. Ørsta

tlf. 70 04 85 50

VBIS, LOM

www.norgesfor.no/ottadalen

Elektriker for ditt behov!

elkonor

MEMLEM AV

Proel

Proel AS • Industrivegen 31, 2680 Vågå

Tlf: 61 23 24 40

E-post: post@proel.no • www.proel.no

Hindsæter i Sjudalen

Finne ditt paradys i naturreservatene rundt hotellet langs våre merkede turstier. Kos deg med gode retter laget av lokale råvarer, bl. a. rein fra Vågå tamrein, i våre historiske tømmerstuer.

Prøv en overnatting på en Sæter-Suite med bruk av fjellspa inkludert!

Velkommen innom!

Hindsæter, Sjudalsvn. 1549,
2683 Tessanden Tlf. 61238916
post@hindseter.no www.hindseter.no

Nybil - bruktbil - bilverkstad - bilglas - bilutleige

Industrivegen 42, 2680 Vågå
Tlf 61 23 22 22 • firmapost@skogenbil.no

www.skogenbil.no

Skogen Entreprenør AS leverer
strøsand og brøyting. Vi har ny snøfres
for opning av vinterstengde vegar.
God veggrus fra Hansligruva.

SKOGEN
ENTREPRENØR AS

Skogen Entreprenør
tlf. 612 32468 - 90904066

AV GODT MALMEN FURU PRODUSERER VI:

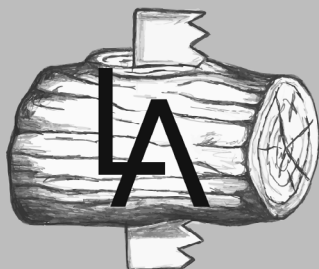
- *Innvendig standardpanel*
- *Innvendig spesialpanel*
 - *Utvendig kledning*
- *Impregnerte materialer*
 - *Gulvbord*
 - *Listverk og utforing*
 - *Skurlast*
 - *VED og FLIS*

Vi har utleiehytter!

VELKOMEN INNOM!

OPNINGSTIDER:

MÅN-FRE 07-15

Langmorkje Almenning
Sjodalsvegen 139 - 2683 Tessanden

Tlf 61 23 94 00

post@langmorkje.no

www.langmorkje.no

**Vi utfører EU-
kontroll på biler
opp til 7500 kg med
hydrauliske bremseser**

Tlf. 612 37950 / 948 764012

Takk!
 FOR ALLE
 SPANANDE
 OPPDRAG - VI
 GLER OSS TIL
 FLEIRE!

**BRUN
 BYGG**
 WWW.BRUNBYGG.NO

Campingplass med
nytt sanitæranlegg

Pit Stop på fjellet

På Randsverk Kafé tanker du:

- Ferskmalet kaffe, cappuccino, caffè latte, espresso eller varm kakao
- Vaffler med is, syltetøy eller krem, varm eplekake, jordbærkake m.m.
- Fersksmurte baquetter, karbonadesmørebrød, rømmegrøt
- Middagsretter, f.eks. kylling, karbonader eller laks
- Pizza, pølser, pommefrites og våre landskjente hamburgere

I butikken på Randsverk fyller du bilen med:

- Is, brus og godteri
- Ferskstekt brød, kjøle-, frost- og daglegvarer
- Diverse non-food varer og fjellutstyr
- Fiskeutstyr til hyggelige priser

På informasjonstavlene ute finner du kart og aktuell info om området. Inne på kafeen har vi historiske bilder.

Randsverk AS

camping • hytter • butikk • kafé • booking

97 50 30 81 • 41 56 33 63

post@randsverk.no • randsverk.no

Frå jaktbuer i torv og stein til Soria moria konferansesenter

Vi er allsidige, og grip fatt i alle interessante oppdrag, frå jaktbuer på 4 - 5 kvadratmeter til store bygg på 500 kvadratmeter. Inga utfordring er for lita, inga for stor, og inga for vanskeleg. Vi byggjer nytt, vi restaurerer, vi vøler - tømmer eller reisverk, stav og laft, tørrmuring, utleggsbuer, sprengverksbuer, steinbuer m.m.

STOKK & STEIN

Telefon 90860858 post@stokkstein.no www.stokkstein.no

Byggmesterforbundet

StartBANK

NORSK LAFT

Graving og transport

G Garmo Maskin as

Industrivegen 41, 2680 Vågå
post@garmomaskin.no tlf. 908 99 516

VELKOMEN TIL BESSHEIM!

Vi leiger ut rom og hytter og serverer
tradisjonell, norsk mat.

Sesongen vår 2022 er frå 10. februar til 17. mai
og frå 10. juni til 8. oktober

Open kafé med middagsservering kvar dag.

The word "Bessheim" is written in a large, bold, black cursive font. A thick, black curved line underlines the text, starting from the bottom of the 'B' and ending under the 'm'.

FJELLSTUE & HYTTER

WWW.BESSHEIM.NO
POST@BESSHEIM.NO
TLF. 61238913

Velkomne til oss!
Kari og Bjørn

HAR DU BYGGEPLANER?

Lei av lekkasjer og vedlikehold?

Kaizer skjøtefrie takrenner med løvstopper!

Kaizer leverer skjøtefrie takrenner hvor du unngår lekkasjer og minimerer vedlikehold ved bruk av et unikt løvstoppersystem. Den pene profilen og skjulte kroker gir bygget en estetisk oppgradering.

Les mer på www.kaizer.no, eller ring oss på telefon: 90593446

**UTENOM HUS OG HYTTER
KAN VI TA PÅ OSS:**

**Næringsbygg - Påbygg -
Restaurering - Våtrom -
Småarbeid**

KONTAKT OSS FOR EN HYGGELIG BYGGEPRAT!

TESSAND BYGGSERVICE AS

2680 VÅGÅ TLF: 90593446

POST@TESSANDBYGGSERVICE.NO

NYBYGG * RESTAURERING * FUNDAMENTERING

nordplan

- arkitektur
- konstruksjon
- landskap

Nordfjordeid
Førde
Vågå
Ålesund

Eidsgt. 25
Hafstadv. 36
Vågå Næringshage
Apotekergt. 9A

Nordplan AS

Tlf. 99 46 36 91 / 57 88 55 00

www.nordplan.no

RUDI OG SKOGUM BYGG AS

Totalentreprenør

Nybygg

Tilbygg

Restaurering

Rehabilitering

Betongarbeid

Rudi og Skogum Bygg AS

Tlf: 61 23 6001

Mob: 416 69 354

Dahlemoen 22, 2670 Otta

www.rsbygg.no – post@rsbygg.no

Blåhø

—VVS AS—

- Sanitæranlegg
- Varmeanlegg
- Pumpeanlegg
- Vannbehandling
- Renovering
- Nybygg
- Næringsbygg

Tlf 916 24 707
post@blahovvs.no

Industrivegen 4C
2680 Vågå

Ottadalen Elektro as

www.oelektro.no Tlf. 61 23 22 40